

GÖÇ

ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES

Cilt/Volume:1 • Sayı/No:1 • Ocak-Haziran/January-June 2015

2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi **NURAY EKŞİ** / Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları **AYHAN KAYA** / 'Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey **HELGA RITTERSBERGER-TILIÇ** / Avrupa'da Türkiye Kökenli Göçmenler ve 'Euro-Turks-Barometre' Araştırmaları **MURAT ERDOĞAN** / Establishing an Inclusive Psychology of Migration: An Alternative Model **HALİS SAKIZ**

GÖÇ

ARAŞTIRMALAR

DERGİSİ

THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES

GÖÇ

ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES

Cilt/Volume:1 • Sayı/No:1 • Ocak-Haziran/January-June 2015

GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ/THE JOURNAL OF MIGRATION STUDIES

Cilt/Volume: 1 • Sayı/No: 1 • Ocak-Haziran/January-June 2015
ISSN 2149-5548

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Adına Sahibi/Owner: Osman KORAMAZ
Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor: Sevda YILMAZ
Editör/Editor: Doç. Dr. Filiz KARTAL
Tasarım/Design: Sadullah HATAM

Yayın Kurulu/Editorial Board

Yayın Kurulu Başkanı

Osman HACİBEKTAŞOĞLU (Genel Müdür Yardımcısı)

Yayın Kurulu Üyeleri:

Osman KORAMAZ (Eğitim Dairesi Başkanı)

Cem ÖZÖĞLU (Uyum ve İletişim Dairesi Başkan Vekili)

Kadir ÇAKIR (Strateji Geliştirme Dairesi Başkanı)

Oya IŞIK (İ. Hukuk Müşaviri)

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Nuray EKŞİ (Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayhan KAYA (Bilgi Üniversitesi)

Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU (Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Ali Murat BERKER (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü)

Doç. Dr. Didem DANIŞ (Galatasaray Üniversitesi)

Doç. Dr. M. Murat ERDOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)

Doç. Dr. Başak KALE (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. Peters NYERS (McMaster Üniversitesi, Kanada)

Doç. Dr. Saime ÖZÇÜRÜMEZ (Bilkent Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Özlen ÇELEBİ (Hacettepe Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Doğa ELÇİN (Atılım Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Ali Zafer SAĞIROĞLU (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

YÖNETİM YERİ/CONTACT

Çamlıca Mahallesi 122. Sokak No:4 Yenimahalle/ANKARA

Telefon/Phone: 0-312 422 07 90

E-posta/E-mail: gam@goc.gov.tr

Genel Ağ/Web: www.goc.gov.tr • www.gam.gov.tr

ABONELİK/SUBSCRIPTION

Telefon/Phone: 0- 312 422 07 90

YAYIN TÜRÜ/PUBLICATION TYPE

Yerel Süreli

BASKI/PRINT

Baskı Tarihi/Print Date: Haziran 2015

Baskı Hazırlık/Print Application: Uluslararası Piri Reis Kültür Ajansı 0312 446 21 56

Baskı Yeri/Print Address: MRK Baskı ve Tanıtım Hizmetleri 0312 354 54 57

© Genel Müdürlük yayımlarının her hakkı saklıdır. Bu yayınlara izin alınmaksızın, ticari amaçlarla kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yayımlanamaz. Ancak ticari amaçlar dışında, kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Göç Araştırmaları Dergisi altı (6) ayda bir yayımlanır.
Hakemli bir dergidir.

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Editörden	9
2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi	12
Nuray Ekşi	
Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları	44
Ayhan Kaya	
Türkiye’de Düzensiz Göçmen İşçileri ‘Yönetmek’	80
Helga Rittersberger-Tılıç	
Avrupa’da Türkiye Kökenli Göçmenler ve ‘Euro-Turks-Barometre’ Araştırmaları	108
M. Murat Erdoğan	
Bütünleştirici Bir Göç Psikolojisinin Oluşturulması: Alternatif Bir Model	150
Halis Sakız	
Makale Gönderim Koşulları	177

CONTENTS

Preface	7
Editorial	9
The Impact of Appeal in Administrative Justice Adopted in 2014 on the Cases Filed Under the Law on Foreigners and International Protection	12
Nuray Ekşi	
Euro-Turks, Intergenerational Differences, Islam and Integration Debate	44
Ayhan Kaya	
'Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey	80
Helga Rittersberger-Tılıç	
Turkish Rooted Immigrants in Europe and Euro-Turks Barometer Researches	108
M. Murat Erdoğan	
Establishing an Inclusive Psychology of Migration: An Alternative Model	150
Halis Sakız	
Article Sending Conditions	177

TAKDİM

Tarih boyunca birçok medeniyetin doğuşuna, gelişmesine ve çöküşüne sebep olan göç olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu olgu medeniyetlerin ve kültürlerin kaynaşmasına, ülkelerin farklı kültürlerin zenginliklerine sahip olmasını sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, birçok göç olayına şahit olmuştur. Ülkemize yönelen doğrudan veya dolaylı olarak göç olaylarında, topraklarımızın doğusunda ve batısında yer alan yakın ve uzak komşularımızın yaşadığı olaylar, tarihi süreçler ve siyasi istikrarsızlıklar etkili olmuştur.

Son yıllarda ülkemizde gerçekleşen sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler Türkiye'yi göç alanında transit ülke konumundan hedef ülke konumuna getirmiştir. Uzun yıllar Avrupa'ya göç veren bir ülke olan Türkiye, artık göç konusunda hedef, kaynak ve transit ülke olarak yeni ayırt edici bir konuma sahip olmuştur.

Bu durum Türkiye'nin göç konusunda bütüncül bir yaklaşıma olan ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, uluslararası standartlarda, yabancılar ve uluslararası koruma arayanlar için haklar ve güvenceler sağlayan bir kanun hazırlanmasının yolunu açmıştır. Bu çerçevede, hümanist bir bakış açısıyla, şeffaf ve katılımcı bir süreç izlenerek, göçmen haklarını merkeze alan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 04/04/2013 tarihinde kabul edilmiştir. Bu Kanun, kavramsal ve kurumsal yenilikler ile uluslararası standartlara uygun bir göç yönetiminin yapılandırılması adına atılmış oldukça önemli bir

adımdır. Kanun ile kurulan Genel Müdürlüğümüz, göç ve uluslararası koruma ile ilgili iş ve işlemlerin yanı sıra Türkiye'nin uluslararası göç politikalarının belirlenmesi, belirlenen politikaların birbiriyle uyumlu hale getirilmesi, stratejiler oluşturulması ve uygulanması ile uygulamanın koordine edilmesinde aktif görevler üstlenmiştir.

Genel Müdürlüğümüzün strateji ve politika üretme çalışmalarına bilimsel katkı sağlaması hedefiyle Eğitim Dairesi Başkanlığımıza bağlı Göç Araştırmaları Merkezi kurulmuştur. Merkez, yurt içinde ve yurt dışında göç, göçmen, sığınmacı, insan ticareti mağduru ve bunlarla bağlantılı olarak tarihi, siyasi, ekonomik, hukuki ve uluslararası ilişkiler ile sosyolojik ve stratejik alanlara yönelik bilgi üretilmesini, paylaşılmasını sağlama amacına hizmet edecek olan şu an satırlarını okumakta olduğunuz Göç Araştırmaları Dergisinin ilk sayısını yayımlamıştır.

Bu vesileyle, akademik bilgi üretilmesinde payı olacağına gönülden inandığım Göç Araştırmaları Dergimizin ilk sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu yaşıyor, yayına hazırlanmasında emeği geçen ve dergimize katkı sağlayan herkese teşekkür ediyorum. İlgiliyle okuyacağınızı umuyor ve hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Atilla TOROS
Genel Müdür

EDİTÖRDEN

2 1. yüzyıl insan hareketliliği ile az gelişmişlik arasındaki ilişkinin belirginleştiği bir dönem. Dünya üzerinde, ekonomik gelişmedeki eşitsizlik ile toplumsal ve siyasal istikrarsızlık arasında bir paralellik görülmekte. İnsanları yerinden eden çatışmalar, ekonomik az gelişmişlik ve siyasal istikrarsızlığın hüküm sürdüğü coğrafyalarda meydana gelmekte. Küresel eşitsizlikler, yersiz-yurtsuzlaştırılan, daha güvenli ve yaşanabilir iyi bir hayat arayışı içinde olan insanların sınırları aşma uğruna büyük riskler almalarının arkasındaki temel itici etken.

Bu çağda, düzenli veya düzensiz göçlerden etkilenmeyen çok az mekânın kaldığı söylenebilir. Göçün, uluslararası ve ulusal siyasetin bir parçası olmasıyla birlikte devletler, göçmenlerle ilgili tasarruflarında, önceki dönemdeki gibi gruplara ayırıp her biri ile ilgili resmi kurumları tanımlamaktan öte çözümler aramaya başladı. Böylece, kapsamlı politikalara ihtiyaç olduğunun farkına varıldı ve göç üzerine özel kamu politikaları geliştirilmesi gündeme geldi. Siyaset ve yönetimin odağındaki göçü çeşitli veçheleri ile açıklama çabası, sosyal bilimlerin tek tek disiplinlerinin ilgi alanlarını aşarak disiplinler-arası bir yaklaşımı zorunlu kıldı. Göç meselesi, 1980'lere kadar, sosyoloji ve demografi dışında sosyal bilim disiplinlerinin fazlaca ilgilendiği bir çalışma alanı değilken, 1980'lerden itibaren artarak hukuk, tarih, ekonomi, antropoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve siyaset felsefesi gibi disiplinler içinde de çalışılmaya başlandı. 1990'larda ise beşeri ve sosyal bilimlerin alanındaki genel ilgiye paralel biçimde, göçün kültürel boyutuna odaklanan araştırmalar yapıldı. Akademik çalışmaların referans birimi

devlet ve topluluklardan başka bireyleri de kapsar oldu. Göç üzerine farklı disiplinler perspektiflerden yararlanılan kavramlar ve kuramlar geliştirildi. Göç çalışmalarının akademik bir alan olarak belirmesiyle, bu alanda bir dizi uluslararası akademik dergi yayın hayatına katıldı.

Göç Araştırmaları Dergisi, insan hareketliliğinin kavramsal, kuramsal, yöntembilimsel ve görgül boyutları üzerine yapılmış yeni araştırmaları literatüre katarak akademik ve uygulamaya dönük birikimi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dergi, çok-disiplinli ve hakemli bir akademik süreli yayın olarak, göç politikaları, düzenli ve düzensiz göç deneyimlerinin analizi, göç hukuku, göçmenlik statüleri, göç ekonomisi, emek piyasasına ve toplumsal hayata entegrasyon, göç sosyolojisi, göçün etnik ve toplumsal cinsiyet boyutları, post-göçmenlik, göçmen edebiyatı ve göç psikolojisi konularında özgün kuramsal ve uygulama araştırmalarına yer verecektir. Derginin hedeflerinden biri de göç çalışan akademisyenler, öğrenciler, göç politikalarını geliştirenler ve uygulayanlar için temel meselelerin bilimsel içerikte tartışıldığı ortak bir zemin sunmaktır.

Derginin ilk sayısına katkı vererek bu çabayı destekleyen değerli akademisyenlere teşekkürü borç biliyoruz. Dileğimiz, katkılarının yeni çalışmalara ilham vermesidir.

Doç. Dr. Filiz KARTAL
Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi

Nuray Ekşi*

Öz

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 53(3). maddesi ile 80(1) (d) maddesi uyarınca sınır dışı kararlarının iptali için açılan davalar ile uluslararası korumaya ilişkin kararların iptali için açılan davalarda idare mahkemelerince verilen kararlar kesindir. Bu kararlara karşı itiraz ve temyiz yoluna başvurulamaz. Ancak 2014 yılında İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinde yapılan değişiklik ile istinaf yolu getirilmiştir. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinde yapılan değişikliğe göre, idare mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, bölge idare mahkemelerine istinaf yoluna başvurulabilir. İdari yargı yapısında bir değişiklik yapılmamıştır. Önceki sistemde mevcut olan idare mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay şeklindeki yapılanma aynen korunmuştur. Fakat bölge idare mahkemelerinin rolü değiştirilmiş ve bu mahkemeler istinaf mahkemesi halinde dönüştürülmüştür. Böylece idari yargılama alanında üç aşamalı sisteme geçilmiştir. Çalışmamızda, istinaf mahkemelerinin ne zaman devreye gireceği, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda 2014 yılında yapılan değişiklikler ve bu değişikliklerin YUKK'ta yer alan idari yargıya ilişkin hükümler üzerindeki etkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İdari yargıda istinaf, YUKK

* Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, e-posta: nurayeksi@gmail.com.

The Impact of Appeal in Administrative Justice Adopted in 2014 on the Cases Filed Under the Law on Foreigners and International Protection

Nuray Ekşi*

Abstract

Articles 53(3) and 80(1)(d) of the Law on Foreigners and International Protection (LFIP) provide that the decisions of the administrative courts made in expulsion and international protection cases are final. No appeal is available against these decisions. However, through the amendment made in 2014 to Article 45 of the Law on the Procedure of Administrative Justice, 'appeal' (istinaf) before a regional administrative court has been introduced into the Turkish administrative law. According to the amended Article 45 of the Law on the Procedure of Administrative Justice, decisions of the administrative courts may be appealed before regional administrative courts, notwithstanding any contrary provisions in other Laws. The structure of the administrative justice, however, remains unchanged. The court structure under the previous system, composed of administrative courts, regional administrative courts and the Council of State, is preserved. However, the role of the regional administrative courts has been amended in that they have been converted into regional court of appeals. Hence, the Turkish administrative justice has now become a three-level system. This article examines when the regional administrative courts will become operational, the 2014 amendments to the Law on the Procedure of Administrative Justice, as well as the impact of such amendments on the provisions of the Law on Foreigners and International Protection concerning administrative procedure.

Keywords: *Appeal in administrative justice, LFIP*

* Prof. Dr., Yeditepe University, Faculty of Law, Department of Private International Law, e-mail: nurayeksi@gmail.com

YUKK'un Hazırlık Çalışmaları ve Kapsamı¹

6458 sayılı YUKK'un çalışmalarına, 2009 yılında kısaca "Göç ve İltica Bürosu" olarak anılan İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu tarafından başlanılmıştır. YUKK'un hazırlıkları, Mayıs 2012 tarihinde sona ermiş; YUKK, Nisan 2013 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş ve ardından Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (YUKK, 2013). YUKK'un 124. maddesi uyarınca, idari yapıya ilişkin hükümler, 11/04/2013 tarihinde; diğer hükümler ise 11/04/2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Göç ve İltica Bürosu, 15 Ekim 2008 tarihli İçişleri Bakanlık onayı ile kurulmuştu. 6458 sayılı YUKK'un, göç ve iltica alanında idari teşkilata ilişkin hükümlerinin 11/04/2013 tarihinde yürürlüğe girmesiyle beraber 'Göç ve İltica Bürosu'nun yerini, 'Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)' almıştır (Ekşi, 2014). GİGM, merkez teşkilatı oluşturmakta; merkez teşkilata bağlı yurt dışı ve taşra teşkilatı bulunmaktadır.

Altı kısımdan oluşan YUKK'ta, (1) yabancıların Türkiye'ye girişi ve vize işlemleri (md. 5-18); (2) yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahati (md. 19-49); (3) vatansızlar (md. 50-51); (4) yabancıların Türkiye'den sınır dışı edilmesi (md. 52-60); (5) uluslararası koruma (md. 61-95) ve (6) idari teşkilat (md. 103-123) konuları düzenlenmiştir.

YUKK, yabancılarla ilişkin konuların tamamını kapsamamaktadır. Yabancılarla ilgili bazı konularda mevcut özel hükümler dikkate alınarak bu konular YUKK'un kapsamı dışında tutulmuştur. Örneğin, yabancıların Türkiye'de taşınmaz iktisabı, 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35. maddesiyle düzenlendiğinden, YUKK'ta bu konuda hüküm yoktur. Yabancıların çalışma izinleri, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK) ile düzenlenmiştir. Ya-

1 YUKK'un hazırlık çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ Nuray, The New Turkish Law on Foreigners and International Protection: An Overall Assessment, Schriften zum Migrationsrecht 17, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany 2014, s. 16-31; EKŞİ Nuray, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı), İstanbul 2012, s. 5-110; EKŞİ Nuray, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 2. bası, İstanbul 2014, s. 7-37.

bancuların çalışma izinleri YUKK'un kapsamı dışında olmakla beraber öğrencilerin çalışma hakları YUKK'ta düzenlenmiş; 4817 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinde YUKK ile değişiklik yapılmıştır². Yabancıların Türkiye'de dernek ve vakıf kurması, yabancı sermaye yatırımları da YUKK'un uygulama alanı dışındadır. Bu konularda Dernekler Kanunu, Vakıflar Kanunu ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Kanunu ile bunlara ilişkin diğer yasal düzenlemeler uygulanacaktır (Ekşi, 2014).

Kural olarak bütün yabancılar YUKK'un kapsamında olmakla beraber özel statüdeki yabancılar, yani yabancı askerî personel ve Türkiye'de bulunan elçilikler ile konsolosluklar özel düzenlemelere ve milletlerarası antlaşmalara tabidirler (Ekşi, 2014). Türkiye'de bulunan yabancı askerî personelin statüsü milletlerarası antlaşmalarla düzenlenmiştir³. Zaten YUKK'un 2(2). maddesinde, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklı tutulmuştur. Türkiye'de bulunan yabancı askerî personelin statüsüne ilişkin olarak Adalet Bakanlığı tarafından bir genelge hazırlanmıştır (Adalet Bakanlığı, 2015). Türkiye'de bulunan elçilik ve konsoloslukların statüsü de milletlerarası antlaşmalarla düzenlenmiştir. Türkiye, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Konvansiyonu (1975) ile Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Konvansiyonu'na (1984) taraftır. Ayrıca Türkiye, birçok devlet ile konsolosluk antlaşmaları yapmıştır. Adalet Bakanlığı, iki ve çok taraflı antlaşmalara istinaden elçilik ve konsoloslukların statüsüne ilişkin bir genelge hazırlamıştır (Adalet Bakanlığı, 2008).

Göçmenler, 'Mavi Kart' sahipleri ve KKTC vatandaşları da kural olarak YUKK'un uygulama alanı dışındadırlar (Ekşi, 2014). 'Göçmen', ülkede bulunan bütün yabancıları kapsayan genel bir kavram olmakla beraber bu kavram da Türk hukukunda farklı bir anlam ta-

2 YUKK'un çalışma iznine ilişkin hükümleri için bkz. çalışma izninin ikamet izni sayılmasına ilişkin 27. madde; öğrencilerin çalışma haklarına ilişkin 41. madde; 4817 sayılı Kanun'da değişiklik getiren 123(5). madde.

3 Örneğin, NATO antlaşması için bkz. AKİPEK Ömer İlhan, NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye'deki Tatbikatı, 24(1967)1-4 AÜHFD, s. 9-25.

şımaktadır. Göçmenler, 26/09/2006 tarihinde yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu (2006) ile düzenlenmiştir. 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinin (d) bendine göre göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelenlerdir. Bir yabancıнын göçmen olarak nitelenebilmesi için (1) Türk soyundan olması, (2) Türk kültürüne bağlı olması ve (3) yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelmesi gerekir. YUKK'un 2(2). maddesinde özel kanunlar saklı tutulmuştur. YUKK'un 2(2). maddesi uyarınca, 5543 sayılı İskân Kanunu, özel kanun niteliğindedir. Bu Kanun'da hüküm olan hallerde, YUKK uygulanmayacaktır. O halde, 5543 sayılı Kanun ile düzenlenen göçmenlere öncelikle bu Kanun uygulanacaktır (Ekşi, 2014: 63).

1995 yılından beri doğumla Türk vatandaşı olup da izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlara önceki adıyla 'Pembe Kart' ve sonraki adıyla Mavi Kart verilmektedir. Mavi Kart sahibi kişilerin, seçme ve seçilme, muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü yoktur (5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu md. 28). Ancak Mavi Kart sahipleri, Türkiye'ye vize almadan girerler; Türkiye'de kalış süreleri ne olursa olsun ikamet tezkeresi almak zorunda değildirler (Ekşi, 2014: 65).

YUKK'ta yer alan hükümlerin önemli bir kısmı, KKTC vatandaşlarına uygulanmayacaktır. Çünkü YUKK'un 2(2). maddesinde, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklı tutulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşma'ya⁴ istinaden

4 Karar Sayısı: 99/13783: 19 Temmuz 1999 tarihinde Lefkoşa'da imzalanan ve 03/11/1999 tarihli ve 4465 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan ekli 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşma'nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 01/12/1999 tarihli ve KDGY-III-5756 sayılı yazısı üzerine, 31/05/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanun'un 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 06/12/1999 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 6.1.2000/23928).

KKTC vatandaşlarının ikamet izni alma zorunluluğu yoktur. Ancak talepleri halinde çalışma, öğrenim ve oturma amaçlı olarak pasaport sürelerine bakılmaksızın 5 yıl süreli ikamet tezkeresi düzenlenmektedir. Antlaşmanın 6. maddesine göre, Türkiye’de ve KKTC’de ikamet eden veya KKTC dışında yaşayan KKTC vatandaşlarına, seyahat özgürlüklerini sağlamak üzere verilen ve 2 yıl süreyle geçerli olan Yabancılar Mahsus Damgalı Pasaportlar, KKTC pasaportunun geçerlilik süresini aşmamak kaydıyla, azami 5 yıl süre ile verilebilecektir (Ekşi, 2014: 65).

YUKK’un İdari İtiraz ve Yargı Yolları Açısından Getirdiği Yenilikler

YUKK’un getirdiği en önemli yeniliklerden biri, idari gözetimdir. YUKK’un 57. ve 68. maddelerinde, idari gözetimin şartları, süresi, idari gözetim altına alınan yabancıların barındırılacağı yerler ve bu yerlerde sağlanacak hizmetler, idari gözetim kararına itiraz ve yargı yolları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 11 Nisan 2014 tarihine kadar olan süreçte idari gözetim uygulamasının dayanağını 1950 yılında yürürlüğe giren 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’un (YİSHK)⁵ 17. ve 23. maddeleri oluşturuyordu. YİSHK’nın 17. maddesinde, siyasi sebeplerle Türkiye’ye sığınan yabancıların İçişleri Bakanlığınca müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilecekleri belirtilmişti. YİSHK’nın 23. maddesinde, memleket dışına çıkartılmalarına karar verilip de pasaport tedarik edemediklerinden veya başka sebeplerden dolayı Türkiye’yi terk edemeyenlerin İçişleri Bakanlığının göstereceği yerde oturmaya mecbur oldukları ifade edilmişti (Ekşi, 2014: 13). Her iki madde de idari gözetimden söz edilmemiş; idari gözetim sebepleri, süresi ve idari gözetim kararına itiraz yolları düzenlenmemiştir. Yabancıların idari gözetim kararlarına

5 15/07/1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 6458 sayılı YUKK’un 124(1). maddesiyle, 11/04/2014 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

yaptıkları itirazlar, birkaç idare mahkemesi ve Danıştay kararı hariç⁶, idare mahkemeleri tarafından reddedilmekteydi. İdare mahkemeleri, red kararını verirken idari gözetimin, idare hukukunda düzenlenen bir müessese olmadığı gerekçesine dayanmaktaydılar. Oysa idari gözetim de bir idari işlem niteliğindedir. Söz konusu idari işlemin iptali için idare mahkemelerinde açılan davalar kabul edilmeliydi (Ekşi, 2014: 26). Sınır dışı edilecek yabancılara uygulanan idari gözetim, Türk Ceza Kanunu (TCK) anlamında tutuklama sayılmadığından idari gözetim kararına karşı sulh ceza mahkemelerine başvurulamamaktaydı (Ekşi, 2014: 26). Bu eksiklikler sebebiyle idari gözetim altında tutulan yabancılar tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde (AİHM) açılan davalarda AİHM, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Üstelik AİHM'de açılan davaların önemli bir kısmında iç hukuk yolları tüketilmemişti. AİHM, idari gözetime ilişkin olarak iç hukukta etkin başvuru yolunun olmaması sebebiyle iç hukuk yollarının tüketilmemiş olmasını usule ilişkin bir eksiklik olarak görmemiştir (Ekşi, 2014: 13). YUKK'tan önce idari gözetim sebepleri, idari gözetim süresi ve bu sürenin uzatılması, idari gözetim kararının ilgiliye tebliği, idari gözetim kararına karşı başvuru yolları, idari gözetim altına alınan kişinin avukata erişimi ve kendisine tercüman verilmesi hususları yasayla düzenlenmemiştir. Açık yasal hükümler olmaksızın uygulanan idari gözetim, AİHM tarafından AİHS'nin 5. maddesinin ihlali olarak kabul edilmiştir⁷. AİHM kararları da dikkate alınarak, YUKK'un 57. maddesinde, idari gözetim sebepleri, süresi, idari gözetim kararına karşı sulh ceza mahkemesine başvuru, idari gözetim altına alınan yabancı-

6 İstisnaen de olsa idari gözetim kararlarına karşı yapılan itirazlar bazı idare mahkemeleri ve Danıştay tarafından incelenmiştir. Söz konusu idare mahkemelerinin idari gözetim kararlarına yapılan itirazlar üzerine verdikleri kararlar hakkında bkz. EKŞİ, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim, 17-26.

7 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ Nuray, İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi, 5(2014)19 TAAD, s. 74-80.

lara hukuki yardımın yapılması, idari gözetim kararının ilgiliye veya avukatına bildirilmesi; 58. maddesinde, idari gözetim altına alınan yabancıların, geri gönderme merkezlerinde tutulması; 59. maddesinde, geri gönderme merkezlerinde sağlanacak hizmetler düzenlenmiştir (Ekşi, 2014; 2014a).

AİHM muhtelif kararlarında, sınır dışı kararına karşı idari yargı yoluna başvurulmasının, kendiliğinden yürütmeyi durdurulmasını etkin başvuru hakkının ihlali olarak kabul etmiştir. AİHM kararları ışığında YUKK'un 53. maddesinin (3). fıkrasına bir hüküm konulmuştur. Bu hükümle sınır dışı kararına karşı idari yargı yoluna başvurulması halinde, yürütmenin kendiliğinden durması sağlanmıştır (Ekşi, 2014).

Uluslararası koruma talebinde bulunan yabancıların idari gözetimi YUKK'un 68. maddesinde düzenlenmiştir. Yukarıda belirtilen ve sınır dışı amacıyla idari gözetim ile ilgili olarak YUKK'un yürürlüğe girmesinden önce yapılan eleştiriler, uluslararası koruma talep eden yabancıların idari gözetimi açısından da aynen geçerliydi. Bu eleştiriler dikkate alınarak YUKK'un 68. maddesinde idari gözetim ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, uluslararası koruma başvuru sahipleri, sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarından dolayı idari gözetim altına alınamaz. Başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması istisnai bir işlemdir. Başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması sebepleri YUKK'un 68(2). maddesinde sayılmıştır. Bu madde uyarınca uluslararası koruma başvuru sahipleri (1) kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğu hakkında ciddi şüphe varsa, bu bilgilerinin tespiti amacıyla; (2) sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla; (3) idari gözetim altına alınmaması durumunda başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması hâlinde; (4) kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması hâlinde idari gözetim altına alınabilirler. İdari gözetim süresi 30 gündür. İdari gözetim kararına, sulh ceza hâkimliğinde itiraz edilebilir. Sulh ceza hâkimliği, itirazı beş gün içinde karara bağlar. Sulh ceza hâkimliği kararı kesin olup bu karara karşı üst mahkemeye itiraz edilemez.

İdari gözetim, daha önce yayınlanmış bir monografik eserimizin konusunu teşkil ettiğinden çalışmamızda yalnızca YUKK kapsamında idare mahkemelerinde açılan davalar ve 2014 yılında İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK) 45. maddesinde yapılan değişikliğin idare mahkemelerinin YUKK ile ilgili olarak verdiği kararlar üzerindeki etkisi konuları üzerinde durulacaktır.

YUKK'un muhtelif maddelerinde kesin ve yürütülebilir kararların ilgiliye veya yasal temsilcisine veya avukatına tebliği düzenlenmiş; ayrıca idari gözetim dışında kalan diğer idari kararlara karşı idare mahkemelerine başvurulabileceği öngörülmüştür.

İdare Mahkemelerinin YUKK'tan Kaynaklanan Görevleri

YUKK ile İdari Yargılama Usulü Kanunu Arasındaki İlişkiler

YUKK'ta yer alan ve idare mahkemelerinde dava açılmasını öngören hükümleri iki gruba ayırmak gerekmektedir. Birinci grupta yer alan hükümlerde idare mahkemelerinde 15 gün içinde dava açılacağı; yürütmenin kendiliğinden duracağı; idare mahkemelerinin 15 gün içinde karar vereceği ve verilen kararın kesin olması sebebiyle bir üst mahkemeye itiraz edilemeyeceği düzenlenmiştir. Birinci grupta YUKK'un 53(3) ve 80(1)(d) maddeleri yer almaktadır. YUKK'un bu maddelerinde dava açma süresi, dava açılmasının kararın icrasına etkisi, idare mahkemesinin ne kadar süre içinde kararını vereceği ve bu karara karşı üst mahkemeye başvurulamayacağı bizzat düzenlenmiş olduğundan bu konularda artık İYUK hükümleri uygulanmayacaktır.

İkinci grupta yer alan idari işlem ve kararlar açısından ise, sadece idari yargı yoluna başvurulacağı belirtilmiş olup dava açma süresi, dava açılmasının kararın icrasına etkisi, idare mahkemesi tarafından ne kadar süre içinde karar verileceği ve kararın kesin olup olmadığı konuları düzenlenmemiştir. Dolayısıyla, ikinci grupta yer alan ve idare mahkemelerinde açılacak iptal davalarına konu olacak idari işlemler açısından

dan İYUK'ta yer alan hükümler uygulama alanı bulacaktır. YUKK'un 10, 17 ve 25. maddeleri, ikinci grupta yer almaktadır.

YUKK'un İdare Mahkemelerince Verilen Kararların Kesin Olduğuna İlişkin Hükümleri

Sınır Dışı İşlemlerinin İptali İçin Açılan Davalarda İdare Mahkemelerince Verilen Kesin Kararlar

YUKK'un 54/1. maddesinde hakkında sınır dışı kararı verilecek yabancılar tahdidi olarak sayılmıştır⁸. Sınır dışı etme kararı, GİGM'in talimatı üzerine veya resen valiliklerce alınır (YUKK md. 53/1). Sınır dışı kararı, gerekçeleriyle birlikte hakkında sınır dışı kararı verilen yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa, kendisi veya yasal temsilcisi kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir. Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde, idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir. Mahkemeye yapılan başvurular 15 gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancı'nın rızası saklı kalmak kaydıyla; dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez (YUKK md. 53/2-3).

8 Sınır dışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KABAALİOĞLU Haluk/EKŞİ Nuray, Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri (2004)1-2 MHB Prof. Dr. Sevin TOLUNER'e Armağan, s. 503-522; EKŞİ Nuray, ILC'nin 'Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin 2014 Taslak Kuralları'nın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleriyle Mukayesesi ve Bu Kuralların Türkçe Tercümesi, 33(2103)1 MHB, s. 1-30; EKŞİ, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 107-154; K. SİRMEN Sedat, Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar, 67(2009)3 AnkaraBD, s. 30-45; BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK Gülüm, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi, (2013)108 TBB Dergisi, s. 212-258.

Anayasa'nın 125. ve İYUK'un 27. maddeleri uyarınca, bir idari işleme karşı idari yargı yoluna başvurulması kural olarak işlemin yürürlüğünü durdurmaz. YUKK'un 53. maddesinin (3). fıkrasında ise, sınır dışı kararına karşı yargı yoluna başvurulması halinde, yürütmenin kendiliğinden durması esası benimsenmiştir. Böylece, idare hukukunda yer alan, idare mahkemesi tarafından yürütmeyi durdurma kararı verilmedikçe işlemin icra edilebilir olması kuralı, sınır dışı işlemleri açısından uygulanmayacaktır. Üstelik YUKK'un 53. maddesinin (3). fıkrasında, sadece dava açılması halinde değil, dava açma süresi içinde de yabancıнын sınır dışı edilememesi hükmü öngörülmüştür (Ekşi, 2014b). Ancak bu esasa bir istisna getirilmiştir. İstisna uyarınca yabancı, kendi rızası ile Türkiye'yi terk edebilir.

Sınır dışı kararı, idari bir karardır. Bu kararın iptali için idare mahkemesine başvurulacaktır. İYUK'un 7(1). maddesi uyarınca dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay'da ve idare mahkemelerinde 60 gündür. Ancak YUKK'un 53(3). maddesinde, dava açma süresi 15 gün olarak belirlendiğinden İYUK'un 7(1). maddesindeki 60 günlük süre, sınır dışı kararlarının iptali için açılacak davalarda uygulanmayacaktır.

Sınır dışı kararlarının iptali için açılacak olan davalara bakacak idare mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) tarafından belirlenmiştir. YUKK'un 'yetkili idare mahkemeleri' başlığını taşıyan 101. maddesine göre, bu Kanun'un uygulanmasına ilişkin olarak idari yargıya başvurulması hâlinde, bir yerde birden fazla idare mahkemesinin bulunması hâlinde bu davaların hangi idare mahkemesinde görüleceği Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenir. HSYK'nın 1. Dairesi 21/01/2014 tarihli ve 160 sayılı kararıyla 1 Nolu İdare Mahkemelerini görevlendirmiştir. O halde birden fazla idare mahkemesinin olduğu yerlerde YUKK kapsamında açılacak olan idari davaların 1. İdare Mahkemesinde açılması gerekmektedir.

YUKK'un 53(3). maddesine göre, idare mahkemelerinin sınır dışı kararlarının iptal için açılan davalarda verdikleri kararlar kesindir. Dolayısıyla bu kararlara karşı bölge idare mahkemeleri ya da Danıştay'a başvurulamaz.

Uluslararası Korumaya İlişkin İşlemlerin İptali İçin Açılan Davalarda İdare Mahkemelerince Verilen Kesin Kararlar

İdare Mahkemesine Başvurulabilmesi İçin Uluslararası Korumaya İlişkin İdari İşlemin Kesin ve Yürütülebilir Bir İşlem Olması

Uluslararası koruma YUKK'un 61-95. maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un 61-95. maddeleri arasında yer alan bazı hükümlerde alınacak kararların ilgiliye, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edileceği düzenlenmiştir. YUKK'un bazı maddelerinde nihai ve yürütülebilir idari işlemlerin ilgiliye tebliğ edilmesi öngörülmüştür. Ancak YUKK'taki sayım tahdidi değildir ve YUKK'ta ilgililere tebliğ edileceği belirtilmemiş olan işlem ve kararlar da olabilir. Belirtmek gerekir ki, Anayasa'nın 125. maddesi uyarınca idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı, idari yargı yoluna başvurulabileceğinden, YUKK'ta alınan kararın ilgiliye tebliğ edileceği belirtilmemiş olsa bile, bu Kanun kapsamında alınan kararlara ve yapılan işlemlere karşı idari yargı yoluna başvurulabilecektir.

Ayrıca diğer kanunlarda yer alan özel hükümlerle belirlenen süreler saklı kalmak kaydıyla, bir işlem veya eylemin yapılması için idari makamlara başvurulmasına rağmen 60 gün içinde cevap verilmezse istek, reddedilmiş sayılır (İYUK md. 10/2). Özel kanunlarda idare mahkemelerinde dava açılmasına ilişkin süre öngörülmüş olabilir. Bu durumda idare mahkemesinde dava açma süresi İYUK'a göre değil özel kanunda yer alan hükme göre belirlenecektir. Örneğin, YUKK'un 78. maddesine göre, uluslararası koruma başvurusu, kayıt tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde GİGM tarafından sonuçlandırılır. Kararın bu süre içerisinde verilememesi hâlinde başvuru sahibi bilgilendirilir. O halde, uluslararası koruma başvurusu yapan yabancı 60 gün içinde, başvurusu hakkında karar verilmeyince bu durumu zımni red olarak kabul edip idare mahkemesinde dava açamaz. Çünkü YUKK'ta, 6 aylık süre öngörüldüğünden artık İYUK'ta yer alan 60 günlük sürenin uygulanması mümkün değildir.

YUKK'ta uluslararası korumaya ilişkin talebin kesin ve nihai olarak karara bağlanabilmesi için birbirini takip eden zincirleme işlemlerin yapılması gerekmektedir. Söz konusu zincirleme işlemler sırasıyla şunlardır: Uluslararası koruma başvurusunun il göç idaresi müdürlüklerine yapılması; il göç idaresi müdürlükleri tarafından başvurunun kaydedilmesi ve başvurana kayıt belgesinin verilmesi; kayıt sırasında, başvuranın uluslararası koruma süreci ve yükümlülükleri hakkında bilgilendirilmesi; başvuru sahibiyle kayıt tarihinden itibaren 30 gün içinde mülakat yapılması; mülakat sonucunda tutanak düzenlenmesi ve bir suretinin başvurana verilmesi; mülakatı tamamlanan başvuru sahibine uluslararası koruma talebinde bulunduğunu belirten ve yabancı kimlik numarasını içeren 6 ay süreli Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi'nin verilmesi; uluslararası koruma başvurusunun karara bağlanması. Uluslararası koruma başvurusunun kabulüne veya reddine ilişkin nihai işlemden önce yapılan diğer idari işlemler hazırlık işlemi olduklarından idari davaya konu olmazlar. Çünkü idari davaya konu olacak işlemin kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olması gerekir (İYUK md. 14/3-d). Henüz kesinleşmemiş icrası gereken bir işlem yoksa idare mahkemesinde iptal davası açılmayacaktır. Örneğin, uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıyla mülakat yapılmış ve mülakat sonucu olumsuz olmuş olabilir. Yabancı sırf mülakat işleminin iptali için idare mahkemesine başvuramaz. Yabancı, ancak il göç idaresi müdürlüğünün uluslararası koruma başvurusu talebinin reddedildiğine ilişkin işlemine karşı idare mahkemesine başvurabilir.

Uluslararası Korumaya İlişkin Olarak YUKK'ta Yer Alan Kesin ve Yürütülebilir İdari İşlemler

YUKK'un bazı hükümlerinde, uluslararası korumaya ilişkin olarak YUKK hükümleri çerçevesinde yapılan ve idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir işlemlerin ilgililere veya yasal temsilcilerine veya avukatlarına tebliğ edilmesi öngörülmüştür. Burada sırasıyla söz konusu hükümler üzerinde durulacaktır.

YUKK'un 72. maddesinde, hangi hallerde uluslararası koruma başvurusunun kabul edilemez olduğu ve başvurusunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararın tebliğ edileceği belirtilmiştir. Hiç şüphesiz uluslararası koruma başvurusunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar kesin ve yürütülebilir bir karar olduğundan bu kararın iptali için idare mahkemesinde dava açılabilir. Ayrıca 72. maddenin (3). fıkrasına göre:

Kabul edilemez başvuru

Madde 72- (1)...

(2)...

(3) Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar, ilgiliye veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

YUKK'un 73. maddesinde ilk iltica ülkesinden gelenler ve 74. maddesinde güvenli üçüncü ülkeden gelenlerin uluslararası koruma başvurularının kabul edilmeyeceği ve geldikleri ülkeye geri gönderilecekleri ifade edilmiştir. Her iki madde uyarınca alınan kararlar ilgililere tebliğ edilecektir. YUKK'un 73. ve 74. maddelerinin ilgili kısımları şöyledir:

İlk iltica ülkesinden gelenler

Madde 73- (1) Başvuru sahibinin, daha önceden mülteci olarak tanıdığı ve hâlen bu korumadan yararlanma imkânının olduğu veya geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte korumadan hâlen faydalanabileceği bir ülkeden geldiğinin ortaya çıkması durumunda, başvuru kabul edilemez olarak değerlendirilir ve ilk iltica ülkesine gönderilmesi için işlemler başlatılır. Ancak geri gönderme işlemi gerçekleşinceye kadar ülkede kalışına izin verilir. Bu durum ilgiliye tebliğ edilir. İlgilinin, ilk iltica ülkesi olarak nitelenen ülke tarafından kabul edilmemesi hâlinde, başvuruya ilişkin işlemler devam ettirilir.

Güvenli üçüncü ülkeden gelenler

Madde 74- (1) Başvuru sahibinin, Sözleşmeye uygun korumayla so-

nuçlanabilecek bir uluslararası koruma başvurusu yaptığı veya başvurma imkânının olduğu güvenli üçüncü bir ülkeden geldiğinin ortaya çıkması durumunda başvuru kabul edilemez olarak değerlendirilir ve güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesi için işlemler başlatılır. Ancak geri gönderme işlemi gerçekleşinceye kadar ülkede kalışına izin verilir. Bu durum ilgiliye tebliğ edilir. İlgilinin, güvenli üçüncü ülke olarak nitelenen ülke tarafından kabul edilmemesi hâlinde, başvuruya ilişkin işlemler devam ettirilir.

Uluslararası koruma başvurusuna ilişkin karar 6 ay içinde verilir. Karar veya 6 aylık süre dolmasına rağmen kararın neden verilemediği hakkında ilgiliye, yasal temsilcisine veya avukatına bilgi verilir.

Karar

Madde 78- (1) Başvuru, kayıt tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Genel Müdürlükçe sonuçlandırılır. Kararın bu süre içerisinde verilememesi hâlinde başvuru sahibi bilgilendirilir.

.....

(6) Karar, ilgiliye veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Olumsuz kararın tebliğinde, kararın maddi gerekçeleri ve hukuki dayanakları da belirtilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

YUKK'un 78. maddesi uyarınca alınan uluslararası koruma başvurusuna ilişkin karar ile, uluslararası koruma sürecine ilişkin işlemler kesin olarak bir sonuca bağlanmış olacaktır. Bu kararın olumlu olması halinde, idare mahkemesine başvurulmasını gerektiren bir durum olmayacaktır. Buna karşın, uluslararası koruma talebinin reddedilmesi halinde, bu karar, kesin ve yürütülebilir bir karar olduğundan bu kararın iptali için idare mahkemesinde dava açılabilir. Uluslararası koruma statüsünün sona ermesi, YUKK'un 85. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin (1). fıkrasında belirtilen hallerde uluslararası koruma statüsü sona erecektir. Uluslararası koruma statüsünün sona ermesine ilişkin karar ilgiliye tebliğ edilecektir.

Madde 85- (1) Uluslararası koruma statüsü sahibi kişi;

.....

(5) Maddi gerekçelerini ve hukuki dayanaklarını içeren sona erme kararı, ilgiliye veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

Uluslararası koruma statüsünün iptaline yol açan sebepler YUKK'un 86(1). maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca iptal kararının da ilgiliye tebliğ edilmesi öngörülmüştür. YUKK'un 86(2). maddesi şöyledir:

Uluslararası koruma statüsünün iptali

Madde 86- (1) ...

(2) Maddi gerekçelerini ve hukuki dayanaklarını içeren iptal kararı, ilgiliye veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

YUKK'un 'yükümlülükler' başlığını taşıyan 90. maddesinde, uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi yabancının yükümlülükleri açıklanmıştır. Ancak söz konusu yükümlülüklerle uymayanlar ile başvuruları ve uluslararası koruma statüleriyle ilgili olumsuz karar verilenlerin haklardan faydalanmaları açısından sınırlama getirilebilir. Eğer sınırlama getirilmişse, sınırlamaya ilişkin karar ilgili kişiye veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı olarak tebliğ edilir. YUKK'un 90(2). maddesi şöyledir:

Yükümlülükler

Madde 90- (1)...

(2) Bu Kısımda yazılı yükümlülüklerle uymayanlar ile başvuruları ve uluslararası koruma statüleriyle ilgili olumsuz karar verilenlere; eğitim ve temel sağlık hakları hariç, diğer haklardan faydalanmaları bakımından sınırlama getirilebilir. Sınırlamaya ilişkin değerlendirme bireysel yapılır. Karar, ilgili kişiye veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı

olarak tebliğ edilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

YUKK'un Uluslararası Koruma Kararlarına Karşı İdari İtiraz ve Yargı Yollarına İlişkin 80. Maddesi

YUKK'un 80. maddesinde, YUKK'un Üçüncü Kısımda 61-95. maddeler arasında yer alan hükümler uyarınca alınan kararlara karşı yapılacak olan idari itirazlar ile bu kararlara karşı açılacak olan davalara ilişkin esaslar düzenlenmiştir. YUKK'un 80. maddesi şöyledir:

İdari itiraz ve yargı yolu

Madde 80- (1) Bu Kısımda yazılı hükümler uyarınca alınan kararlara karşı idari itiraz ve yargı yoluna başvurulduğunda aşağıdaki hükümler uygulanır:

- a) İlgili kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı tarafından kararın tebliğinden itibaren on gün içinde Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonuna itiraz edilebilir. Ancak 68 inci, 72 nci ve 79 uncu maddelere göre verilen kararlara karşı sadece yargı yoluna başvurulabilir.
- b) İdari itiraz sonucu alınan karar, ilgiliye veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Kararın olumsuz olması hâlinde, ilgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.
- c) Bakanlık, verilen kararlara karşı yapılan idari itiraz usullerini düzenleyebilir.
- ç) 68 inci maddede düzenlenen yargı yolu hariç olmak üzere, 72 nci ve 79 uncu maddeler çerçevesinde alınan kararlara karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün, alınan diğer idari karar ve işlemlere karşı kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde, ilgili kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı tarafından yetkili idare mahkemesine başvurulabilir.
- d) 72 nci ve 79 uncu maddeler çerçevesinde mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir.

e) İtiraz veya yargılama süreci sonuçlanıncaya kadar ilgili kişinin ülkede kalışına izin verilir.

YUKK'un 80. maddesinde idari gözetim kararlarına ilişkin 68. madde, kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. madde uyarınca verilecek kararlara karşı idari itiraz yapılamayacağı; 68. maddedeki idari gözetim kararına karşı, sulh ceza hâkimliğine; 72. ve 79. maddede uyarınca verilecek kararlara karşı sadece idare mahkemelerinde dava açılacağı düzenlenmiştir. Bu üç konu dışında kalan YUKK'un Üçüncü Kısımda 61-95. maddelere istinaden alınan diğer kararlara karşı idari itirazda bulunulabileceği gibi söz konusu kararların iptali için idare mahkemelerine de başvurulabilir. Ayrıca idari itiraz yoluna başvurulması halinde Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu tarafından verilen karara karşı da idare mahkemesinde iptal davası açılacaktır.

Dikkat edilecek olursa YUKK'un 80(1)(ç) maddesinde, bütün idari davalarda dava açma süresi öngörülmemiştir. Sadece kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. madde çerçevesinde idare mahkemelerinde açılacak olan iptal davalarının 15 gün içinde açılacağı ifade edilmiştir. YUKK'un 80. maddesindeki itiraz ve yargı yoluna ilişkin düzenleme sadece hızlandırılmış prosedür ve kabul edilemez başvurulara ilişkin değildir. Bu maddede açıkça Üçüncü Kısım yani 61-95. maddeler arasındaki hükümler uyarınca alınacak bütün idari kararlara karşı itiraz ve yargı yolu düzenlenmiştir. Ancak idare mahkemesinde dava açma açısından öngörülen 15 günlük süre, yalnızca kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. madde ile ilgili kararlara karşı açılacak iptal davalarında uygulanacaktır. Bunların dışında kalan diğer kararlara karşı idare mahkemelerinde dava açma süresine ilişkin YUKK'ta hüküm olmadığından İYUK'un 7. maddesi uyarınca kararın tebellüğünden itibaren 60 gün içinde dava açılacaktır. Çünkü İYUK'un 7. maddesinde, dava açma süresinin, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde, Danıştay'da ve idare mahkemelerinde 60 gün olduğu belirtilmiştir.

YUKK'un 80(1)(e) maddesine göre, itiraz veya yargılama süreci sonuçlanıncaya kadar ilgili kişinin ülkede kalışına izin verilir. O halde gerek idari itiraz yoluna başvurulması gerekse 61-95. maddeler arasındaki hükümlere ilişkin olarak idare mahkemelerine başvurulması halinde, idari işlemin yürütmesi kendiliğinden duracaktır. Belirtmek gerekir ki, YUKK'un 80(1)(e) maddesi, 61. ile 95. maddeler arasında yer alan hükümlerin tamamını kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. maddeye ilişkin idari davalarda değil uluslararası korumaya ilişkin bütün davalarda yargılama süreci sonuçlanıncaya kadar ilgili kişinin ülkede kalışına izin verilecektir. Aynı durum, idari itiraz yoluna başvurulması halinde de geçerli olacaktır.

Kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. madde çerçevesinde idare mahkemelerinde açılan davalar, 15 gün içinde sonuçlandırılacaktır. İdare mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar kesindir ve bu kararlara karşı üst mahkemeye başvurulamaz (YUKK md. 80/1-d). Bununla birlikte, kabul edilemez başvurulara ilişkin 72. madde ve hızlandırılmış prosedüre ilişkin 79. madde hariç, 61-95. maddelere istinaden verilen kararların iptali davalarında idare mahkemelerince verilen hükümlere karşı bir üst mahkemeye başvurulabilecektir. Çünkü 61-95. maddeler kapsamında idare mahkemelerine yapılan başvurulara ilişkin olarak idare mahkemelerince verilen kararların kesin olduğu yönünde bir hüküm 80. maddede yer almamaktadır.

YYUKK'ta İdare Mahkemelerince Verilen Kararların Kesin Olduğunun Belirtilmediği İdari İşlemler

Türkiye'ye Giriş Yasağına İlişkin İşlemlerin İptali İçin Açılan Davalarda İdare Mahkemelerince Verilen Kararlar

YUKK'un bazı maddelerinde, idarece alınan kararların tebliği düzenlenmesine rağmen bu maddelerde, söz konusu kararların iptali i-

çin dava açma süresi ile yargılama süresi belirlenmemiş; ayrıca idare mahkemelerince verilen kararların kesin olduğuna ilişkin bir hüküm öngörülmemiştir. Şimdi sırasıyla bu hükümler üzerinde durulacaktır.

Türkiye'ye giriş yasağı ve yasağa ilişkin kararın tebliği YUKK'un 9-10. maddelerinde düzenlenmiştir. YUKK'un giriş yasağının tebliğine ilişkin 10. maddesi şöyledir:

Türkiye'ye giriş yasağının tebliği

Madde 10- (1) Türkiye dışında olup da kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından Türkiye'ye girmesinde sakınca görülen yabancıların giriş yasağına ilişkin tebligat, Türkiye'ye giriş yapmak üzere geldiklerinde sınır kapılarındaki yetkili makam tarafından, Türkiye'den sınır dışı edilen yabancılara ise valilikler tarafından yapılır. Tebligatta, yabancıların karara karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabilecekleri ve bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri de yer alır.

YUKK'un 10. maddesine istinaden verilen giriş yasağı kararlarına karşı dava açma süresi ve başvurulacak mahkemelere ilişkin bir hüküm getirilmemiştir. YUKK'un 9. maddesine göre, giriş yasağı kararını GİGM verecektir. Türkiye'den sınır dışı edilen yabancılar açısından ise bu kararı GİGM verebileceği gibi valilikler yani il göç idaresi müdürlükleri de verebilir. Gerek GİGM gerekse valiliklerin vermiş olduğu giriş yasağı kararı, idari bir işlemdir. Bu nedenle 9-10. maddeler kapsamında verilen giriş yasağı kararlarına karşı, kararın tebellüğünden itibaren 60 gün içinde idare mahkemesine başvurmak gerekmektedir.

Ayrıca bu maddede giriş yasağı kararının iptali için dava açılması halinde yürütmenin duracağından söz edilmemiştir. Bu nedenle giriş yasağı kararlarına karşı idare mahkemelerinde açılan iptal davalarında yürütmenin durdurulmasının talep edilmesi gerekir.

Yine YUKK'un 10. maddesinde idare mahkemesi kararlarının kesin olduğu ve bu kararlara karşı bir üst mahkemeye itiraz edilemeyeceği öngörülmediğinden İYUK'un 45. maddesinde belirlenen şartlar

çerçevesinde giriş yasağına ilişkin kararlara karşı bölge idare mahkemelerine başvurulabilecektir.

Vize Talebinin Reddine veya Vizenin İptaline İlişkin Davalarda İdare Mahkemelerince Verilen Kararlar

YUKK'un 11(1). maddesi uyarınca yabancıların kural olarak vatandaşlığı oldukları veya yasal olarak buldukları ülkedeki Türk konsolosluklarından vize almaları gerekir⁹. Ancak istisnai olarak sınır kapılarında da, Bakanlar Kurulu tarafından farklı süre belirlenmemişse, 15 günlük vize verilebilir (YUKK md. 13). YUKK'un 15. ve 16. maddelerinde yer alan sebeplerle vize talebi reddedilebilir veya verilen vize iptal edilebilir. Vize talebinin reddi veya vizenin iptalinin tebliği YUKK'un 17. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

Vize işlemlerinin tebliği

Madde 17- (1) Vize talebinin reddi ya da vizenin iptaline ilişkin işlemler ilgiliye tebliğ edilir.

Vize talebinin reddi veya iptali işlemlerini, konsolosluklar ve eğer sınır kapılarından düzenlenecek vizeler açısından valilikler verecektir. Vize talebinin reddi veya vizenin iptali kararlarına ilişkin olarak YUKK'ta özel hüküm bulunmadığından dolayı, bu kararlara karşı açılacak olan iptal davalarında, yargılama usulünün yanı sıra dava açma süresi, dava açılmasının idari işlemin icrasına etkisi ve idare mahkemesi kararına karşı üst mahkemeye başvurulup vurulamayacağı hususlarında İYUK hükümleri uygulanacaktır. O halde, eğer vize talebi reddedilmiş veya vize iptal edilmişse, bu kararlara karşı da, kararın tebellüğünden itibaren 60 gün içinde idare mahkemesinde dava açılacak ve idare mahkemesince yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe karar icra edilebilecek; idare mahkemesi kararına karşı bir üst mahkemeye başvurulması mümkün olacaktır.

9 YUKK'un vizeye ilişkin hükümleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TEKSOY Barış, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu, 62(2013)3 AÜHFD, s. 855-906.

İkamet İzni Talebinin Reddine, İzinin Uzatılmamasına veya İptali İçin Açılan Davalarda İdare Mahkemelerince Verilen Kararlar

İkamet izni talepleri Türk konsolosluklarına; ancak istisnai olarak valiliklere yani il göç idaresi müdürlüklerine yapılacaktır (YUKK md. 21-22). YUKK'un 21. maddesinin (6). fıkrası uyarınca ikamet izni başvurusunun reddine ilişkin işlemler ilgiliye tebliğ edilir. Ayrıca YUKK'un 25. maddesi, ikamet izni talebinin reddine, iptaline veya uzatılmamasına ilişkin kararların tebliğ edilmesini öngörmüştür. Bu maddenin metni şöyledir:

Türkiye içinden yapılan ikamet izni talebinin reddi, iptali veya uzatılmaması

Madde 25- (1) Türkiye içinden yapılan ikamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptali ile bu işlemlerin tebliği valiliklerce yapılır. Bu işlemler sırasında, yabancıların Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkesindeki durumu ve çocuğun yüksek yararı gibi hususlar göz önünde bulundurulur ve ikamet iznine ilişkin karar ertelenebilir.

(2) İkamet izni talebinin reddi, iznin uzatılmaması veya iptali, yabancıya ya da yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilir. Tebligatta, yabancıların karara karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabileceği ve bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri de yer alır.

İkamet izni talebinin reddine, iznin uzatılmamasına veya iptaline ilişkin kararlar, kesin ve yürütülebilir nitelikte olduklarından bu kararlara karşı idare mahkemelerinde iptal davası açılabilir. YUKK'ta ikamet izni talebinin reddine, iznin uzatılmamasına veya iptaline ilişkin kararlara karşı dava açma süresine; bu kararlara karşı dava açılması halinde yürütmenin durmasına ve iptal davasında verilen karara karşı bir üst mahkemeye itiraz edilmeyeceğine ilişkin hüküm yer almadığından bu konularda İYUK'ta yer alan hükümler uygulanacaktır.

2014 Yılında İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. Maddesinde Yapılan Değişikliğin YUK'un İdare Mahkemelerinin Kararlarına Karşı Üst Mahkemelere Başvurulmasını Engelleyen 53(3) ve 80(1)(d) Maddeleri Üzerindeki Etkisi

2014 Yılında İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. Maddesinde Yapılan Değişiklik

Gerek YUKK'un 53(3). maddesinde gerekse 80(1)(d) maddesinde, idare mahkemeleri tarafından sınır dışı işlemlerinin ve uluslararası korumaya ilişkin işlemlerin iptali davalarında verilen kararların kesin olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde itiraz edilemeyeceği gibi Danıştay'da temyiz yoluna da başvurulamayacaktır. YUKK'un 53. maddesinin (3). fıkrasında, sınır dışı kararına karşı, idari yargı yoluna başvurulması halinde, yürütmenin kendiliğinden duracağı kabul edilmiştir. Üstelik YUKK'un 53. maddesinin (3). fıkrasında, sadece dava açılması halinde değil, dava açma süresi içinde de yabancıların sınır dışı edilememesi hükmü öngörülmüştür. YUKK'un 80(1)(e) maddesi uyarınca yargılama süreci sonuçlanıncaya kadar ilgili kişinin ülkede kalışına izin verilir.

2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile İYUK'un 45. maddesinde bir değişiklik yapılmış ve istinaf yolu getirilmiştir¹⁰. İYUK'un, 6545 sayılı Kanun ile değiştirilen 45. maddesi şöyledir:

“İdare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. Ancak, konusu beş bin Türk lirasını geçme-

10 6545 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce idari yargıda getirilmesi planlanan istinaf sistemine ilişkin öneriler için bkz. AVCI Mustafa, İdari Yargıda İstinaf, (2011)96 TBB Dergisi, s. 179-202. 6545 sayılı Kanun'un Tasarısı hakkındaki değerlendirmeler için bkz. SANCAKDAR Oğuz, İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler, 8 (2013) Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi 2237-2326.

yen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz”.

Değişikliğe yol açan sebepler 6545 sayılı Kanun’un gerekçesinde¹¹ şu şekilde ifade edilmiştir:

“İdari yargıda ilk derece mahkemelerince verilen kararların bir kısmı bölge idare mahkemesince, kalan kısmı ise Danıştay tarafından denetlenmektedir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 45. maddesinde itiraz üzerine bölge idare mahkemelerinde kesinleşecek davalar sayılmış bunlar dışındaki tüm davalar Danıştay tarafından incelenmektedir. Bu uygulama sebebiyle idare ve vergi mahkemelerinin nihai karara bağladığı dosya toplamının yaklaşık yüzde yetmiş Danıştay’da, yüzde otuzu ise bölge idare mahkemelerinde denetlenmektedir. Anılan iş yükü sebebiyle Danıştay’a gelen dosyaların kesinleşme süresi uzamaktadır. Bu bağlamda idari yargıda istinaf kanun yolunun getirilmesi konusu öteden beri yargı paydaşları arasında tartışılmaktadır. Tartışmaların sonucunda varılan mutabakata bağlı olarak Tasarıyla bölge idare mahkemeleri, istinaf mercii olarak yapılandırılmaktadır. Buna göre başvuru usulü ile inceleme ve yargılama usulüne ilişkin hükümler getirilmekte ve bölge idare mahkemelerince verilecek karar türleri yeniden düzenlenmektedir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 45. ve 46. maddelerinde yapılan değişiklikle ilk derece mahkemelerince verilecek ve kesin olması sebebiyle istinaf ya da temyiz yoluna başvurulamayacak kararlar düzenlenmektedir. Aynı zamanda istinaf incelemesi için bölge idare mahkemelerine gelen davaların incelenme ve karara bağlanma usulü hükme bağlanmaktadır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 46. maddesinde yapılan değişiklikle, istinaf mahkemelerince karara bağlanacak konulardan hangisinin temyiz yolu ile Danıştay’a gideceği belirlenmekte olup bu maddede tahdidi olarak sayılan bu konular dışındaki davaların bölge idare mahkemelerinde istinaf incelemesi neticesinde kesinleş-

11 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0918.pdf> (13.9.2015).

mesi öngörülmektedir. Böylece Danıştay'ın temyizen karara bağladığı iş yükünün yaklaşık yüzde seksen oranında azaltılarak Danıştay'ın içtihat mahkemesi¹² rolünün güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un ilgili bazı hükümleri de değiştirilerek bölge idare mahkemelerinin teşkilat yapısı, istinaf kanun yolu incelemesine uygun hale getirilmektedir”.

İYUK'un değişik 45(1). maddesinde 'başka kanunlarda aksine hüküm bulursa dahi' idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı bölge idare mahkemesine istinaf yoluna başvurulabileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla YUKK'ta idare mahkemeleri tarafından verilen kararların kesin olduğu ifade edilmesine rağmen İYUK'un 45(1). maddesi, idare mahkemesi tarafından verilen ve diğer kanunlarda kesin oldukları ifade edilen kararlara karşı istinaf yolunu açmıştır. İstinaf yoluna gidilemeyecek yegâne karar, dava konusu işlemin değerinin beş bin Türk lirasını geçmemesidir. İYUK'un 45(1). maddesinde miktar kısıtlaması dışında idare mahkemesinde görülen davanın konusuna ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. O halde YUKK kapsamında idare mahkemelerinde açılan davalarda verilen kararlara karşı da bölge idare mahkemelerinde istinaf yoluna başvurulabilecektir.

Bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı Danıştay'da temyiz yoluna başvurulup vurulamayacağını da değerlendirmek gerekir. İYUK'un 46. maddesinde de 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle Danıştay'da temyiz

12 İsveç'te de Yüksek İdare Mahkemesinin içtihat mahkemesi olarak görev yapmasını sağlamak amacıyla 1970'li yılların başında idari istinaf mahkemelerinin kurulduğu; böylece idari uyumsuzluklar üçlü yargılama aşamasını öngören sistemin devreye sokulduğu hakkında bkz. ERKAN Fikret, İsveç İdari Yargı Sistemi (İdari İstinaf Sistemi) ve Analizi, 4(2013) 12 TAAD, s. 128. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi ve Adalet Bakanlığı ile İsveç Ulusal Mahkemeler İdaresi arasında yapılan bir protokol kapsamında idari yargıda istinaf çalışmaları yürütülmüş olduğundan İsveç hukukunda istinafa ilişkin düzenleme Türk hukuku açısından da önem taşımaktadır.

yoluna başvurulacak kararlar tahdidi olarak belirlenmiştir. İYUK'un 46(1). maddesine göre, Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin bu maddede sayılan davalar hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi Danıştay'da, kararın tebliğinden itibaren 30 gün içinde temyiz edilebilir. İYUK'un 'temyiz' başlığını taşıyan 46. maddesine göre:

Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin aşağıda sayılan davalar hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi Danıştay'da, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde temyiz edilebilir:

- a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları,
- b) Konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar,
- c) Belli bir meslekten, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları,
- d) Belli bir ticari faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları,
- e) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları,
- f) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar,
- g) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun uygulanmasından doğan davalar,
- h) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar,
- ı) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veyahut kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar,

- i) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar,
- j) 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun'un uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un uygulanmasından doğan davalar,
- k) 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun uygulanmasından doğan davalar,
- l) 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun uygulanmasından doğan davalar,
- m) Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar.

İYUK'un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan yalnızca (b) bendi uyarınca YUKK'un düzenlediği hususlara ilişkin davalarda istinaf sonucu bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı Danıştay'a başvurulabilir. (b) bendine göre, konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalarda bölge idare mahkemelerinin kararları Danıştay'da temyiz edilebilir. Bununla beraber sınır dışı veya uluslararası koruma kararlarının iptali davalarında idare mahkemelerince verilen kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde istinaf yoluna gidilse dahi bölge idare mahkemeleri kararlarının (b) bendine istinaden temyizi olasılığı neredeyse yok denecek kadar azdır. İYUK'un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan diğer herhangi biri, YUKK uyarınca yapılan idari işlemlerle ilgili değildir. Bu nedenle YUKK uyarınca yapılan idari işlemlere ilişkin bölge idare mahkemesi kararlarının temyiz edilmesi mümkün gözükmemektedir.

İdari Yargıda İstinaf Sisteminin YUKK'un İdare Mahkemelerinin Kararlarına Karşı Üst Mahkemelere Başvurulmasını Engelleyen 53(3) ve 80(1)(d) Maddeleri Üzerindeki Etkisi

Daha önce ifade ettiğimiz üzere, idare mahkemelerinde açılacak davalarla ilgili olarak YUKK'ta yer alan hükümler iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta yer alan hükümlerde dava açma süresi, yürütmenin kendiliğinden durmasının ve idare mahkemelerince verilen kararların kesin olduğu ifade edilmiştir. YUKK'un, sınır dışı kararlarının iptali için idare mahkemelerinde açılacak davalara ilişkin 53(3). maddesi ve uluslararası korumaya ilişkin kararlara karşı idare mahkemelerinde açılacak davalara ilişkin 80(1)(ç)(d) maddesi bu nitelikteki hükümlerdir.

Buna karşın, YUKK'un bazı hükümlerinde, YUKK kapsamında alınan kararlar ve yapılan idari işlemlere karşı idari yargıya başvurulabileceği ifade edilmekle beraber idari yargıya başvuru süresi, idari yargıya başvurulması halinde yürütmenin kendiliğinden durup durmayacağı, idari yargı kararlarının kesin olup olmadığı hususları üzerinde durulmamıştır. YUKK'un, Türkiye'ye giriş yasağına ilişkin kararlara karşı idare mahkemelerinde dava açılabilmesine ilişkin 10(1) maddesi; vize talebinin reddi veya vizenin iptali kararlarına karşı idare mahkemelerinde dava açılabilmesine ilişkin 11(d) maddesi ve ikamet izni talebinin reddi, iznin uzatılmaması veya iptali halinde idare mahkemelerine başvurulabilmesine ilişkin 25. maddesi bu nitelikteki hükümlerdir.

İYUK'un muhtelif hükümlerinde, özel kanunlarda yer alan hükümler saklı tutulmuştur. Dolayısıyla YUKK'ta yer alan ve idare mahkemelerinde dava açılma süresine, yürütmenin kendiliğinden durmasına ve idare mahkemelerinin verdiği kararların kesin olmasına ilişkin hükümler, İYUK'a nazaran öncelikle uygulama alanı bulacaklardır. Buna karşın, YUKK'un sadece idare mahkemelerine başvurulabileceğini belirten ancak dava açma süresi, yürütmenin kendiliğinden durması ve idare mahkemelerince verilen kararların kesinliği konusunda düzenleme getirmediği hâllerde, İYUK'ta yer alan hükümler uygulama alanı bulacaktır.

Ancak YUKK'ta yer alan idari yargıya ilişkin hükümlerin, İYUK'a nazaran öncelikle uygulanması kuralına 2014 yılında bir istisna getirilmiştir. İYUK'un 45. maddesi ile 46. maddesi, 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. 6545 sayılı Kanun ile İYUK'a yapılan en önemli değişikliklerden biri istinafi getirmesidir. 6545 sayılı Kanun ile bölge idare mahkemelerinin görevleri yeniden düzenlenmiştir. İYUK'a eklenen 3/A maddesine göre, bölge idare mahkemelerinin görevleri şunlardır: (1) İstinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak; (2) yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak; (3) diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak. İYUK'un 6545 sayılı Kanun ile değişik 45. maddesine göre, idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren 30 gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. İYUK'un 45. maddesinde başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa –yani idare mahkemeleri tarafından verilen kararların kesin olduğu belirtilse– bile istinaf yoluna başvurulabilecektir. O halde YUKK'un 53(3). maddesi ile 80(1)(d) maddesinde yer alan “mahkemenin bu konuda vereceği karar kesindir” hükmü, 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile İYUK'un 45. maddesinde yapılan değişiklikle işlevsiz hale getirilmiştir. Bununla beraber belirtmek gerekir ki, İYUK'un 45. maddesi uyarınca, idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı bölge idare mahkemelerine istinaf yoluna başvurulabilmesi için düzenleme yapılması gerekmektedir. Nitekim 6545 sayılı Kanun ile İYUK'a geçici 8. madde eklenmiştir. İYUK'a eklenen geçici 8(1). maddenin metni şöyledir:

Geçici Madde 8- (Ek 18.6.2014-6545/27 md.)

1. İvedi yargılama usulü hariç olmak üzere bu Kanunla idari yargıda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümler, 2576 sayılı Kanunun, bu Kanunla değişik 3 üncü maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurttaki göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanır. Bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanır.

6545 sayılı Kanun ile getirilen istinaf müessesesinin hayata geçirilebilmesi için yeni bölge idare mahkemelerinin kurulması gerekmektedir. 6545 sayılı Kanun ile İYUK'a geçici 20. madde eklenmiştir.

Geçici Madde 20- 1. Adalet Bakanlığı, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, Kanunun, bu Kanunla değişik 3 üncü maddesinde öngörülen bölge idare mahkemelerini kurar. Bölge idare mahkemelerinin kuruluşları, yargı çevreleri ve tüm yurttaki göreve başlayacakları tarih, Resmî Gazete'de ilan edilir. Mevcut bölge idare mahkemeleri, yeni kurulan bölge idare mahkemelerinin göreve başlayacakları tarihe kadar faaliyetlerine devam ederler.

2. Yeni kurulan bölge idare mahkemelerinin göreve başlayacakları tarih itibarıyla mevcut bölge idare mahkemelerinde bulunan dosyalar; yargı çevreleri dikkate alınarak yeni kurulan bölge idare mahkemelerine devredilir ve ilgili dairelere tevzi edilir.

3. Yeni kurulan bölge idare mahkemelerinin göreve başlama tarihinden önce Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bu mahkemelerin başkanları, daire başkanları ve üyelerinin atamaları yapılır. Bölge idare mahkemelerinde görev yapacak diğer personelin atamaları da aynı süre içinde yapılır.

4. Yeni kurulan bölge idare mahkemelerinin adalet komisyonları da bu mahkemelerin göreve başlayacakları tarih itibarıyla oluşturulur.

O halde yeni bölge idare mahkemelerinin kurulana ve faaliyete geçene kadar, YUKK'un 53(3) ve 80(1)(d) maddeleri kapsamına giren ve idare mahkemelerince verilen kararlar kesin olup bu kararlara karşı bölge idare mahkemelerine ya da Danıştay'a başvurulamaz.

Sonuç

6545 sayılı Kanun ile İYUK'un 45. maddesine yapılan değişiklikle idari yargıda istinaf müessesesi kabul edilmiştir. YUKK'un 53(3) ve 80(1)(d) maddelerinde ise, idare mahkemeleri tarafından verilen kararların kesin olduğu ifade edilmiştir. Ancak idari yargılama sistemine dahil edilen istinaf yolu, YUKK'un söz konusu hükümlerini de işlev-

siz kılacaktır. 6545 sayılı Kanun ile İYUK'a eklenen geçici 20. madde uyarınca yeni bölge idare mahkemelerinin kurulması gerekmektedir. Ancak yeni bölge idare mahkemelerine ilişkin bir düzenleme yapılmamış; Adalet Bakanlığı, henüz bölge idare mahkemelerine ilişkin herhangi bir karar yayımlamamıştır. Bölge idare mahkemelerine ilişkin düzenleme yapılarak yürürlüğe konuluncaya kadar mevcut sistem uygulanmaya devam edecektir. Dolayısıyla, İYUK'un 45. maddesine rağmen YUKK'ta idare mahkemesi tarafından verilen kararların kesin olduğu belirtilen hallerde, bu kararlara karşı bölge idare mahkemelerine itiraz edilemeyecek veya Danıştay'a temyiz yoluna başvurulamayacaktır.

Ayrıca İYUK'a eklenen 20/A maddesi ile 'ivedi yargılama usulü' öngörülmüş ve bu usule tabi olan davalar maddede sayılmıştır. İvedi yargılama usulü kapsamında verilen kararlara karşı, istinaf yoluna başvurulamaz. Bu kararlara karşı sadece temyiz yolu öngörülmüştür. İYUK'un 20/A(2)(g) maddesi uyarınca verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir. İvedi yargılama usulüne tabi davalar arasında YUKK'tan kaynaklanan idari davalar sayılmamıştır.

Kaynakça

1543 Sayılı İskan Kanunu (2006), T. C. Resmi Gazete, 26301, 26 Eylül 2006.

Adalet Bakanlığı (2008), Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağımsızlık ve Ayrıcalıklarına İlişkin 72/1 sayılı ve 01/03/2008 tarihli Genelgesi, Erişim tarihi, 5 Ağustos 2015 <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf>

Adalet Bakanlığı (2015), Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün NATO-SOFA uygulamasına ilişkin 01/01/2006 tarihli ve 73

sayılı Genelgesi Erişim tarihi, 3 Ağustos 2015, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/73.pdf>

Diplomatik İlişkileri Hakkında Viyana Konvansiyonu (1984), T. C. Resmi Gazete, 18815, 24 Aralık 1984.

Ekşi, N. (2014), 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim, İstanbul.

Ekşi, N. (2014a), İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y: 5, S. 19, Ekim 2014, s. 53-101.

Ekşi, N. (2014b), Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul.

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Konvansiyonu (1975), T. C. Resmi Gazete, 15369, 27 Eylül 1975.

YUKK (2013), T. C. Resmî Gazete, 28615, 11 Nisan 2013.

Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları

Ayhan Kaya*

Öz

Bu makalenin amacı daha 2000'li yıllarda ve 2010'lu yıllarda gerçekleştirilen niceliksel ve niteliksel yöntemlerin kullanıldığı birtakım araştırmalara referansla Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının 1970'li yıllardan bu yana Batı Avrupa'da yaşanmakta olan sanayisizleşme sürecinde inşa ettikleri kimliklerin kuşaklararasıdaki farklarını ele almak ve dinin bu insanların gündelik hayatlarında ne anlam ifade ettiğini tartışmaktır. Öte yandan makalede tartışılacak bir diğer konu ise Avrupa Birliği (AB) devletlerinin kamusal alanda giderek görünür hale gelen İslam dinini nasıl entegre etmeye çalıştıklarıdır. Bu çerçevede makalenin iddiası, pek çok AB ülkesinde genç Müslümanların İslam'ı demokratikleştirirken ulus-devletlerin İslam'ı kurumsallaştırma eğiliminde oldukları şeklinde ifade edilecektir. Medeniyetler çatışması, kültüralizm ve İslamofobyanın egemen söylemler haline geldiği uluslararası düzlemde Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının ulus-devletlerin milliyetçi hegemonyalarına karşı durabilmek için bir yandan Avrupalılık kimliğine diğer yandan da Müslümanlık kimliğine sarılmak suretiyle ulus-aşırı birtakım kimliklenme süreçlerini deneyimledikleri anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İslam, Avrupalılık, İslamofobyaya, korkunun iktidarı, ulus-aşırı alan*

* Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: ayhan.kaya@bilgi.edu.tr

Euro-Turks, Inter-Generational Differences, Islam and Integration Debates

Ayhan Kaya*

Abstract

Referring to the quantitative and qualitative studies held in 2000s and 2010s, the main theme of this article is to analyse the ways in which Turkish-origin migrants residing in the European Union countries constructed and articulated their identities since the beginning of the deindustrialization process dating back to the 1970s, and to highlight the inter-generational differences with respect to identity formation and articulation processes. The article also questions the ways in which many European states accommodate Islam in the public space. The main premise of the article, in this regard, is that there is a contradiction between the democratization of Islam among young Muslims and the institutionalization of Islam by the EU states. The article will conclude that Euro-Turks are inclined to affiliate themselves towards transnational identities such as Islam and Europeanness in order to come to terms with the hegemonic repression of their countries of settlement which is built up by some mainstream discourses such as the clash of civilization, culturalism, and Islamophobia.

Keywords: *Islam, Europeanness, Islamophobia, politics of fear, transnational space*

* Prof. Dr., İstanbul Bilgi University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of International Relations, e-mail: ayhan.kaya@bilgi.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada özellikle Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocuklarına ilişkin bazı değerlendirmeler yapılacak ve kuşaklararası farklılıkların bir kısmı sergilenmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken de bu ülkelerde daha önce gerçekleştirdiğim alan çalışmalarından hareketle ortaya çıkan bilimsel bazı eserlere ve araştırmanın sonuçlarına atıfta bulunacağım (Kaya & Kentel, 2005; Kaya & Kentel, 2008; Kaya, 2012). Okuyucu açısından kolay olması için belli başlıklar altında bu farklılıkların ifade edilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Euro-Türkler araştırmasının birinci bölümü, 2003 ve 2004 yıllarında Almanya ve Fransa'da, ikinci bölümü ise 2007 yılında Belçika'da gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu araştırmanın adı, "Euro-Türkler: Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?" şeklindedir. 2003 yılının Eylül ve Ekim aylarında Almanya'nın Berlin, Köln, Essen ve Münih kentleri, Fransa'nın Paris ve Strasbourg kentleri ile Belçika'nın Brüksel, Ghent ve Limburg kentlerinde yaptığımız alan çalışması ve doksan kadar derinlemesine görüşmeden elde edilen verilerle hazırlanan yaklaşık 100 soruluk anket çalışması Almanya'da 1.065, Fransa'da 600 ve Belçika'da 400 Türkiye kökenli kişi ile gerçekleştirildi. Araştırma ekibinin hazırladığı soruların bulunduğu anketler Veri Araştırma tarafından eğitimden geçirilen ve alanda kontrol edilen Türkiye kökenli üniversite öğrencileri tarafından yapılmıştır. Anketörlerin Türkçe ve Almanca/Fransızca/Flamanca dillerine hâkim olmaları şart koşulmuş ve anket yapılan kimsenin tercihine bağlı olarak anketin Türkçe veya Almanca/Fransızca/Flamanca yapılabilmesi sağlanmıştır. Euro-Türkler hakkında temsili bir resim çizmesi beklenen araştırmada eğitim, yerleşim, cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü farklılıklarından hareketle belirlenen kota örnekleme kullanılmıştır.

Bu araştırmaların yanı sıra Hacettepe Üniversitesinden Murat Erdoğan (2013)'ın araştırma ekibi tarafından Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te 2.635

kişiyle telefon görüşmesi yoluyla yapılan araştırmanın bulgularına da yer verilmek suretiyle daha önce elde edilen bilgilerin güncellemesi yapılacaktır. Çalışma Berlin merkezli Data4U tarafından 'bilgisayarlı telefon' anket yöntemi (CATI) ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının yaşam dünyalarının tartışıldığı, problematize ve temsil edildiği uluslararası bağlamı ve bu bağlam içerisinde özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından daha da belirgin hale gelen korku siyasetinin birtakım yönleri betimlenecektir. Küresel düzlemin betimlenmesinin ardından farklı araştırmalara referansla Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli insanların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ele alınacaktır. Ayrıca, Türkiyeli göçmenlerin ve onların çocuklarının eğitim, aidiyet, medya, siyasal katılım ve yurttaşlık gibi pratikleri tartışıldıktan sonra özellikle genç insanların gündelik hayatta İslam dini ile olan ilişkileri ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu kısımda, genç Müslümanların İslam dinini ataerkillikten ve buldukları ulus-devletlerin hegemonik baskılarından kurtulabilmek için özgürleştirici bir araç olarak kullandıkları iddiası dile getirilecek ve özellikle Sünni İslam'ın diasporada yaşayan genç müslümanların yaşam dünyalarında tabandan gelen ve küreselleşme süreçlerinin sağladığı internet gibi araçlar vasıtasıyla demokratikleştiği, sekülerleştiği ve bireyselleştiği iddiasına yer verilecektir. Öte yandan, bir sonraki kısımda ise İslam dini içinde yaşanan demokratikleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme pratikleri karşısında ulus-devletlerin kendilerine özgü birer İslam yaratma kaygısıyla İslam'ın kurumsallaşmasına ve böylelikle aracı İslami ruhban sınıflarının yaratılmasına zemin hazırladıkları iddiasına yer verilecektir. Böylelikle, diaspora gündelik hayatta İslam'ın bireyselleşmesi ve kurumsallaşması şeklinde iki tezat sürecin bir arada sürdürülmeye çalışıldığı iddia edilecektir. Bu çalışmada son olarak Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının yaşadıkları farklı sosyo-ekonomik, sınıfsal, kültürel, dinsel, ulusal ve ulus-aşırı bağlamlarda ne tür Avrupalılık pratikleri yaşadıklarına yer verilecektir. Avrupalılık kimliğinin diğer pek çok ulusal kimlikler gibi

icat edilen bir kimlik olduğu varsayımından hareketle, Euro-Türklerin bu kimliği nasıl yaşadıkları ve ne tür 'tireli' kimlikleri tecrübe ettikleri anlatılacaktır. Söz konusu bu tireli kimliklerin, göçmenlerin veya onların çocuklarının gündelik hayatta farklı sosyo-ekonomik, sınıfsal, kültürel, ulusal, dinsel ve siyasal kimliklerini birtakım bağlaçlarla nasıl birbirine bağladıklarını göstermeye çalışacağım.

Uluslararası Bağlam ve Korkunun İktidarı

1990'lı yılların başlangıcında Bosna-Hersek Savaşı ile başlayan ve ardından Kosova'ya sıçrayan çatışmalar 'uygarlıklar çatışması' paradigmasını doğrularcasına, adeta 'Hristiyan dünya' ile 'Müslüman dünya' arasında bir fay hattının oluşmasına neden olmuştu. Kültürel ve dinsel farklılıkların bir aradalığını mümkün kılan eski Yugoslavya deneyiminin kanlı bir şekilde sona ermesi, Batı'da yer etmiş olan çokkültürcü yaklaşımın sorgulanmasını beraberinde getirmişti. Kültürel ve etnik farklılıklara yapılan vurguların derinleştiği ve küçük farklılıkların narsist bir şekilde yüceltmeye başlandığı 1990'lı yıllar aynı zamanda farklı kültürlerin birbirlerine karşı mesafeli olmaya başladığı dönemdi. Bu mesafe özellikle Hristiyanlık ve İslam dinleri arasında açıkça görülürken, aynı zamanda seküler dünya görüşüyle İslami dünya görüşü arasında da derinleşiyordu. 1990'lı yıllara damgasını vuran bir diğer önemli gelişme ise Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu'nun çözülmesiyle birlikte Avrupa'da yaşanan demografik hareketlilik sonrasında özellikle iki Almanya'nın birleşmesi ve Rusya'dan yüz binlerce Alman kökenli insanın Almanya'ya göç etmesiyle birlikte Alman ulus-devletinin Helmut Kohl iktidarında giderek daha etnik bir dile büründüğü gerçeğidir (Brubaker, 1991; Kaya, 2012). Çokkültürlülüğün eleştirilmeye başlandığı, İslam ile Hristiyanlığın bir aradalığının imkânsızlığını vurgulayan 'medeniyetler çatışması' tezinin giderek yaygınlaşması ve yaşanan demografik dönüşümle birlikte Almanya gibi ulus-devletlerin etnik milliyetçiliği egemen ideoloji olarak benimsemeleri gibi olgularla birlikte yine 1990'lı yılların ilk yarısında Möln ve Solingen'de yaşanan ırkçı katliamlar arasında birtakım bağlantılar olduğunu iddia et-

mek sanıyorum abartılı olmayacaktır. 1990'lı yıllar aslında daha sonra gelen yıllarda yaşanacak olumsuzlukların adeta habercisi oluyordu. Bu yıllar, göçün, göçmenin ve İslamın güvenlik söylemiyle, İslamofobiyle ve politikleştirilmesiyle anılacak yıllar olacaktır (Kaya, 2012).

11 Eylül terör olaylarının ardından genel bir 'güvensizlik' havasının dünyada egemen olduğu görülmektedir. Ulusal güvenliği günümüzde tehdit eden unsurlar, Soğuk Savaş döneminde egemen olan düşman devletler, siyasal ideolojiler ve nükleer silahlar gibi tehditlerle sınırlı kalmamaktadır. Ulus-devletleri yöneten seçkinler bu tür geleneksel tehditlerin ötesinde yeni tehditler tanımlama eğilimi içindedirler. Artık, pekâlâ İslam, göç, yabancılar ve etnik gruplar, siyasal karar alıcılar tarafından ulusal güvenliğe tehdit olarak tanımlanabilmektedir. İçimizdeki ötekiler, farklı etnik gruplar ve göçmenler, sık sık, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, suç, şiddet ve terör kavramlarıyla birlikte anılarak, sürekli bir 'ötekileştirme' sürecine tabi tutulmakta ve 'ulusal bütünlüğümüzü tehdit eden unsurlar' şeklinde temsil edilebilmektedirler. Sözelimi, ABD'de George W. Bush'un 2004 Kasım Başkanlık seçimlerinde yeniden seçilmesinin ardında yatan asıl neden, 11 Eylül'den bu yana Cumhuriyetçilerin 'başarılı' bir şekilde yaygınlaştırdıkları 'güvensizlik' havası değil mi? Günümüz modern toplumlarında korkunun iktidarı hüküm sürmektedir (Doty, 2000 ve Huysmans, 1989). Ötekine, yabancıya, göçmene, azınlığa, İslam'a, bizden olmaya karşı duyulan korku! Bu korku, güvenlik söylemiyle üretilen ve modern insanın her an risk altında olduğunu anımsatan bir korkudur. *Korkunun iktidarı*, modern devletlerin yönetsellik (*governmentality*) aygıtlarından biri haline gelmiştir.¹

New York (11 Eylül 2001, 3.000 kayıp), Djerba (11 Nisan 2002, 21 kayıp), Bali (12 Ekim 2002, 202 kayıp), Casablanca (13 Mayıs 2003, 33 kayıp), Riad (12 Mayıs ve 8 Kasım 2003, 43 kayıp), İstanbul (15 ve 20 Kasım 2003, 57 kayıp), Moskova (6 Şubat 2004, 41 kayıp),

1 Yönetsellik konusunda ayrıntılı bilgi için bkz., Foucault (2000). Michel Foucault, *governmentality* kavramını, siyasal iktidarın, iktidarını sürdürebilmek için kullandığı yöntemler bütünü olarak veya iktidar edebilme sanatı olarak tanımlar.

Madrid (11 Mart 2004, 191 kayıp), Beslan (1 Eylül 2004, 330 kayıp) ve Londra (7 Temmuz 2005, 50 kayıp) bombalama eylemleri bu derinleşmenin kilometre taşları olarak belirlendi. Bu eylemlerin ardından Hollandalı film yönetmeni Theo Van Gogh'un bir Faslı göçmen tarafından öldürülmesi olayı, 2005 Temmuz ayında Fransız banliyölerinde yaşanan banliyö ayaklanmaları gerilimi daha da arttırdı. 30 Eylül 2005 tarihinde Danimarka'da bir gazetenin Hazreti Muhammed ile ilgili karikatürleri yayınlamasıyla başlayan ve 8 Ocak 2006'da başka ülkelerdeki gazetelerin destek amacıyla bu karikatürlere yer vermesiyle patlayan karikatür krizi, seküler batılı modernite ile İslami dünya görüşünü sert bir şekilde karşı karşıya getirdi. 3 Şubat 2008 tarihinde Almanya'nın Ludwigshafen kentinde çıkan bir yangında 9 Türk'ün hayatını kaybetmiş olması göçmenlerin Avrupada karşılaştıkları sorunların ne denli derinleştiğini göstermekteydi. Öte yandan, 2009 yılı sonunda İsviçre'de yaşanan Minare krizi de söz konusu uygarlık çatışmasının daha da derinleşmesine yol açmıştır. Son yirmi yılda Batı'da giderek belirginlik kazanan bir korkunun hakim olduğunu söylemek mümkündür: İslamofobyaya, İslam korkusu. Bu korku daha sonraki yıllarda yeniden belirginlik kazanmıştır. Birmingham'da bir imamın sınıfta öğrencileri dövmesi olayı (2011), Florida'da bir Hristiyan din adamının Kuran'ı yakması (2011), Burka'nın Fransa'da yasaklanması (2011), 22 Temmuz 2011 yılında Norveç'te yaşanan ve 79 genç Norveç yurttaşının öldürülmesiyle sonuçlanan Breivik Katliamı (2011), 'Innocence of Muslims' (Müslümanların Masumiyeti) fragman filminin yayınlanması (2012), 2014 yılının Aralık ayında ve 2015 yılının Ocak ayında Almanya'nın Saksonya eyaletinde ve özellikle Dresden kentinde parlayan ve daha sonra sönen PEGIDA eylemleri (2014), 7 Ocak 2015 tarihinde Paris'te yaşanan Charlie Hebdo Katliamı (2015) ve son olarak İŞİD'in yolaçtığı infial karşısında Avrupada yaşanan İslam korkusu yeniden alevlenmiştir. Kısacası, uluslararası kamuoyunda göçe ilişkin tartışmaların 1990'lı yıllardan bu yana giderek belirginleşen bu kültüralist, dinsel ve etnik söylemlerle bezenmiş korku siyasetinin hakim olmaya başladığı uluslararası düzlemde gerçekleştiğini

unutmamak gerekiyor. 1960'lı yıllarda Batılı toplumlarca büyük bir sevinçle karşılanan Türk göçmen işçilerinin, bugünlerde karşılaştıkları yoksulluk, dışlanma, yabancı düşmanlığı, eşitsizlik, kurumsal ayrımcılık ve benzeri uygulamaları yukarıda ifade edilen uluslararası bağlamın içinde bir yerlerde konumlandırmakta fayda vardır.

Sosyo-ekonomik Farklılıklar

Euro-Türklerin² ekonomik düzeyleri kuşaklarla birlikte değişmiştir. Birinci kuşak arasındaki ortak söylem, 1960-70'lerde göç sürecinin başında ne kadar zor zamanlar yaşadıkları ile ilgilidir. İzleyen kuşaklar tarafından da benzer bir söylem benimsenmekle beraber konuştuğumuz farklı kuşaklardan insanlar iki kuşağın tecrübeleri arasındaki farklılığa dikkat çekmektedirler:

“İlk geldiğimizde köyden yeni ayrılmış, bilgisiz ve cahil insanlardık. Çocuklarımıza nasıl yardım edeceğimizi bilmiyorduk, ülkedeki dili konuşamıyorduk. Çocuklarımız ilerledi. Kendi çocuklarına bizim onlara baktığımızdan daha iyi baktılar. Şimdi olumlu değişikliği fark edebiliyorum. Genç kuşaklar daha eğitilmişler ve yerel ve ulusal siyasette aktif olan çok kişi var” (Erkek, 61 yaş, Schaarbeek) (Kaya & Kentel, 2008: 72)

Bazı gençler yaşlıların geçmişte yaşadığı zor tecrübeler hakkında onlarla hemfikir değiller. Geçmişte yaşadığı zorlukları anlatan bir yaşlıya hitaben bir genç şöyle diyor: “Nasıl sorunlarınız oldu? Zamanınızı kahvehanelerde harcadınız... İşin size gelmesini beklediniz. İş bulmak için yeterli enerji harcamadınız”. Şüphesiz, endüstriden kaçış sürecinin getirdiği bir büyük bir yoksullaşma var. Mülk sahibi olanlar ve olmayanlar arasındaki ayırım Euro-Türkler arasındaki heterojenliğin göstergesidir:

2 'Euro-Türkler' kavramı Türkiye kökenli olup Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen kökenli insanları ve onların çocuklarını ifade etmektedir. Etnik bir içerik taşımayan bu kavramın Türkiye kökenli olan herkesi taşıdığı varsayılmaktadır. Burada özellikle dikkati çekmek istediğim nokta, aradaki '-' (tire) işaretidir, farklılıkları birbirine bağlayan bir bağlaç özelliğini taşıyor ve içinde kültürel zenginlik barındırır.

“Herşey gittikçe daha zorlaşıyor. Sanayi hayatı giderek zorlaşıyor. Hizmet sektörü büyüyor. Vergiler çok ağır. Toplam 1.500-2.000 euro kazanan çiftler var. Ay sonunda 100 euro borç alan insanlar tanıyorum çünkü kendi maaşları ile ayın sonunu getiremiyorlar. Tüketim fazla ve burada hayat çok pahalı...” (Erkek, 28 yaş, Belçika) (Kaya & Kentel, 2008: 74).

Euro-Türkler arasındaki heterojenlik tek bir sosyal sınıf olarak mobilize olmalarını imkânsız kılıyor. Onların dikkat çekici bir diğer özelliği ise Batı Avrupa'ya yeni gelen göçmenlerle kurdukları ilişkidir. Türk kökenli girişimciler yeni gelenleri düşük ücretler ve zor çalışma koşulları ile sömürme eğilimindedir. Sözelimi, Brüksel'e yeni gelmiş bir Bulgar Türkü göçmen kadın, Türk olan patronunun çalıştığı kahvehanede ona ne kadar kötü davrandığı ve maaşının ne kadar düşük olduğu konusunda yakınıyordu. Yeni göçmenlerin emek piyasasına girmesi eski göçmenler tarafından endişe ile karşılanır. Almanya-Türkleri eski Doğu Alman, Polonyalı ya da Romanyalı işçilerden yakınıyordu; Belçika-Türkleri ise Bulgarlardan şikâyetçi: “Şimdi de Bulgarlar geldi, ekmeğimizden pay alıyorlar...” Yerleşik göçmen gruplar arasında yeni gelen göçmen gruplara karşı gösterilen bu ve benzeri tepkiler oldukça bilinen tepkilerdir. Sınırlı olduğu bilinen kaynakların paylaşımı sürecinde farklı toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan gerilimler uzun yıllardır sosyolojide ve göç çalışmalarında tartışılmıştır (Simmel, 1971/1908; Park, R. E., et al., 1925).

Eğitim

Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi Türkiye kökenlilerin yoğun olarak yaşadıkları ülkelerin eğitim sistemlerinin ortak paydası, göçmenlere ve çocuklarına mezuniyet sonrası kültürel sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürebilecekleri bir platform sağlayamıyor olmalarıdır. Dolayısıyla, iş piyasasında göçmen ailelere karşı ayrımcılık uygulandığı söylenebilir. Fransa'da Kuzey Afrika kökenli olup da üniversite mezunu nitelikli bir gencin işsiz kalma olasılığı % 30 iken, aynı niteliklere sahip bir Fransız asıllı gencin işsiz kalma olasılığı %

5'tir. Bu oran Almanya, Belçika ve Hollanda da ise % 12 ve % 4 şeklindedir (Kaya, 2012). Bu koşullar altında genç kuşaklar için eğitim cazibesini büyük ölçüde yitirmekte, bu nedenle gençler yapısal olarak dışlanmış önceki kuşakların oluşturdukları kendi içine kapalı paralel ekonomilerde kendilerine istihdam alanları yaratmaya çalışmaktadırlar. Özellikle Müslümanların kamusal yaşamda kendilerini sosyal olarak mobilize edememe durumu, ülkede sosyal, ekonomik ve eğitimsel sorunları 'geri kültürler'le tanımlayan güçlü zihinsel yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür zihinsel yapılar, yurttaşlar için kapsayıcı bir eğitimin gerçekleştirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Sosyolog François Dubet konuyla ilgili olarak şunları gözlemlemektedir:

“Okullardaki ilişkiler, bir bütün olarak toplumdaki ilişkiler gibi, giderek ırksallaşmaktadır. Bireyler, 'etnik' kimlik sahibi kişiler olarak algılanmakta ve damgalanmaktadır. Daha basitçe söylemek gerekirse, okullar öğrencileri geçmişte işçi sınıfı çocukları olarak tanımlarken şimdilerde göçmen çocukları olarak tanımlamaktadır. Daha önceleri çocuklara babaları yoksul olduğu için sorunlu oldukları teşhisi konurken, şimdilerde, çocuk üçüncü kuşak olsa bile, babası göçmen olduğu için sorunlu olduğu teşhisi konmaktadır. Erkek çocuklarının davranışlarını geçmişte 'saldırgan' olarak tanımlarlarken, artık davranışın kendisi 'etnik' olarak tanımlanmaktadır (Starkey, 2003: 120).

Sosyal hareketlilik ve eğitim başarısızlığı söylemlerinin ırksallaşması, Fransa'da bugün hemen hemen hiçbir Müslüman kökenli kimsenin yerel ve ulusal parlamentolarda yer almamasını beraberinde getirmiştir. Burada Fransa konusunda bir parantez açmak gerektiğini düşünüyorum. Örnek alınacak modellerin eksikliği ile ırkçı damgalamanın birleşmesi, Fransa'da etnik azınlığa mensup çocukların kendilerine hiçbir materyal sermaye sağlayamayan bir cumhuriyetçi söylemle özdeşleşmelerini daha fazla zorlaştırmaktadır. Fransa son zamanlarda cumhuriyetçi *özgürlük, eşitlik ve kardeşlik* değerlerine bağlı yurttaş yetiştirme konusunda önemli itirazlarla karşılaşmaktadır. Milli eğitim sistemi yoluyla yurttaşlık eğitimi, daima çeşitli grupların cumhuriyetçi olarak tanımlanan tek bir eğitim sistemi içinde entegre olmalarına

yardım eden bir araç olarak görülmüştür. Evrensel ve liberal değerler, daima, kültürel, etnik ve dinsel yönelimlerden önce gelmiştir. Bu durum, çocukların uymak zorunda oldukları, durağan ve asimilasyoncu bir Fransız toplumu sunmaktadır. Dinamik bir bakış açısı, toplumu bireylerin daha tepkisel ve daha aktif sosyal aktörler olabilecekleri bir yönde biçimlendirme olanakları sunacaktır.

2004 ve 2007 yıllarında yer yer Ferhat Kentel ile Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve gözlemlerde, özellikle toplumsal değişim ve krizleri en doğrudan hisseden ve yansıtan gençlerin özel durumunun belirginleştiğini gözlemlemiştik. 'başarı' ya da 'entegrasyon' nasıl 'melez' bir şekilde ortaya çıkıyorsa, 'başarısızlık' da benzer şekilde dile gelmektedir. İş veya eğitim hayatına girememe, beraberinde öfkeyi de getirmektedir. Gençlerde bir anlamda 'anarşist özcülük' olarak adlandırılabilir, hiçbir yere ait olmayan ya da referansı sadece kendine yönelik olan anarşist tavırlar gelişmektedir. Bir bakıma 'tutunamama' söz konusudur; tutunulabilen tek şey kurgu referanslar eşliğinde 'biz' duygusudur. Bu gençlerin diline "terörist de olunur" ifadesi kolaylıkla girebilmektedir. Türkiye'den nefret edilirken, Almanya'dan da nefret edilmektedir. Her iki ülkeye veya referans dünyasına eşit uzaklıkta duyulan nefret ancak bazı durumlarda görelileşebilmektedir. Örneğin, Almanya'da bir gencin dile getirdiği gibi, "Buranın en kötü şeyi olan Alman polisi bile Türk polisinden daha iyidir..." (Kaya & Kentel, 2005).

Bu durum sonuna kadar varolma savaşı veren, haklarını koruyan bir genç tipolojisi ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu özelliğiyle yaşadıkları ülkelerin sosyo-ekonomik sistemine karşı bilenen bu gençlerin sıkıştığı iki referans dünyası bir tarafta yaşadıkları ülke diğer tarafta Türkiye değildir artık. Bundan daha basit (belki de gündelik hayatta söz konusu olduğu için daha karmaşık) bir ikilemdir ve 'aile' ile 'so-kakların düzeni' arasındadır. Örneğin Fransa'da dinlediğimiz nispeten yaşlı ve muhafazakâr çevrelerden gelen bir tanıklığa göre, "Burada çocukların geleceğinde suça bulaşmak var; çünkü baba gece gündüz çalışıyor; çocuğuna sahip çıkamıyor." Başka bir deyişle, çocuk kendisi

üzerinde sembolik bir güç olarak varolan aile otoritesinin dışına çıkmamak ve sokağın sesini dinlemek arasında gidip gelmektedir. Aile çocuğunu korumak istiyor. Benzer şekilde, ev ‘disiplinli aile yapısını’ özetlemekte; dışarıya ise tehditler ve başarısızlık ihtimalleriyle dolu, çok güçlü bir rekabete sahne olan bir mekân anlamına gelmektedir. Bu durumda yaşayan genç, bir görüşmecimizin ifade ettiği gibi ‘sokakta Alman, evde Türk’ olmaktadır; ya da Alman gibi davranmak ve Türk gibi davranmak arasında gidip gelmektedir. Konuştuğumuz bir gencin şu ifadesi sokak ve ev arasındaki farkı oldukça iyi özetlemektedir:

“İnsanlar önceleri dil bilmiyorlardı. Babamız annemiz ‘aman kavga etmeyin’ diyorlardı. Şimdi kavga ediyorum. Eskiden ‘zavallı Türkler’di... Şimdi Almanca biliyoruz. Alman arkadaşlarım var. Sorun olunca şikayet ediyoruz. Bizim nesilde özgüven var. Solingen’den sonra ‘biz Yahudiler gibi yanmayacağız’ dedik” (Erkek, 27 yaş, Almanya) (Kaya & Kentel, 2005: 38).

Ancak, yine yaptığımız görüşmelere dayanarak, şiddetin, hem fiilen hem sembolik olarak hemen yakınlarda, gündelik hayatın içinde olması, beraberinde travmatik davranışları da getirmektedir. Bu durum sürekli yaşanabilecek, taşınılabilecek bir yük değildir; ve sosyal olarak ‘başaramamış’ gençleri içinde buldukları gruplarda bile yalnızlığa itmektedir. Öyle anlaşılmaktadır ki, bu travmalardan çıkma isteği yalız sokak söyleminin ilk katının hemen altında kendini gösterebilmektedir. Gençler sadece normalleşmek istemektedirler.

Ulus-aşırı Alanda Aidiyet ve Medya İlgisi

Türkiye’ye dönüş Avrupa’daki Türkiye kökenliler bakımından daha önemli bir seçenek haline dönüşmüştür. Ancak buna rağmen % 70’lerin kalıcı olacağını ya da iki ülkede birden yaşarım demesi önemlidir. Transnasyonal (ulus-aşırı) kimlik burada da kendini ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2013). Euro-Türlere ilişkin daha önce yapılan çalışmalarda da Türkiye’nin AB’ye üyeliği durumunda geri dönmek

isteyenlerin oranının yine % 30 olarak saptanmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Kaya & Kentel, 2005 ve 2008), bu oranının güvenilir bir oran olduğu saptaması yapılabilir. Öte yandan özellikle son on yıldır Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerden Türkiye’de yaşamak için gelen genç ve kalifiye Euro-Türk kitlesinin varlığı da hiç azımsanmayacak kadar çoktur (Kaya & Adaman, 2012). Türkiye’deki ekonomik büyümenin bu ivmeyle devamı ve Kürt Sorunu gibi demokratikleşmenin önündeki önemli sorunların çözülmesiyle birlikte Türkiye’nin önemli bir çekim merkezi haline gelebileceği ve bu nedenle Batı’da yaşayan Türkiye kökenli pek çok insanın Türkiye’ye dönme ihtimali oldukça yüksek görünmektedir.

Öte yandan kendilerini buldukları mekanlarda yeterince entegre hissediyorum diyenlerin ulus-aşırı bir alanda kültürel olarak hem Türkiye’den hem de buldukları ülkeden beslenebildikleri ve dolayısıyla çokkültürlü bir kimliklenme süreci içinde tireli kimlikler geliştirdikleri ve bu nedenle de kendilerini gayet tabii evlerinde hissettikleri görülmektedir. Buradaki ‘ev’ tanımı zaman zaman çoğunluk toplumunun üyelerinin yaptıkları tek kültürlü (Alman, Fransız, Hollandalı, Belçikalı veya İngiliz) ev tanımlamasıyla örtüşmeyebilir. Bu durum da göçmen topluluklarında ‘üçüncü kültür’, ‘üçüncü alan’, ‘liminal alan’ gibi olguların ya da ‘çokkültürlülük’ gibi hallerin çok normal olduğunu göstermektedir (Kaya, 2012).

İlk kuşak Türkiye kökenlilerin dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi geride bıraktıkları ülkeye kendilerini daha fazla ait hissettiklerini görüyoruz. İkinci ve üçüncü kuşak Euro-Türklerin ise hem yaşadıkları ülkeye hem de Türkiye’ye eşit ölçüde yakın hissettiklerini ya da ikâmet ettikleri ülkeye daha yakın olduklarını gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla, genç kuşaklar yaşadıkları ülkenin sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel yaşantısına daha fazla entegre olmuşlardır. Genç kuşaklar Türkiye ve AB arasında bir köprü oluşturmaktadır. Yaptığımız Euro-Türkler Araştırması’na Almanya, Fransa ve Belçika’da yaşayan genç kuşakların sadece % 25’ten az bir kesiminin Türkiye’ye daha yakın olduğunu belirtmesi çarpıcı bir bulgudur. Orta ve üst sınıf Euro-Türklerin ya yaşa-

dıkları ülkeye daha yakın oldukları ya da anavatana ve ikamet edilen ülkeye eşit ölçüde yakın oldukları; oysa alt sınıfların Türkiye'ye daha yakın oldukları görülmektedir.

Murat Erdoğan (2013) tarafından gerçekleştirilen Euro-Türkler-Barometre araştırmasının sonuçlarına göre, Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin teknolojinin de verdiği imkânlar çok yoğun olarak Türk medyası (TV kanalları) üzerinden dünyadan haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Bu sayı özellikle gençler arasında ciddi bir değişim göstermekle birlikte, Türk medyasının ağırlığı net bir veri olarak bütün çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak, veriler ayrıntılı şekilde irdelendiğinde % 41'inin hem Türkiye hem de bulunduğu ülke medyasını takip ettiği, % 33'lük kısmının ise daha çok Türkiye ama azalan oranda da bulunduğu ülke medyasını takip ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye kökenli insanların çoğunluğunun aslında en az iki dil üzerinden yani transnasyonal bir düzlemde dünyayı algılamaya çalıştıkları görülmektedir. Bilindiği üzere, iletişim teknolojisinin gelişimi neredeyse bütün TV kanallarının ve gazetelerin AB ülkelerine girmesini sağlamıştır. Batı Avrupa'daki Türkiye medyası, Türkiye kökenli insanlar üzerinde önemli ölçüde bir kültürel hegemonya oluşturmuştur. Bunu anlamak için, Türkiye'de ve AB ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenli nüfusu arasında Türk medya endüstrisine artan ilgiyi incelemek gerekir. Belli başlı Türk TV kanallarının neredeyse tamamı, Avrupa'da yaşayan Türkler için özel programlar yapan Avrupa birimlerine sahiptir. TRT International (Uluslararası) bunların ilkiydi. Diğer kanallar, Euro Show, Euro Star, Euro D, Euro ATV, TGRT, Kanal 7, Samanyolu TV ve Lig TV'dir. TRT Int hariç, bu kanalların hepsi uydu anteniyle izlenebilmektedir. TRT Int.'e çoğu ülkede zaten kablolu yayından ulaşılabilir (Kosnick, 2007; Kaya, 2012).

Siyasal Katılım ve Yurttaşlık

Genç kuşaklar arasında siyasal katılım yönünde gittikçe artan bir eğilim olduğuna ve aynı zamanda iç siyasete karşı ilgisizliğin düşük sosyal statüdekiler arasında oldukça yaygın bir olgu olduğuna işaret

etmektedir. Son yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye asıllı kişiler, özellikle 11 Eylül sonrasında İslam'a yönelik olarak geliştirilen dışlayıcı ve önyargılı uygulamalar karşısında kendilerini daha iyi ifade edebilmek için yerel, genel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde gerek seçmen gerekse aday olarak yer almak suretiyle önemli bir siyasal katılım sergilemişlerdir. Bu tür göstergeler Euro-Türklerin artık siyasal anlamda da mobilize olabildiğini göstermiş ve siyasal partilerin bu kitlelerin oylarını alabilmek için yarışmaya başladıkları yönünde bazı işaretler vermeye başlamıştır.

Murat Erdoğan (2013) tarafından 2013 yılında gerçekleştirilen Euro-Türkler Barometre başlıklı araştırmada Euro-Türklerin buldukları ülkelerin yurttaşlığını benimseme konusundaki tutumları ölçülmüştür. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının bulunduğu ülkenin vatandaşlığına neden geçip geçmediği sorusu yöneltildiğinde yaklaşık % 21'lik kısmının "Gerek görmüyorum" şeklinde bir yanıt verdiği görülmektedir. Neredeyse ¼'lük bir kesime tekabül eden bu oran oldukça yüksek bir orandır. Bu oranın pek çok açıklaması olabilir. Ancak, daha önce yapılan benzeri araştırmalarda da görüldüğü üzere en anlamlı açıklamanın, Türkiye kökenli insanların vatandaşlığın kendilerine getireceği seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal hakları yeterince önemsemedikleri kanaatindeyiz (Kaya & Kentel, 2005 ve 2008). Bilindiği üzere vatandaşlık kurumu, medeni haklar, sosyal haklar, siyasal haklar, kültürel haklar, çevre hakları ve içinde bulunulan zamanın gerektirdiği benzeri hakları ihtiva eden ve bireyin devlet ile olan ilişkisindeki haklarını ve ödevlerini tanımlayan bir kurumdur. AB ülkelerinde yaşayan göçmenler o ülkenin vatandaşlığını kabul etmemiş olsalar bile siyasal haklar dışında söz konusu ülke vatandaşlarının sahip olduğu tüm haklara sahiptirler. İsveçli sosyal bilimci Tomas Hammar (1990) siyasal haklar dışındaki tüm hakları barındıran bu fiili duruma *denizenship* (yöre sakini) adını vermiştir. Türkiye kökenlilerin çok uzun yıllar vatandaşı oldukları Türkiye'de de fiili ve yasal zorluklar nedeniyle de oy kullanamadıkları ve böylelikle

siyasal haklarını kullanabilecekleri bir sosyalleşme ve siyasal katılım sürecinden uzak kadıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin siyasete katılım gibi bir alışkanlığı edinmekten uzak oldukları ve bu nedenle de içinde buldukları ülkenin vatandaşı olmak gibi bir arzuyu sergilemedikleri de görülmektedir. Bu durum oy kullanma alışkanlıklarında bir değişimin ortaya çıkmasıyla birlikte değişkenlik gösterebilir pekâlâ.

Bilindiği üzere yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının Türkiye’de yapılan genel seçimlerde ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy kullanmalarına ilişkin yasal düzenleme yeni yapılmıştır. Eskiden sadece gümrük kapılarında oy kullanabilen Türkiye kökenliler, artık bulunduğu ülkelerde kurulacak sandıklarda oy kullanabilecekler. 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılım % 16 civarında gerçekleşirken, 2015 yazında gerçekleştirilen Genel Seçimlerde ise katılım % 34 civarında gerçekleşmiştir (Abadan-Unat ve diğerleri, 2014 ve 2015). Katılımın beklentileri karşılamadığı söylenebilir. Unutulmamalıdır ki, siyasete katılım aile içinde kazanılan bir alışkanlıklar dizininin veya sosyalleşme sürecinin sonucunda belirginlik kazanır. Oy kullanma alışkanlığı olmayan ailelerin çocuklarının da siyasete katılmamak gibi bir eğilimleri olabilir. Siyasete katılmamak da bir anlamda içinde bulunulan ülkenin vatandaşlığını edinme arzusu belli ölçüde ortadan kaldırabilir. Türkiye seçimlerinde oy kullanma hakkının veriliyor olması ile edinilecek oy kullanma ve siyasete katılma habitusu sayesinde yakın gelecekte Euro-Türklerin buldukları ülke vatandaşlığına geçme konusunda daha istekli olabilecekleri düşünülebilir. Son yıllarda AB ülkelerinde ulusal, yerel ve AB parlamentolarına seçilen Türkiye kökenli milletvekillerinin sayısındaki artış bunun en iyi göstergesidir. Özellikle, Almanya, Hollanda ve Belçika Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının bu tür siyasal katılım pratiklerindeki artış konusunda oldukça olumlu örnekler sergilemektedir (Aydemir, 2015).

Ulus-aşırı Alanda Bireyselleşen İslam

Din ve etnisite, karmaşık problemlerle boğuşan insanlara çekici ‘çözümler’ sunmaktadır. Geleceğe dair kesif bir karamsarlık besleyen, kamusal alana entegre edilemeyen, siyasal temsil şansından uzak ve küresel kapitalizm tarafından dışlanmış kitlelerin din, etnisite, dil ve gelenek gibi onlardan sökülüp alınamayacağına inandıkları unsurlara sıkı sıkıya sarılmaları ve kendilerini bu kavramlar etrafında tanımlamaları pek de şaşırtıcı olmasa gerek (MacIntyre, 1971). Esasen bu durumun kendi içinde bir tutarlılık taşıdığı söylenebilir. Aşırı uçlardaki genç Müslüman göçmenler tarafından gerçekleştirilen şiddet olaylarının dikkatle incelenmesi gerekir. Özensiz yapılan indirgemeci bir analiz, medeniyetler çatışması tezini pekiştirme riskini beraberinde getirebilir. Ancak sisteme karşı direnişlerini, müzik, grafiti, dans, yağmalama ve Fransa banliyö eylemlerinde zaman zaman başvuru alan şiddet yöntemi yoluyla göstermeye çalışan gençlerin geliştirdikleri İslami kimliğin mutlaka tözcü ya da radikal olduğunu iddia etmek abartılı olabilir. Bu tür protestolardaki İslami referans, çoğu zaman meşru bir küresel karşı-hegemonyanın parçası olma ve ondan sembolik olarak beslenmekle de açıklanabilir (Zubaida, 2003). Görünen o ki, küresel bir sol hareketin yokluğunda İslam, neredeyse sosyalist ideolojinin yerini almıştır. Michel de Certeau (1984: 183) İslam ve sol arasındaki söylemsel benzerliğe dikkat çeker: İslam *başka bir dünya*, sol *başka bir gelecek* vaat eder.

İslam, genel olarak Batı’da Avrupa yaşam tarzına bir tehdit olarak algılanmakta ve bu şekilde resmedilmektedir. İslami köktencilik, Batı’daki yabancı düşmanı, ırkçı ve şiddet eğilimli davranışların kaynağı olarak algılanmıştır. Fakat bunun tam tersi bir bakış açısı benimsendiğinde, dini değerlerin yeniden yükselişe geçmesinin işsizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, dışlanma ve kimi zaman da asimilasyon gibi çeşitli yapısal sorunlar karşısında ortaya çıkan bir sonuç (semptom) olarak ele alınması da mümkündür. 1970’lerden bu yana Batı Avrupada giderek belirginlik kazanan ve daha çok neo-liberalizmin

beraberinde getirdiği bu gibi yapısal sorunlar ile karşı kaşıya kalan yoksul azınlıkların ve özellikle göçmen grupların kültür, kimlik, din, etnisite, gelenek ve geçmişe ilişkin tözcü söylemler üretme eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu bağlamda Herbert Gans'ın *sembolik etnisite* ve *dindarlık* üzerine yaptığı saptamalar oldukça anlamlıdır. Gans'a göre *sembolik etnisite* ve *dindarlık*, etnik veya dinsel tözcülükten uzak durmak isteyen ancak yine de zaman zaman etnik veya dinsel duygulanımlar yaşamak isteyenler için ulaşılabilir kaynaklardır (Gans, 1979: 1-2). Herbert Gans'a göre, azınlık ve göç bağlamlarında *sembolik etnisite* ve *sembolik dindarlık* üzerinden geliştirilen kimlik siyasetinin iki önemli bileşeni vardır. Gans'tan aktarılan aşağıdaki alıntı bu süreci şöyle özetler:

“Modernleşme ile birlikte etnisite ve dindarlık insanların yaşamlarında araçsal bir işlevden ziyade sembolik bir işlev kazanmakta ve aile hayatının düzeni ve geçimi açısından önemini kaybederek, daha çok bir boş zaman etkinliği haline gelmektedir. Sembolik davranış çeşitli şekiller alabilir, fakat sıklıkla sembollerin kullanımını içerir. Etnik ve dinsel semboller genel olarak, daha eski kültürlerden edinilen bireysel kültürel uygulamalardır; bunlar o kültürden soyutlanmış ve orjinal anlamından arındırılmıştır” (Gans, 1979: 1-2).

Gans'ın tespitlerine paralel nitelikteki birtakım gelişmeleri bizler etnografik nitelikli kendi alan çalışmalarımızda gözlemlemekteyiz. Batı Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli gençler açısından İslami ritüellerin her zaman olduğundan daha çok sembolik ve seküler hale geldiği görülmektedir. Hatırlanacağı üzere Emile Durkheim, dinsel pratiklerle geliştirilen kolektif bilinç duygusuna dikkat çeker. Bu bağlamda İslam, sözelimi Türkiye kökenli göçmen topluluklarına kolektif etno-kültürel ve dinsel sınırlarını dini bayramlar, oruç, helal yiyecek, evlilik ve sünnet törenleri vasıtasıyla yeniden üretme fırsatını verir (Cesari, 2003 ve 2013). Diasporada namaz gibi günlük dinsel pratikler etkilerini kaybederken, diğer dini, azınlık ve çoğunluk arasındaki sınırları yeniden üretmede daha da sembolik hale gelir.

Kendilerini daha çok İslami kimlikle tanımlayan genç kuşak Euro-Türkler arasında ortaya çıkan yeni eğilim, ataerkil aile geleneklerinden gelen birtakım kültürel pratiklerden uzaklaşmak ve özgürleşmek için dini, entelektüel ve ruhani bir kaynak olarak görme eğilimidir. Bu tespiti başka gruplar açısından da destekler nitelikteki bir saptamayı Nadia Fadil (2005), Belçika'da yaşayan Fas kökenli gençlere referansla yapmaktadır. Söz konusu gençler, kişisel inançlarını ataerkil aile kültürlerinin etkisinden kurtararak bir tür özgürleşme ve bireyselleşme pratiği yaşamaktadırlar. Genç nesiller din ve kültürü birbirinden ayırma eğilimindedir. Peter Mandaville (2001: 141) de özellikle diasporadaki genç Müslüman kadınlar arasında benzer bir eğilim saptar:

“Giderek daha çok kadın İslam’ı kendi yöntemleriyle öğreniyor. Anne-babalarının İslam’ını sorgulamaktan, eleştirmekten, hatta reddetmekten geri kalmıyorlar. Bu süreç genellikle, anne-babalarının etno-sosyal geçmişlerinden kaynaklanan ataerkil/baskıcı eğilimler olarak tanımladıkları kültür ile yazılı metinlerden okuyup anlamak istedikleri din arasında bir ayırım yapma biçiminde gerçekleşiyor.”

Göçmen kadınlar İslam’ı, onları geleneksel ataerkil kökenlerinden kısmen uzaklaştıran ve aynı zamanda Batılı kültür biçimlerine teslim olmaktan alıkoyan ilerici bir güç olarak görme eğilimindedir. Jorgen Nielsen (1987: 392), göçmen kökenli Müslüman kadınların, gelenekçi kıyafet kurallarına, görücü usulüyle yapılan evliliklere ve toplumsal cinsiyet rollerine artık İslam’ın sembolleri olarak bakmadığını öne sürmektedir. Sami Zemni ve ekibinin Belçika-Müslümanları üzerine yaptıkları niteliksel çalışma (2006), genç Belçikalı Müslüman kadınlarının kendi anne-babalarının din adına üzerlerinde kurdukları baskıcı ataerkil kontrol pratiklerini sert bir şekilde eleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Kadınların bu eleştirileri, görücü usulü ile yapılan evlilikleri ile kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği dini bir emir olarak gören birinci kuşak Müslümanlara karşı yöneltilmiştir. Genç müslümanlar, okur-yazar olmamayı, din ve kültürel geleneklerin birbirine karıştırılmasının ana nedeni olarak görmektedir. Aynı zamanda Zemni ve

diğerleri (2006: 43), *kültür* ve *din* arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıranların erkeklerden ziyade kadınlar olduğuna da dikkatimizi çekmektedir.

“Biz İslam’ı anne-babalarımızdan öğrendik. Bize dua etmeyi, oruç tutmayı ve Kuran okumayı öğrettiler. Bunları ayet ve törenlerin anlamlarını bilmeden, yaparak öğrendik. Anne-babalarımız da bilmiyordu. Ayetlerin anlamlarını sadece kutsal kitabın dili olan Arapça’yı bilen imamlar biliyordu. Artık anne-babalarımızın bize dinimizi öğretmesine ihtiyacımız yok. İnternetimiz, kitaplarımız, dini örgütlerimiz ve okullarımız var. Kimsenin ya da cami gibi kurumların bize inancımız hakkında bir şey dayatmasını istemiyorum. Sürekli internette dolaşırım, farklı forumlara yazılarımı yolluyorum.”³

Bu sözler, İslam’ı aile kültürünün ve geleneksel kurumların baskısından özgürleşme aracı olarak gören tesettürlü bir Euro-Türk kadına ait. Bunu yaparken gençler, çağdaş küreselleşme süreçleri tarafından sağlanan modern telekomünikasyon teknolojilerinden faydalanıyorlar. Medya ve iletişim teknolojileri, küresel kapitalizmin hegemonyasına karşı ve ‘aşağıdan küreselleşmeyi’ temsil eden yeni İslamcı entelektüellerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Modern iletişim teknolojilerinin küresel dolaşımı, Müslüman diaspora içinde, daha türdeş bir *ortak hissiyatlar topluluğu* (*community of sentiments*) fikrinin ortaya çıkmasına ve benzer mesajların siber alanda hareket etmesi ile şekillenen bir tür *dijitalleşmiş ümmet algısının* oluşumuna da katkıda bulunmuştur (Appadurai, 1996). Ulus-aşırı alanda yaşayan her birey farklı bir sosyal, siyasal ve kültürel çevrede yaşamaktadır. Bu nedenle elektronik kapitalizmle şekillenen *dijitalleşmiş ümmet*, *içtihadın* çeşitli formlarıyla ilişki kurma eğilimindedir. Ulus-aşırı alanda yayılan mesajlar daha homojen olmasına karşın, bireylerin yaşamları üzerindeki etkileri oldukça farklıdır. Bu mesajlar, ümmetin daha heterojen ve bireyselleşmiş biçimini oluşturur. Medya tarafından

3 Bu popüler forumlardan bazıları; <http://www.islamisohbet.net>; <http://www.nurluyuz.com>; <http://www.islamiweb.net>; <http://toplist.ihya.org>; <http://www.islamilist.com>, <http://www.islamisanat.net>.

oluşturulan bu çeşit bir içtihat, alıcılarını, geleneksel din bilginlerinin otoritesine meydan okuyabilecek *sanal âlimlere* dönüştürme potansiyeline sahiptir. Arjun Appadurai (1996: 195)'nin çok haklı olarak belirttiği gibi, “elektronik olarak yürütülen yeni iletişim biçimleri, ülke, pasaport, vergi ve seçimler gibi geleneksel siyaset biçimlerinden çok sanal cemaatler yaratmaktadır.” Bu yeni *ortak hissiyat cemaatleri* (*communities of sentiments*), modern diasporik özneler tarafından doldurulan bir alan olan siber alanda kurulmaktadır. Bizim kendi yaptığımız çalışmalarda da tespit edildiği üzere, internete erişim, anavatanlarından uzakta ulus-aşırı alanda yaşayanların dini inançlarını pekiştirmektedir (Kaya & Kentel, 2008).

İslam'ın Entegrasyonu ve Kurumsallaşması Yönündeki Çabalar

Batı Avrupa'da kamusal alanda giderek daha görünür bir hâl alan İslam'ın Batılı devletler tarafından muhatap alınmaya başlanması ve göçmen kökenli grupların İslam dini üzerinden kamusal alana entegre edilmeye çalışılması yönündeki çabalar belirginlik kazanmıştır. Bilindiği üzere, bugün Avrupa'da yaşayan Müslüman kökenli insan sayısı Balkanlar'da yaşayanlar da dahil olmak üzere yaklaşık yirmi milyon kadardır. Avrupa'daki Müslümanların sayısının geçtiğimiz otuz yılda üçe katlanmasıyla Avrupa'daki üçüncü büyük din haline gelen İslam dini, birçok Batı Avrupa ülkesinde tarihsel olarak hâkim olan Katolik ve Protestan kiliselerine oranla daha hızlı bir şekilde yayılmaktadır (Fetzer & Soper, 2005). İslam, Batı Avrupa'da önemli bir sosyal, siyasal ve dinsel güç haline gelmiştir. Öyle ki, günümüzde yaklaşık olarak, Almanya'da 2.300, Hollanda'da 500, Belçika'da 3.500 ve Fransa'da 1.500 kadar cami ve mescit bulunmaktadır. Bu cami ve mescitlerin çoğu geçtiğimiz on yılda kurulmuştur, ancak hâlâ ülkelerdeki Müslüman topluluğunun dinsel ihtiyaçlarını karşılamakta yeterli değildir.⁴

4 Avrupa ülkelerindeki camilerin ve ibadet yerlerinin sayılarının daha ayrıntılı analizi için Euro-Islam Info internet sitesinin ülke profillerine bakınız, http://www.euro-islam.info/spip/rubrique.php3?id_rubrique=24.

Azınlıktaki İslam'ı kurumsallaştırma çabası farklı inisiyatiflerle devam etmektedir: Fransa'da 'CORIF' (Fransa'da İslam Üzerine Düşünceler Konseyi), Belçika'da Müslümanlar Yüksek Konseyi (*Exécutif des Musulmans de Belgique*, 1995), Hollanda'da camilerin bakımı, imamların istihdamı ve *helal* et sağlanması ile görevli ulusal örgütler (Cesari, 2003) ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Temmuz 2006'da kendi himayesinde gerçekleştirdiği Entegrasyon Zirvesi ve Eylül 2006'daki İslam Konferansı ile Müslümanları bir araya getirme çabaları bunlar arasında sıralanabilir. Müslüman toplulukları bölen ulusal, etnik ve doktrinel ayrılıklar nedeniyle Avrupa'da İslam'ı kurumsallaştırma çabaları nispeten başarısız olmuştur. Öte yandan Avrupa'da İslam'ı kurumsallaştırma çabaları, dini tanınma talepleri için yeni hukuki çerçeveler, siyasal fırsatların doğabileceği yapılar ve kültürel repertuarlar ortaya çıkarmıştır. Ancak aynı zamanda, dini yönetim alanındaki kurumsal aktörlerin rollerini pekiştirmelerine ve göçmen toplulukların temsilcileri olarak yeni bir meşruiyet kazanmalarına neden olur (Maussen, 2007). Diğer bir deyişle, söz konusu kurumsallaşma, dinsel cemaatleri yeniden üreten ve bundan kendine çıkar sağlayan aracı bir Müslüman ruhban sınıfının da ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

AB inşa sürecinin de İslami kimliğin içeriği ve biçimi üzerinde etkili olacağı dikkate alınmalıdır. Schengen anlaşması ile (1985) Avrupa sınırlarının komşu ülkelerden ayrılması, Avrupa'yı güney ve doğu komşularından ayıran siyasal ve kültürel sınırları iyice pekiştirmiştir. Öte yandan, medeniyetler çatışması söylemi de Avrupalı olan ve olmayanların anlam dünyaları arasındaki sınırları derinleştirmiştir. Aynı zamanda Körfez Savaşı, Afganistan ve İran, İngiltere'de Şeytan Ayetleri'nin yayınlanması, film yönetmeni Theo van Gogh'un Hollanda'da öldürülmesi (Buruma, 2007), Danimarka'daki karikatür meselesi ve Papa 16. Benedict'in⁵ Muhammed Peygamberin 'acımasız doğasına' ilişkin açıklamaları ve İsviçre'de yapılan Minare Referandumu (Ara-

5 Papa'nın konuşması için bakınız http://news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/15_09_06_pope.pdf.

lık 2009) gibi tartışmalı meseleler, Avrupa Müslümanlarını protesto amaçlı olsa da bir araya getirmiştir. Tüm bunların yanı sıra, Papa'nın 27 Kasım - 1 Aralık 2006 tarihleri arasındaki Türkiye ziyareti ana akım Avrupa medyası tarafından Hristiyanlık ve İslam arasında diyalog kurma çabası olarak yansıtılsa da, gezinin asıl amacının Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasındaki gerilimi azaltmak olduğu açıkça görülmüştür. Bu ziyaret, Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliğini toplum düzeyinde kolaylaştırmak için, Hristiyanlığı birleştirme çabası olarak da okunabilir. 30 Kasım Ortodoks Seremonisi'nden sonra Papa "Hristiyanlar arasındaki ayrılık bir skandaldır" açıklamasını yaptı. Papa bütün Hristiyanlara, "Avrupa'nın Hristiyan köklerinin, geleneğinin ve değerlerinin farkındalığının tazelenmesi" gerektiğini söylemiştir.⁶ Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu yakınlaşma yine Avrupalıların Müslümanları bir bütün olarak görmelerine ve tepki duymalarına neden olmuştur. Son birkaç on yılda ortaya çıkan bu tür toplumsal gerilimler, Müslüman olanlarla olmayanlar arasındaki sınırların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Tüm bu olaylar Avrupa'da Müslümanların kolektif olarak mevcudiyetinin öneminin ve Avrupalı İslami kimliğin radikalleşmesinin sorgulanmasına yol açmıştır. Görünen o ki, Avrupa sekülarizmi, son dönemde kamusal alanda daha da görünür olan İslam', Avrupa yaşam tarzına eklemek için yeterli değildir. İlginç olan nokta ise, sözde seküler Batı solu ile Hristiyan sağın İslam karşısında bir ittifak yapmış olmasıdır (Roy, 2007; Silvestri, 2007).

1973-2001 yılları arasında İngiltere, Fransa ve Almanya'yı karşılaştıran Matthias Koenig (2003), araştırmasında Müslüman göçmenlerin

6 Peter Popham, "Pope ends Turkey trip with visit to mosque", <http://news.independent.co.uk/europe/article2029284.ece>. Papa Benedict XVI, ardından Cardinal Ratzinger, 2004'te Avrupa'nın 'Hristiyan köklerini' yeniden hatırlanması gerektiği ifade etmiştir. Aynı konuşmada Kardinal, Türkiye'nin başka bir yerde ortak araması gerektiğini çünkü Müslüman inancının Avrupa'nın Hristiyan mirası ile 'ebedi çatışma' içinde olduğunu söylemiştir. Avrupa'yı Hristiyanlaştırma çağrısı seküler siyasetçiler tarafından bile olumlanmıştır (Silvestri, 2007: 15).

kamusal yaşama dahil edilme yönteminin, ulus-devlet inşa geleneğiyle bağlantılı olduğunu söyler. Ona göre buradaki birincil önemli nokta, farklı toplumlarda 'birey'in nasıl tanımlandığıdır. Hakların kurumlara verildiği *korporatist* sistemlerde din, daha çok örgütlere resmi üyelik olarak tanımlanır. Bireylerin hakların birincil taşıyıcısı olduğu *liberal* sistemlerde 'din', gönüllü kuruluşlar etrafında örgütlenen bireysel yönelim biçimi olarak görülür. Koenig (2003)'e göre Almanya'da Müslümanların tanınma talepleri, İslami örgütlerin birer tüzel kişilik olarak örgütlenme meselesiyken, bu sorun İngiltere'de ikincil önemde görülmektedir. Müslümanların kamusal alana entegre edilmesi konusunda bireyin inşasındaki farklılıkların yanı sıra dikkat edilmesi gereken ikinci nokta ise 'devletleşme' geleneğindeki farklılıklardır. Fransa, Almanya ve Hollanda gibi devletçi ya da korporatist modellere yakın ulus-devletlerde Müslüman azınlıkların kamusal hayata dahil edilmesi merkezi devlet tarafından koordine edilirken, bu süreç İngiltere gibi liberal sistemlerde genellikle yerel düzeyde yürütülen sivil müzakereler halini alır (Koenig, 2003). Üçüncü nokta ise, ulusal kimlik sembolleri ve 'sekülerleştirme' anlatıları arasındaki ilişkidir. Fransa'da *laiklik* örneğinde olduğu gibi, ulusal kimliğin evrenselci sembolleri, sekülerizm ideolojisine bağlı olduğundan dini tanınma talepleri 'dini' olan ile 'seküler' olan arasındaki sembolik sınırları aşma eylemi olarak algılanır. Ulus-devlet inşa sürecinin İngiltere ve Almanya'da olduğu gibi toplu dinsel seferberlik şeklinde gerçekleştiği nadir durumlarda ise, sistem ilke olarak dini sembollere açıktır (Zolberg, 2004).

Matthias Koenig (2003)'in çalışması, Patrick R. Ireland (2000), Jan Rath ve diğerleri (2001) ile Fetzer ve Soper (2003) tarafından yapılan üç ayrı çalışmayı doğrular niteliktedir. Ireland (2000), göçmen grupların siyasal olarak etno-kültürel ve dini çizgiler etrafında örgütlenme nedeninin, her şeyden önce ev sahibi toplum kurumlarının kendi siyaset ve uygulamalarıyla etnisiteyi ve dinsel olanı desekliyor olmasından kaynaklandığını iddia eder. Ireland'ın teorisi, göçmen kökenli bireylerin siyasal katılım stratejilerinin, ev sahibi toplumun

geliştirdiği kurumların çizdiği yön doğrultusunda şekillendiğini iddia eder. Ireland'ın Kurumsal Yönlendirme Teorisi (*Institutional Channeling Theory*) şeklinde adlandırılan bu teorisinden yola çıkarak, Batı Avrupa ülkelerinde belirginleşmekte olan İslami kimliklenmenin daha çok ev sahibi toplum kurumlarının Müslüman kökenli göçmenlere yönelik olarak geliştirdiği ilişki biçimlerinin sonucu olarak ortaya çıktığı iddia edilebilir: Diğer bir deyişle, Ireland'ın ifade ettiği gibi Batılı devletler ortaya çıkan islami kimliklenme ve muhafazakârlık konusunda “ektiklerini biçiyorlar” (Ireland, 2000: 269). Rath ve diğerleri (2001), araştırmalarında, İslam'ın kurumsallaşmasının, “Müslümanlardan ziyade büyük ölçüde Müslümanların yerleştiği ülkeler tarafından gerçekleştirildiği” sonucuna varırlar.

Buna paralel olarak, Christopher Soper ve Joel Fetzer ise ‘kilise-devlet ilişkileri modelinin’, Fransa, Almanya ve İngiltere’de Müslüman dinsel uygulamalarına yönelik uygulamalardaki farklılıkları açıklamakta ana belirleyici unsur olduğunu ortaya koymuştur (Fetzer&Soper, 2003). Roma Katolikliği ya da Ortodoks Kilisesi örneğine tezat olarak, ulusüstü yapılar üzerinden giderek İslamın kurumsal düzeyinden analiz yapamayacağımız gerçeği de gözardı edilmemelidir. Carl L. Brown’un (2000: 31) çok yerinde ifade ettiği gibi “İslam, liderliğin açıkça tanımlandığı ve hiyerarşik bir yapının egemen olduğu Katolik kilisesi tarzı bir yapılanmayı kabul etmez... Hristiyanlıktaki kiliseye benzeyen bir yapı İslam’da yoktur”, en azından Sünni İslam’da bu böyledir. Öte yandan, Şii geleneği, örgütsel ve ruhban sınıfı tarafından yönlendirilen Katoliklik ve Ortodoks Hristiyanlığa daha yakındır. Ancak İslam’ın tüm biçimlerinde, ulema, yerel topluluklarda etkili dini aydınlar, resmi otorite figürleri ya da resmi ruhban topluluğu bir sınıf teşkil etmez. İslami birlik fikrine aykırı olarak, İslam oldukça çoğulcu/heterojen bir yapıya sahip olup kendi kendini yöneten bir dini topluluktur (Byrnes, 2007: 6). Örgüt yapısı anlamında İslam, güçlü yerelliği ve hiyerarşik olmayan yapısıyla Protestanlığa daha çok benzerken, hiyerarşik olarak örgütlenmiş Katoliklik ya da Ortodoks-

luktan oldukça farklı özelliklere sahiptir (Pieterse, 1997: 184). Sonuç olarak İslamîyette tek bir Mekke olabilir, ancak çok sayıda merkez vardır. Diğer bir deyişle Avrupa'da İslam'ı kurumsallaştırma çabalarının başarısızlığa uğraması kuvvetle muhtemeldir.

Bu noktada Fransa'daki Yahudiler örneğini hatırlamak yerinde olacaktır. Yahudiler, Napolyon Bonaparte tarafından 1808'de kamu otoriteleri önünde dini çıkarların temsil edilmesi için Yahudi Din Adamları Kurulunu (*Consistoire Israélite*) kurmaya mecbur edilmişlerdir (Berkovitz, 2007; Safran, 2003). *Conseil Français du culte musulman* (CFCM) örneğine benzer olarak, Yahudi Din Adamları Kurulu Yahudileri batılılaştırmak ve merkeze çekmek için tasarlanmıştır. İki ayrı dönemdeki Yahudi ve Müslümanları batılılaştırma ve merkeze çekme çabaları arasındaki paralellik dikkate değerdir (Roy, 2007: 15). Hem CFCM hem de Yahudi Din Adamları Kurulu, ulus-devletle Müslüman ve Yahudi ilişkilerini resmileştirerek *Musulman d'Etat* ve *Juif d'Etat*, diğer deyişle Fransız Müslümanlarını ve Fransız Yahudilerini yaratmayı amaçlar.

Tüm bu örnekler gösteriyor ki, ister emperyal devletler olsun ister ulus-devletler, modern devletler kamusal alanda görünür hale gelen ve farklı bir dine mensup toplumsal azınlıkları ait oldukları din üzerinden tanımlamak suretiyle kamusal alana ekleme eğilimindedirler. Almanya, Fransa, Hollanda ve Belçika gibi devletlerin geçmişte Yahudileri Musevilik kanalıyla kamusal alana entegre etmeye çalışırken bugün Müslüman kökenli göçmen işçileri ve onların çocuklarını İslam dinini kurumsallaştırma yoluyla yapmaya çalışmaktadırlar. Modern devlet bu yolla bildiği yöntemi yeniden üretmek aslında anti-seküler bir yaklaşım sergileyerek tebaasını yurttaş olarak tanımlamak yerine daha çok mensup olduğu din üzerinden tanımlayarak kamusal alana entegre etmeyi benimsemiştir. Devletin aracı bir kurum olarak inşa edilmesini öngördüğü İslami nitelikli temsili kurumun bütün Müslümanları temsil etmesi beklenirken, bugüne değin yaşanan tecrübeler farklı etnisite, millet, köken, kültür, tarikat ve mezhepten gelen

Müslümanların tek bir çatı altında buluşmalarının imkânsız olduğunu göstermiştir. Diğer yandan bu durum aslında Batılı devletlerin pek çoğunun İslam dini karşısında ne denli toptancı ve indirgemeci bir yaklaşım sergilediklerini, Müslümanlar arasındaki tarihsel, sınıfsal, ulusal, etnik ve dinsel farklılıkları görmediklerini, bilmediklerini göstermiştir. Fransa'da yaşayan Berberi Müslümanlar ile Arap Müslümanları veya Almanya'da yaşayan Sünni Türkler ile Alevi Türkleri aynı kefeye koymak anlamına gelen bu indirgemeci tutum söz konusu gruplar arasında maalesef varolan tarihi husumetlerin varlığından da haberdar değildir.

Avrupalılık: Tireli Kimlikler

Sosyal statüleri, eğitim düzeyleri, etnik kökenleri veya inançları ne olursa olsun, Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocukları birbirinden farklı Avrupalılık kimlikleri geliştirebilmektedirler. Kendilerini yer yer Fransalı-Müslüman-Türkler veya Almanyalı-Müslüman-Türkler gibi tireli kimliklerle tanımlayan göçmenler ve onların çocukları, aslında bir yandan Avrupalılık gibi ulus-aşırı bir kimliğe öte yandan yine İslam gibi evrensel bir kimliğe vurgu yapmak suretiyle üzerlerinde hissettikleri Alman, Fransız, Hollanda veya Belçika gibi ulus-devletlerin milliyetçi hegemonyasından kurtulmanın yollarını aramaktadırlar (Clifford, 1997; Kaya, 2012). Avrupa ve Avrupalılık kimliğinin tarihsel süreçte nasıl bir dönüşüm geçirdiği konusunda başvurulacak kaynaklardan biri Gerard Delanty (1995) tarafından kaleme alınan *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality* adlı çalışmadır. Delanty, bu çalışmasında Avrupa fikrinin sivil toplum geleneğinden daha ziyade devlet geleneği ve elit kültürleriyle bağlantılı olduğunu ifade eder. Bu açıdan ele alındığında Avrupa mitolojik olarak Anadolu'da başlayan, İskender'in fetihleriyle İran'ın ötesine taşınan, daha sonra Roma İmparatorluğu ile İngiltere'ye kadar uzanan, ardından Kutsal Roma-German İmparatorluğu ile Kuzey Avrupa'yı da içine katan ve günümüze değin daha çok bu son haliyle kalan bir kurgu şeklinde belirmiştir.

Coğrafya olarak tarihsel açıdan çok esnek ve geniş bir alana yayılabilen Avrupa, etno-kültürel açıdan daha çok Helenizm, Roma ve Kilise üzerine inşa edilmiş gibidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edilen Avrupa Toplulukları fikri ise, etno-kültürel Avrupa anlayışından siyasal ve iktisadi Avrupa anlayışına doğru geçildiğini gösterir (Delanty, 1995). Bu bağlamda, Euro-Türkler Araştırması'nda da Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocukları arasında ortaya çıkan Avrupalılık kimliğinin, küresel ve yerel düzeyde değişen sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel koşullara göre şekillendiği saptanmıştır.

Araştırmamızın hem niteliksel hem niceliksel verileri, Euro-Türkler arasında somut bir Avrupalılık anlayışının bulunmadığına işaret etmektedir. Fakat Alman ve Fransız çoğunluk toplumlarına ilişkin olarak da aynı gözlemi yapmak mümkündür. Derin kökleri olan bir Avrupalılık hissini Batılı toplumlarda da bulunmadığına şüphe yoktur. Avrupalılık kimliği, tarihin başlangıcından bu yana var olan bir kimlik olmayıp, AB'nin siyasi elitleri tarafından, eğitim, Avrupa yurttaşlığı ve ortak tarih ve gelecek aracılığıyla ideolojik olarak zaman içinde oluşturulmaktadır. Avrupa Birliği, 1975 Aralık sonunda Avrupa Konseyine sunulan, üye devletlerin kendi bayrakları, marşları, mitleri, anıları, insanları, bölgeleri ve AB yurttaşlarına verilen hak ve ödevleriyle bütünleşmiş bir siyasal birim oluşturmaya teşvik eden Tindemans Raporu'ndan (Tindemans, o zaman Belçika Başbakanıydı) bu yana, daha güçlü bir siyasal birlik sergilemektedir (Tindemans, 1975).

Bu noktada kuşak farklarından da söz etmek gerekiyor. Genellikle birinci ve ikinci kuşaklar Türkiye'de uzun yıllardır geliştirilen egemen söylemi yeniden üretmekte, son kuşak gençler ise daha çok kozmopolit kimliğin, yurttaşlığın ve kültürel farklılıkların altını çizmektedirler. Kaldı ki, kuşakları arasındaki egemen söylem farklılıklarına bakıldığında, bu durum daha da açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere, 1960'lı ve 70'li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin kaygı ve söylemler geliştirmişken, 80'li yıllarda ikinci kuşak, daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretmiştir. Öte

yandan, özellikle 90'lı yılların sonlarından itibaren üçüncü kuşak daha çok kültürel nitelikte diyaloga, farklılığa, hoşgörüyü ve çokkültürlülüğe ilişkin söylemler üretmeye ağırlık vermiştir. Diğer bir ifadeyle, birinci ve ikinci kuşak orta sınıf mensupları, Türkiye'deki egemen 'Avrupalılık' söylemini yeniden üretirken, üçüncü/dördüncü kuşak gençler ise, farklılığın, çoğulculuğun ve yurttaşlığın altını çizen kozmopolit bir kimlik geliştirmişlerdir. Kuşaklar arasındaki farkı, farklı kuşakların değişen tepkilerini bazı görüşmeciler şu şekilde özetlemiştir:

“1. ve 2. kuşak burası ve Türkiye arasında ikilem yaşamaya devam ediyor. 3. ve 4. kuşaklar ise kesinlikle artık buradalar. Lisan öğrendiler, sosyal yapının içine girdiler. Yüksek öğrenimde çok insan var. Kendi işlerini kurdular. Bugün 'benim şu şu haklarım var' diyorlar” (Kadın, 25 yaş, Fransa) (Kaya & Kentel, 2005: 65).

Yeni kuşaklar sadece 1. ve 2. kuşaklardan farklı değildir; aynı zamanda farklı kuşaklardan olup, asimile olanlardan da farklıdır. Bunlar arasında görüşmeciler arasında dile gelen bazı söylem örneklerini aktarabiliriz:

“Türk kökenlerini kabul etmeyen, utanan bir kesim var. Çokkültürlü, iki kültürlü insan fanatizme sapsız. Kozmopolit ama köklerini unutmayan insanlarız. İki pasaport istiyorum inatla. İki kültür de benim için çok önemli. İkisinden de etkilenecek büyüdüm. Niçin birini bırakayım? Biz bir problem değil, çözümün bir parçasıyız. Türklerin görevi iki dünya arasında sentez bulmak, kültürel bir diyalog kurmak. Ben bunu müzikle yapıyorum... Müziğin dili evrensel; insanlar anlıyor. Çeşitli kültür eksenlerini, dokunan noktaları hissetmek mümkün. Türkiye'nin AB'ye girmesi çok mühim; İslam dünyasıyla tercümanlık yapabilecek tek ülke Türkiye, köprü...” (Erkek, 20 yaş, Berlin) (Kaya & Kentel, 2005: 70).

Ya da bir başka görüşmecinin dile getirdiği gibi, söz konusu yeni kuşaklardaki ruh hali ortalama Avrupalınıninkinden de farklıdır:

“Avrupa kendisi de bilmiyor Avrupalılığın ne olduğunu. Türkiye'yi karşıya koyup kendini bulmaya çalışıyor. Biz ise göçmen olduğumuz

için sınırları zaten aştık” (Kadın, 32 yaş, Berlin) (Kaya & Kentel, 2005: 71).

Avrupalılığın tanımıyla ilişkili olarak, orta sınıf ve işçi sınıfı arasındaki nihai fark, orta sınıfın genel olarak Avrupalılığı bilim, bilimsel düşünce, akıl, güven, yasalar ve haklarla eşitlemesine karşın işçi sınıfının bunu adalet, yasa ve eşitlikle ilişkilendirmesidir.

Sonuç

Görünen o ki, artık Euro-Türkleri sınırlı bir takım kimlikler içerisine hapsedmek mümkün değil. Özellikle genç kuşakları sadece ‘Türk’, ‘Alman’ veya ‘Fransız’ gibi tekil kimliklerle tanımlamak ya da onları kimlik krizi yaşayan ‘arada kalmış’ insanlar olarak problematize etmek mümkün değil. Onlar farklı geleneklerden besleniyor olmanın getirdiği gerilimi bir zenginlik olarak benimsemeye başlamışlar, bu çokkültürlü ve tireli kimliklenme halini bir zenginlik olarak algılama eğilimine girmişlerdir. Kendilerine hep yöneltilen “kendini nasıl tanımlıyorsun” veya “kendini daha çok nereye ait hissediyorsun” gibi soruları artık çok anlamsız bulan kuşaklardan bahsediyoruz. Onlar her iki ülkeye de aynı mesafede duran, hem yaşadıkları ülkenin hem de Türkiye’nin siyasetini, toplumsal yaşantısını, dilini, kültürünü ve tarihini bilen insanlar artık. Yaşadıkları alan ne sadece Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ne de sadece Türkiye. Onlar küreselleşmenin kendilerine sağladığı olanaklarla her iki ülkeyi aynı anda yaşayan, bir anlamda nehrin iki yakasında aynı anda varolabilen, ulus-aşırı insanlar haline geldiler. Onlar artık göçmen değil, göçmen-aşırı (*transmigrant*) insanlar. Tüm bu nedenlerden ötürü bildikleri dillerin, kültürlerin, geleneklerin ve hatta dinlerin kendilerine sağladığı ayrıcalıkla dünyanın her yerinde rahatlıkla yaşayabilme becerisini gösterebilecek çokkültürlü özneler haline geldiler.

Öte yandan, çalışmada da ayrıntılarıyla ifade edilmeye çalışıldığı gibi, İslam’ın kurumsallaşması İslam’da bireyselleşme düzeyi ile çe-

lişir görünmektedir. İslam bir yandan bireyselleşirken diğer yandan kurumsallaşmakta ve dolayısıyla kendi cemaat sınırlarını giderek belirginleştirme eğilimi göstermektedir. Birey ile geleneksel ataerkil cemaatin karşı karşıya oldukları bu süreç içindeki gelişmeleri birlikte takip edeceğiz. Bana öyle geliyor ki, Yahudiler örneğinde olduğu gibi Müslümanlardan buldukları her ülke için birer temsili kurumsal oluşuma gitmelerini istemek Müslümanlar arasındaki etno-kültürel ve tarihsel farklılıkları göz ardı etmekten kaynaklanmaktadır. Ayrıca unutulmaması gereken bir diğer nokta ise kurumların kendi hayatlarının olduğu gerçeğidir. İslam ya da bir başka din kurumsallaştığında, kendi dini toplulukları ile tabi olunan devlet arasında bir aracı görevini üstlenen bir 'dini brokerlar (aracılar)' sınıfının oluşmasını beraberinde getirebilmektedir. Böylelikle, özellikle Sünni İslam'ın özünde kabul etmediği ve Tanrı ile birey arasına sokmaktan kaçındığı ruhban sınıfının ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu, diğer bir deyişle İslam dininin diğer dinler gibi kendi endüstrisini yaratma eğilimi içine girdiği görülmektedir. Başka bir yerde açıkladığım gibi kurumlar müşterilerinin hayatta kalmasına ihtiyaç duyarlar. İslami kurumların hayatta kalması, çoğunluk toplumuna dahil olma ihtiyacı duymadan dini cemaatin sınırları içinde yaşamaya hazır inançlı öznelerin varlığına bağlıdır (Kaya, 1998). Göçmenlerin evsahibi toplumun tam üyesi olarak kabul görmemesi ve 'tolere' edilirken kilit konumlara getirilmemeleri (Odmalm, 2005: 47) ile sonuçlanan bu süreci Jan Rath (1993), 'azınlıkların yeniden azınlıklaştırılması' olarak isimlendirir.

Bu çalışmada dile getirilen son nokta ise, farklı sosyo-ekonomik statülerden, etno-kültürel ve dinsel aidiyet biçimlerinden gelen Türkiye kökenli göçmenlerin ve onların çocuklarının kendilerine göre farklı Avrupalılık kimlikleri geliştirdikleri ve bazılarının İslam ile giderek siyasallaşan bir ilişkisellik geliştirdikleri ifade edilmiştir. Bu yollarla göçmenlerin ve onların çocuklarının tabi oldukları ulus-devletlerin milliyetçi ve dışlayıcı hegemonyalarından ulus-aşırı nitelikli Avrupalılık ve Müslümanlık kimliklerine sarılarak kurtulmayı amaç-

ladıkları görülmektedir. Her ne kadar, bu çalışmada ifade edilmediyse de sonuç kısmında okuyucuya hatırlatılması gereken bir diğer nokta da, göçmenlerin ve onların çocuklarının ulus-devletlerin söz konusu milliyetçi hegemonyalarından kurtulabilmek için önem verdikleri bir diğer aidiyet biçimi ise yerel aidiyetler olduğu gerçeğidir. Kreuzbergli olmak, Keupstrasseli olmak, Schaerbeekli olmak veya Weidengassestrasseli olmak böyle bir şeydir (Kaya, 2001; Kaya, 2012).

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. ve diğerleri (2014), *Avanti I: Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Kökenli Vatandaşların 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerindeki Siyasi Davranışları*, Araştırma Raporu, Friedrich Ebert Vakfı.
- Abadan-Unat, N. ve diğerleri (2015), *Avanti II: Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Kökenli Vatandaşların 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde Siyasi Davranışları*, Araştırma Raporu, Friedrich Ebert Vakfı.
- Appadurai, A. (1996), *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalisation*, University of Minnesota Press, Minneapolis, MN
- Aydemir, N. (2015), *Migrant Representation within British and Dutch Political Systems*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Berkovitz, J. B. (2007), The Napoleonic Sanhedrin: Halachic Foundations and Rabbinical Legacy, *CCAR Journal: A Reform Jewish Quarterly* (Winter): 11-34.
- Brown, Carl L. (2000), *Religion and State: The Muslim Approach to Politics*, Columbia University Press, New York.
- Brubaker, R. (1991), "International Migration: A Challenge for Humanity," *International Migration Review*, 25(4), 946-957. doi:10.2307/2546853.
- Buruma, I. (2007), *Murder in Amsterdam: Death of Theo van Gogh and the Limits of Tolerance*, Atlantic Books, London.

- Byrnes, T. A. (2007), *Religion and World Politics: A Structural Approach*, AICGS Issue Brief, 16 (June).
- Cesari, J. (2003), *Muslim Minorities in Europe: The Silent Revolution*, J. Esposito and F. Burgat (eds.), *Modernizing Islam: Religion in the Public Sphere in the Middle East and in Europe*, New Jersey, Rutgers University Press: 251-269.
- Cesari, J. (2013), *Why the West Fears Islam: An Exploration of Muslims in Liberal Societies*, Palgrave Macmillan, London, New York.
- Clifford, J. (1997), *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*, Harvard University Press, Cambridge.
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*, trs. Steven Rendall, University of California Press, Berkeley.
- Delanty, G. (1995), *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*, MacMillan Press, London (Türkçesi, *Avrupa'nın İcadı*, Çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları, 2004).
- Doty, R. L. (2000), Immigration and the Politics of Security, *Security Studies*, Sayı 8(2-3): 71-93.
- Erdoğan, M. (2013), *Euro-Türkler-Barometre*. Hacettepe Üniversitesi, HUGO.
- Fadil, N. (2005), The political mobilization of Muslim minorities in the West: a gender (un)friendly project?, Joseph Suad (Ed.), *Encyclopedia of women and Islamic cultures*. Vol. 2, Brill, Leiden: 293-295.
- Fetzer, J. S. & Soper, J. C. (2005), *Muslims and the State in Britain, France and Germany*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Foucault, M. (2000), Governmentality, J. D. Faubion (Ed.), *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984*, Vol 3, Penguin, London: 201-222.
- Gans, H. (1979), Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America, *Ethnic and Racial Studies* 2, No.1 (January): 1-20.
- Hammar, T. (1990), *Democracy and the Nation State*, Avebury, Aldershot.
- Huysmans, J. (1989), The Question of the Limit: Desecuritization and the

- Aesthetics of Horror in Political Realism, *Millenium: Journal of International Studies*, Sayı 27(3): 569-589.
- Ireland, P. R. (2000), "Reaping What They Sow: Institutions and Immigrant Political Participation in Western Europe," R. Koopmans and P. Statham (eds.), *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics*, Oxford University Press, Oxford: 233-282.
- Kaya, A. (1998), Multicultural Clientalism and Alevi Resurgence in the Turkish Diaspora: Berlin-Alevis, *New Perspectives on Turkey*, 18 (Spring): 23-49.
- Kaya, A. (2001), *Sicher in Kreuzberg: Berlin'deki Küçük İstanbul*. Büke Yayınları, İstanbul.
- Kaya, A. (2012), *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization*. Palgrave Mac Millan, London.
- Kaya, A. & Adaman, F. (2012), *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe: Turkey*, Report prepared with Fikret Adaman for the Directory General of Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission under the auspices of GVG in Cologne, Germany (April 2012). <http://ec.europa.ec/social>
- Kaya, A. & Kentel, F. (2005), *Euro-Türkler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. & Kentel, F. (2008), *Belçika-Türkleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koenig, M. (2003), The public incorporation of Muslim migrants in Western Europe --a comparative perspective, *Religion and diversity in international focus: Research and policy issues*, chair Paul Bradamat, John Biles, and m Humera Ibrahim. 8th International Metropolis Conference, Vienna.
- Kosnick, K. (2007), *Migrant Media: Turkish Broadcasting and Multicultural Politics in Berlin*, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.
- MacIntyre, A. (1971), *Against the Self-Images of the Age: Essays on Ideology*, Schocken Books, New York.

- Mandaville, P. (2001), *Transnational Muslim Politics: Reimagining the Umma*, Routledge, London.
- Maussen, M. (2007), The Governance of Islam in Western Europe: A state of the art report, *Working Paper*, No. 16, IMISCOE.
- Nielsen, J. (1987), Muslims in Britain: Searching for an Identity?, *New Community*, Vol. 13, No. 3 (Spring): 384-394.
- Odmalm, P. (2005), *Migration Policies and Political Participation: Inclusion or Intrusion in Western Europe?* Palgrave MacMillan, Hampshire.
- Park R. E. ve diğ erleri (1925). *The City*, University of Chicago Press, London.
- Pieterse, J. N. (1997), Travelling Islam: mosques without minarets, Ayşe Öncü and Petra Weyland (eds.), *Space, Culture and Power: New Identities in globalizing cities*, Zed Books, London: 177-200.
- Rath, J. (1993), The Ideological Representation of Migrant Workers in Europe: A Matter of Racialisation?, J. Solomos and J. Wrench (eds.), *Racism and Migration in Western Europe*, Berg Publishers, Oxford: 215-232.
- Rath, J. ve diğ erleri (2001), *Western Europe and its Islam*, Brill, Leiden.
- Roy, O. (2007). *Secularism Confronts Islam*. Translated by George Holoch, Columbia University Press, New York.
- Safran, W. (2003), Pluralism and Multiculturalism in France: Post-Jacobin Transformation, *Political Science Quarterly*, Vol. 118, No. 3: 437-465.
- Silvestri, S. (2007), Does Islam Challenge European Identity?, L. Faltin and M. Wright (eds). *The Religious Roots of Contemporary European Identity*, London and New York: Continuum: 14-28.
- Simmel, G. (1971/1908), The Stranger, D. N. Levine (ed.), *Georg Simmel: On Individuality and Social Forms*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Starkey, H. (2003), Education for Citizenship: Reinventing the French Republic, Susan Milner and Nick Parsons (eds.). *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*, Palgrave, Hampshire: 110-126.
- Tindemans, L. (1975), *European Union, Report to the European Council*, Brussels.

- Zemni, S. ve diğerleri (2006), *Etude des Facteurs Limitant la Liberte de Choix d'un Partenaire dans les Groupes de Population d'origine entrangere en Belgique*, University of Gent: Centre pour l'islam en Europa.
- Zubaida, S. (2003), Islam in Europe, *Critical Quarterly*, Vol. 45 (1-2): 88-98.

‘Managing’ Irregular Labor Migrants in Turkey

Helga Rittersberger-Tılıç*

Abstract

The aim of this article is to consider the socio-political construction of irregularity and to discuss how this serves the development of policies and strategies for ‘the management of migration’ and migrant labor. This paper will first provide a short overview of Turkey’s rapid transformation into a country of immigration. Parallel to this, a discussion of the important legal amendments that have been enacted regarding the subject will be introduced. A specific emphasis will be given to measures introduced ‘to combat’ irregular foreign labor migration. An elaboration of the interconnectedness of illegality and irregularity will permit a deconstruction of the concept of irregular foreign labor. The article will attempt to reconsider the dimensions of agency for the migrants themselves and their potential for turning into social movements and/or forming alliances with other social movements, migrant associations, NGOs and labor unions. Addressing the potential of migrants as holders of agency and noting the fact that they are not criminals but part of the labor market, provides an important starting point to reconsider ‘irregularity’ and its relation to labor and human rights.

Keywords: *Irregular labor migrants, migration management, social construction of irregularity, autonomy of migrants, Turkey*

* Prof. Dr., METU, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology,
e-mail: helgat@metu.edu.tr.

Türkiye’de Düzensiz Göçmen İşçileri ‘Yönetmek’

Helga Rittersberger-Tılıç*

Öz

Bu makalenin amacı düzensizliğin sosyo-politik inşasını dikkate almak ve bunun ‘göç yönetimi’ ve emek göçü politika ve stratejilerinin geliştirilmesine nasıl hizmet edebileceğini tartışmaktır. Makale, öncelikle Türkiye’nin hızla bir göç ülkesine dönüşümüne genel bir bakış getirecek, buna paralel olarak da konuyla ilgili önemli yasal değişiklikleri ele alacaktır. Bu çerçevede, düzensiz yabancı emek göçü ile ‘mücadele’ için geliştirilen yöntemlere özel bir vurgu yapılacaktır. Yasadışı ve düzensizliğin karşılıklı bağımlılığının irdelenmesi, düzensiz yabancı emek kavramının yapı sökiümüne (deconstruction) izin verecektir. Makale aynı zamanda göçmenlerin kendileri için toplumsal aktör (agency) olabilme boyutunun ve bir toplumsal harekete dönüşme velveya başka toplumsal hareketlerle, mülteci dernekleri, STK’lar ve sendikalarla ittifaklar kurma potansiyelinin dikkate alınması çabasıdır. Göçmenlerin toplumsal aktör olma potansiyellerine işaret etmek ve onların suçlular değil de emek pazarının bir parçası olduklarına dikkat çekmek, ‘düzensizliğe’ ve onun işçi ve insan haklarıyla ilişkisine bakmak için önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz göçmen işçiler, göç yönetimi, düzensizliğin toplumsal inşası, göçmen otonomisi, Türkiye

* Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-posta: helgat@metu.edu.tr.

Introduction

Irregular foreign labor migration is a complex field, with many acquiring their information only through the media or urban legend. However, we are largely devoid of reliable data about its scale, while the nature of this social phenomenon makes it difficult to translate into statistics. Though of importance, the aim of this article is not to provide current statistics or delve into the personal tragedies and biographies of foreign migrant laborers, but rather to consider the socio-political and legal construction of irregularity and how this serves the development of policies and strategies for ‘the management of migration’ and migrant labor. In this article, migration is contextualized into ongoing globalization processes that are part of, and experienced as, the restructuring and ‘flexibilization’ of economies. Turkey’s geographical and geo-political position and its EU accession efforts have resulted in major changes in policies related to foreigners and, specifically, foreign labor.

This paper will give a short overview of Turkey’s rapid transformation into a country of immigration by describing and categorizing migration influxes over the last two decades. Parallel to this, I will also provide a discussion of the important legal amendments that have been enacted regarding the subject. Turkey has experienced fundamental changes in the laws regulating foreigners, such as with the introduction of a new Foreigner Law in 2013 and the establishment of the General Directorate of Migration. A specific emphasis will be given to measures introduced ‘to combat’ irregular foreign labor migration.

Furthermore, the article provides an elaboration of the interconnectedness of illegality and irregularity which will permit a deconstruction of the concept of irregular foreign labor. This article can be considered an attempt to debunk hegemonic aspects and reveal the asymmetry of discourses concerning the powers of national and supra-national irregularity. In so doing, it offers various actors the possibility to challenge internalized notions on the subject.

Parallel to the arguments about the importance of a deconstruction of hegemonic narratives developed by Rittersberger-Tilic and Erdemir (2008: 47) in their discussion on securitization as element and process in EU migration policies, it is obligatory to again stress the need for a deconstruction of the concept of irregularity. Deconstruction may facilitate the changing of stereotypical discussions on irregular migrant labor and actually transform it into a global demand for human rights, including the right of free movement and the rights to shelter, work, healthcare and education, among others.

An irregular status can also be frequently understood as undocumented or under-documented, because what makes labor irregular is essentially a lack of proper residence and work permits. This status creates precarious and highly vulnerable situations that force migrants to sell their labor cheaply. The jobs they engage in are largely part of the informal economy and typically involve work in the domestic service, agriculture, textile and construction sectors.

With this overview acting as a foundation, this article will attempt to reconsider the dimensions of agency for the migrants themselves and their potential for turning into social movements and/or forming alliances with other social movements, migrant associations, NGOs and labor unions. Turkey, at present, heads the Global Forum on Migration and Development, which aims to intensify the dialogue with various agents of 'civil society.' However, the Global Forum largely fulfills an advisory role. Addressing the potential of migrants as holders of agency, in spite of their highly disadvantaged position, and noting the fact that they are not criminals but part of the labor market, provides an important starting point to reconsider 'irregularity' and its relation to labor and human rights.

Restructuring the Global Economy and Labor Migration

Discussing regular as well as irregular contemporary labor migration necessitates an overview of neoliberal ideas and policies introduced

over the last two decades. Structural adjustment programs and the influx of foreign direct investments have resulted in different migration streams. The main goal of these adjustments has been the flexibilization of labor markets in an attempt to guarantee profits (Harvey, 2005). Flexibilization of the labor market is generally concomitant with a large informal economy.

Frequently, a need for migrant labor is expressed and governments create entry systems encouraging the legal entry of highly skilled workers while restricting or tacitly permitting irregular lower-skilled migrant labor. But as Castles states (2013: 129): “Rather than a need for migrant labor, we should therefore be analyzing a demand promoted by powerful economic and political interests.” He continues, referring to another study of his (Castles, 2011), stressing that publicly declared objectives and actual policies do not necessarily match each other (Castles, 2011: 131), “...the interplay between the market forces demanding freedom of movement and the political forces demanding control can be seen as highly effective in creating a global labour market stratified not only according to ‘human capital’ (possession of education, training of work skills), but also according to gender, race, ethnicity, origin and legal status.”

Defining Irregularity

The definition of the *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families* (ICRMW, UN, 1990, Art.5) states that migrant workers and members of their families are considered to be in a non-documented or irregular situation if “they are [not] authorized to enter, to stay and to engage in a remunerated activity in the state of employment pursuant to the law of that State and to international agreements to which that State is a party.”

There are different ways to fall into irregularity, and some authors¹ prefer to use concepts such as ‘unauthorized or undocumented’

1 See Christal Morehouse and Michael Blomfield (2011), *Irregular Migration in*

migrants.² Irregular migrants enter a country, for example, through clandestine entry and/or entry with fraudulent documents. Or, they remain in a country in contravention of their authority (for example by overstaying after the expiry of a visa or work permit, fake marriages or as fake students, etc.). Others apply to smuggling networks or may be victims of human traffickers; again others use asylum channels as a way to stay in the country or transit through. The division between irregular migrants and economic migrants or asylum seekers and refugees has become blurred.

The attempt to provide a definition of irregular migration/migrant is actually not easy, as Düvell affirms (2011: 292): "... migrants' statuses are often a mix of regular and irregular aspects ... For instance, migrants might have a residence status but work without permission, might work with a permit though on another job than the one reported, or longer hours than agreed."

Nation-states label certain forms of migration as legal, and others as illegal. While doing this, there is a strong tendency to emphasize the 'criminal' dimensions, such as the smuggling and trafficking of humans, which are invoked to legitimize stricter controls and selection criteria. We may add here also the criminalization and securitization processes addressing irregular migrants, which are used for the justification of stricter immigration control and/or deportation measures.³

That sovereign states have the right to control entry to their territory is a common argument, but as Düvell (2006: 21-29) shows, the

Europe, Migration Policy Institute. See also Amanda Levinson, 2005, *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies*, COMPAS Oxford.

2 The concept of undocumented is not very well established in migration discussions in Turkey but frequently used by critical migration scholars. See Parla (2011: 74).

3 For an interesting study on the criminalization of migrants in the US, see Inda (2013).

concept of illegal migration was rarely used prior to World War II, only becoming common in Europe after countries halted the recruitment of migrant labor in the 1970s.

Düvell (2011: 276), in a study in which he analyzes different national legislations and investigates the preconditions for irregular migration, while also discussing policies and practices that contribute to the emergence of irregular migration, summarizes the two main approaches on who is to blame for irregular migration: (1) Individual immigrants, because they violate the law; (2) Economic forces and unfair immigration regimes. Düvell stresses and contextualizes irregular migration as a social phenomenon which cannot be analyzed without addressing its social, political and legal construction.

One of Düvell's (2011: 293) most important conclusions is that despite political intentions to prevent and reduce irregular migration, legislation frequently contributes to its emergence. Düvell (2011: 278) highlights developments that are also important to understand in the discussions on irregular migration in Turkey: the breakdown of the 'Iron Curtain' in 1989, the EU accession process and visa-free travel for citizens from Central and Eastern European (CEE) countries. "...new migration paths from the East and South through CEE and Commonwealth of Independent States (CIS) to the EU emerged," he states, while also arguing that economic growth in European countries increased the demand for both skilled and unskilled migrant labor. These developments found further support through the political and economic transformation in Central and Eastern Europe. Thus, the conditions for irregular migration and irregular transit migration were set, and Turkey started to play an important role in these migration movements directed towards Europe. In time, the phenomenon also developed into patterns directed at Turkey.

Without losing the reader in statistics, it might prove beneficial to provide a short overview of migrant numbers in Turkey. İçduygu (2014: 5) summarizes Turkey's migration experience of the last two

decades. More than half a million transit migrants on their way to the EU have lived in the country, with most of them hailing from Middle Eastern, Asian and African countries. Another five hundred thousand irregular migrants have come from former Soviet countries and, at the same time, more than a hundred thousand asylum seekers have arrived individually, not to mention the half a million Kurds from Iraq during the first Gulf War. Most recently, UNHCR statistics speak of almost 2 million Syrian refugees⁴ having entered Turkey. İçduygu (2014: 5) continues that furthermore, about half a million foreigners hold residence permits in Turkey, with most of them 'professionals, students, and retired 'sun migrants.' He thus differentiates the newcomers into four categories: '(1) irregular labour migrants; (2) transit migrants; (3) asylum seekers and refugees and (4) regular migrants. The irregular migrants (labour/shuttle and transit migrants) are those who either use Turkey as a way to cross into a third country, or stay or work in the country without the necessary permits. The asylum seekers and refugees are considered in parallel with the irregular border crossings. Regular migrants are composed of the immigrants and their family members who arrive in Turkey for employment, education, settlement or long-term living and recreational purposes.' To provide a complete picture, we may add also the categories of trafficked individuals and undocumented minors/migrant children.⁵ Some of the most vulnerable groups of irregular migrants are those who arrive in Turkey through human trafficking⁶ networks and are forced to work

4 Number updated by author, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 18.08. 2015.

5 Reyhan Atasü-Topçuoğlu (2012) conducted pioneering research profiling migrant children in Turkey. Here, she also addresses the highly vulnerable position of undocumented migrant children and how they may become part of labor exploitation. See http://www.turkey.iom.int/documents/Child/IOM_GocmenCocukRaporu_tr_03062013.pdf, 23.08.2015.

6 The Turkish state is in close cooperation with the International Organisation for Migration (IOM), <http://www.turkey.iom.int/pa2.htm>, 23.08. 2015. See also: Ayata, A; Acar, F.; Rittersberger-Tılıç, H.; Beşpınar, U.; Çelik, K. (2008), who

as sex workers, as well as undocumented migrant children, who may also engage in child labor.⁷

Deconstructing Irregularity/Illegality

Critical scholars of migration have deconstructed the rhetoric of combating illegal migration. Some argue that it is part of the system and a certain number of ‘irregular’ migrants answer the demands of the economy. Scholars like De Genova (2004) analyze how the law (re-) produces the regularity/irregularity of migrants. De Genova argues in his study on Mexican migrant labor to the US (2004: 167) the following:

“Yet, with respect to the ‘illegality’ of undocumented migrants, a viable critical scholarship is frankly unthinkable without an informed interrogation of immigration law. In effect, by not examining the actual operations of immigration law in generating the categories of differentiation among migrants’ legal statuses, this scholarship largely takes the law for granted...”

He also argues in his study (2004: 179) that disciplinary measures directed at ‘illegal’ migrants are “...never simply reducible to a presumed quest to achieve the putative goal of deportation. It is deportability, and not deportation per se, that has historically rendered Mexican labor as a distinctly disposable commodity.”

This status of living under a constant threat can also be considered a powerful tool to ‘regulate’ migrant labor. The temporariness of migrant life, while the sense of ‘making a migrant wait’ constitutes another element of control.⁸

studied the demand side of human trafficking in Turkey.

7 See: Karataş, Kasım; Rittersberger-Tılıç, Helga; Atasü-Topçuoğlu, Reyhan and Oğuzhan, Ömer Demir (2014). The authors evaluated the situation of undocumented migrant children, again stressing the potential for foreign child labor. See http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/552bb0a4369dc57140fda44f/rapor_tr_08122014.pdf, 23.08.2015.

8 For an interesting discussion of time and how the waiting process easily leads

In the official discourse, irregularity is substituted with illegality to become the *raison d'être* for security measures at a state level. Irregular migrants are often differentiated into 'legitimate' ones, such as refugees and asylum seekers, and illegitimate, illegal and criminal migrants. Irregular migrants, however, should actually be considered most importantly as labor migrants who are without or possess only very limited rights, but also constitute a flexible workforce that can easily integrate or disintegrate into the labor market. To understand the precarity of irregular/regular migrants, their labor market position has to be understood in relation to their immigration status and their rights to housing, health and social welfare.⁹

Mezzadra (2011: 10) argues that irregular migrants are produced as insiders and outsiders, stating: "Notwithstanding the fact that the most immediate effects of a politics of control is the fortification of borders and the refinement of detention/expulsion dispositifs, it is thus clear that contemporary regimes of migration management are not geared towards the *exclusion* of migrants. Rather, such regimes function to value, to measure in economic terms, and hence to exploit ..."

Krenn, et al. (2009), investigated the interrelation between migrant labor and the conditions and characteristics of the EU labor markets. The research team concludes that (ir-)regular migrant labor is the outcome of socio-economic and political-legal processes and regulations and that regularity and irregularity are not fixed – they are the outcome of historical processes. Parallel to a more restrictive immigration management and the tightening of foreign labor laws,

migrants into illegality, see Ruben Andersson (2014).

9 The origins of the concept 'precarity' can be traced back to French theorist Pierre Bourdieu, who described it as a 'new mode of dominance' resulting from the restructuring of the economy. Bourdieu argued that globalization and the fragmentation of the labor market had created a new and permanent state of insecurity for workers. The idea has been taken further by Guy Standing (2011), who argues in his recent book, *The Precariat: The New Dangerous Class*, that precarious workers now form a distinct social class.

(ir-)regular migrants become part of global/national labor markets. Another important argument is the entanglement of regular and irregular employment. The authors also discuss the self-perception of migrants, as they frequently say they have 'become slaves,' which has to be considered an extremely powerful expression of their feelings of total dependence on their employers.

'Management of Irregular (Labor) Migration' in Turkey: A Short Overview

There is a growing preference to attract and incorporate highly skilled labor in Turkey, and serious attempts have been introduced to provide employment options to asylum seekers and persons under 'temporary protection.' According to figures from the Ministry for Labor and Social Security, 379,804 foreigners held a residence permit¹⁰ and 52,304 a work permit in 2014.¹¹ The official statistics on apprehended irregular migrants were 57,428 in 2005 and 39,890 in 2013.¹² In 2014, the numbers reached 58,647. These numbers only provide a limited idea about the scale of irregular labor migration in Turkey. Many people with residence permits, as well as large numbers without residence permits, together with asylum seekers or those with temporary protection, often work but do not hold a work permit. Irregular work status is often combined with irregular residence status, but not always. The worst form of irregular labor migration is also a part of human trafficking. In personal talks with staff of the emergency call center for Victims in Human Trafficking (157 İnsan Ticareti Mağdurları Acil Yardım Hattı), personnel frequently noted that the emergency line could be considered a laboratory for irregular migration analysis.

10 http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, 24.08.2015.

11 <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/Yabanci-Izinleri-2014: 6, 24.08. 2015>.

12 http://www.goc.gov.tr/files/files/2013_Y%C4%B0L%C4%B0_TURK%C4%B0YE_GOC_RAPORU%281%29.pdf, 56, 24.08.2015.

They consistently receive calls from migrants without work permits who report their exploitation by their employers. These persons work under exceedingly unhealthy and difficult working conditions.

Turkey is in an ongoing restructuring and reform process to improve the existing legal and institutional framework in the area of regular and irregular migration, and substantial national legislative changes were introduced in the post-2000 period.¹³

The Ministry of Labor and Social Security, according to the Law on Work Permits for Foreigners (No. 4817, 2003, articles 20 and 21), is responsible for dealing with foreign regular labor migration and is also responsible for overseeing work permits.

For our purposes, it is most pertinent to mention the National Action Plan for Asylum and Migration introduced in 2005. The EU accession process has been a major driving force for these changes.¹⁴ In 2010, the Coordination Board for the Fight against Illegal Migration was established under the supervision of the General Directorate of Migration Management of the Ministry of the Interior. In 2011, the board began to work towards preparing a Strategy Document and Action Plan on Combating Illegal Migration (Düzensiz Göçle İlgili Strateji ve Ulusal Eylem Planı).

Together with Law No. 6217 (2011), irregular migrants are no longer considered criminals, but are instead subjected to monetary fines. Regularization practices in handling irregular migration are also

13 For earlier legislation, see Regulation No. 1994/6169 on the *Procedures and Principles related to Possible Population Movements and Aliens Arriving in Turkey either as Individuals or in Groups Wishing to Seek Asylum either from Turkey or Requesting Residence Permission in order to Seek Asylum From Another Country* (last Amendment 2006), <http://refworld.org/docid/49746cc62.html>, 26.08. 2015.

14 For an analysis of EU irregular migration policies and delocalization strategies specific for Turkey, see Gökalp Aras (2013). In her study, she investigates different levels: national policies, as well as the local specificities of İzmir and Edirne in relation to irregular transit migration. Furthermore, she addresses the experiences of irregular transit migrants at the micro level.

important. Exemplary of such practices is an amnesty which was introduced in 2012 under which foreigners in Turkey without a valid residence permit could apply for a valid one.¹⁵

In 2001, Turkey began to sign and negotiate readmission agreements with the source countries of irregular migrants who transit through Turkey.¹⁶ As such, Turkey is following a bilateral strategy in its readmission practices.

The April 2013 introduction of the new Law for Foreigners and International Protection (No. 6458)¹⁷ must be perceived as an important milestone in the management of migration.¹⁸ According to the new law, the management of the asylum system has been ceded to a civilian authority, the Directorate General of Migration Management (DGMM) under the Ministry of the Interior.¹⁹ Prior to this, most migration issues were dealt with via secondary legislation and regulations.

This new law comprises the management of legal migration and irregular (undocumented and refugee/ asylum) migration. It also ad-

15 See the webpage of the Ministry of Labor and Social Security, www.csgb.gov.tr/csgbPortal/csgb.portal, 24.8.2015, for the legal regulations related to foreigner's residence/working permits.

16 Turkey signed readmission agreements with Syria (2001), Greece (2003), Kyrgyzstan (2003), Romania (2004), Ukraine (2005), Pakistan (2010), Moldova (2012), Nigeria (2011), Russia (2011), Yemen (2012) and Bosnia-Herzegovina (2012), Belarus (2013), Montenegro (2013) and the European Union (2013) http://www.goc.gov.tr/files/files/2013_Y%C4%B0L%C4%B0_TURK%C4%B0YE_GOC_RAPORU.pdf, p.61, 11.07.2015. See also Özçürümez and Şenses (2011).

17 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

18 As Article 1 of this law states, the main aim is to regulate the entry, exit and stay of foreigners in Turkey. It provides guidelines for those who seek protection. This law defines who is entitled to remain on the basis of refugee status, subsidiary protection and humanitarian grounds. It also refers to human trafficking victims, unaccompanied minors, stateless persons, and persons with special needs seeking international protection (such as people with disabilities, single women, single mothers and the victims of torture or sexual harassment).

19 See also Cavidan Soykan (2012), <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2012/11/Cavidan-FİNAL.pdf>, 18.8.2015.

dresses immigrant integration policymaking and introduces fines for illegal entrance and residence and asks air carriers to be responsible for returning unauthorized migrants if the airlines were responsible for their entrance into Turkey.

With respect to refugee²⁰/asylum migration, it places foreigners seeking international protection into three categories: refugees, conditional refugees (to be resettled in a third country), and individuals under subsidiary protection.²¹

Administrative detention is used only as an exceptional measure, and it pledges residence in reception and accommodation centers to people who have applied for international protection, while also providing non-refoulement guarantees that asylum seekers and refugees will not be returned to a country where they face danger. The law also includes provisions for dealing with unaccompanied minors and stateless persons.²²

Most recently, in February 2015, a new draft Law on the Employment of Foreign Labor was submitted to the parliament and is still awaiting approval.²³ This draft law must be considered as an attempt to attract skilled foreign labor and investors by easing work permit

20 Turkey is among the original signatories of the 1951 Geneva Convention. However, Turkey ratified the 1951 Convention and its Protocol in 1967 with a limitation related to their geographical application (Kirişçi, 1996). The geographical limitation means Turkey does not have to grant refugee status to asylum seekers coming from outside Europe. Turkey grants temporary stay to non-European refugees with a view to enabling them to resettle in a third state. They are called asylum seekers or conditional refugees. Asylum seekers can obtain work permits and work legally in Turkey. Irregular migrants from Africa have become a visible part of the informal economy in metropolises, such as Istanbul. Brewer and Yüksek (2006) describe how African migrants engage in petty trade and find employment in small shops to make a living in Turkey.

21 The majority of UNHCR-classified Syrian refugees are subjected to subsidiary, 'temporary' protection status.

22 For a short overview in English, see: <http://www.migrationpolicy.org/article/turkeys-evolving-migration-identity>, 12.07.2015.

23 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=176457, 23.08.2015; see also: <http://www.alomaliye.com/2015/yabanci-istihdami-kanun-tasarisi.pdf>, 23.08. 2015.

applications. It also proposes changes concerning work permits for individuals who have applied for international protection, conditional refugees, as well as individuals who are under temporary protection.

In 2012, Turkey also signed a Memorandum of Understanding on Cooperation with FRONTEX to prevent irregular migration. Cooperation with international organizations such as the IOM, UN-HCR and ICMPD (International Centre for Migration Policy Development) and civil society organizations are also part of the new migration policy/management understanding. As such, Turkey is also part of the Mediterranean Dialogue on Transit Migration. Turkey also plays an important role in global discussions on migration and development and currently chairs the Global Forum on Migration and Development (GFMD). From a concept note of the GFMD,²⁴ we can learn the three main objectives of the Turkish chair: 1) Enhancing migrant-focused migration; 2) Recognizing the development impact of migration in public policies, and 3) Engaging relevant stakeholders in strengthening the linkages between migration and development.

In the same note, we note the intention to work jointly with civil society actors in managing migration: “While preserving the State-led character of the GFMD, Turkey will continue to gather all relevant actors in an inclusive, transparent and transformative dialogue while maintaining the focus on development and encouraging more input from development actors. Elements of the GFMD will enable dialogue among states as well as between states and a broad range of civil society actors (including migrants and migrant organizations), the private sector, international organizations, and other stakeholders,” (GFMD: 2).²⁵

In addition to these developments, the Ministry of Development has been actively engaged in developing special reports on migration

24 https://www.gfmd.org/files/.../gfmd_turkey2014-2015_concept_note.pdf,12.07.2015.

25 For a short elaboration on the role of GDFM, see Toksöz (2015).

in the framework of developing a 10th Five-Year Development Plan.²⁶ Important efforts have been made to attract skilled labor to work in Turkey.

The aforementioned changes and measures in the field of migration were also supported by regularization procedures and amnesties introduced to promote the integration of foreign domestic care workers (mainly from the former Soviet Union) into the formal labor market. In a report on domestic women workers in Turkey prepared for the ILO, Toksöz and Erdoğan (2012a: 11)²⁷ noted that the common practice for migrant women in domestic services remains to work without any work permit. Thus, the authors conclude that (Toksöz & Erdoğan, 2012a: 5) the legislative arrangements introduced to regularize the situation of migrants have only been partially successful. Some of these women stay in Turkey legally with tourist visas while others stay illegally without any visa at all or remain after having exceeded the term of their visas. The abuse of visa-free entrance and/or of overstaying the period of legal stay is common. Many irregular migrants actually enter irregularity after periods of legal residence and stays.

Özçürümez and Yetkin (2014) studied unregistered foreign workers in the textile industry in İstanbul and identify some reasons for the failure of contemporary policies on foreigners to halt irregular migration and the unregistered employment of foreigners: Policies have not been sufficiently adapted to the needs of the local context, while policies such as amnesties are focused on the short term. Inherent problems such as the dispersed nature of the legislation prior to the introduction of the new Foreigner Law “left room for administrative

26 In this context, it may be of interest to stress some articles from the 10th Five-Year Development Plan. See articles 46, 47 and pages 54-55, articles 348, 353, 354 and 356, http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Onuncu_Kalkinma_Plani.pdf, 14.07.2015.

27 Toksöz, G. and Erdoğan, S., 2012a, *The Visible Face of Women's Invisible Labour. Domestic Workers in Turkey*, ILO, Draft Report.

discretion [that rendered] the policy objective of combating irregular migration almost unattainable,” (Özçürümez & Yetkin, 2014: 454).

The decision of persons to move to Turkey, work and make a better living is the result of bad economic conditions, poverty and unemployment, as well as war and political unrest in their own countries. In choosing Turkey for employment, these people consider diverse factors, including the availability of informal jobs, the prospects of earnings well above what they can earn in their own countries, geographical proximity/cheap and comfortable ways of transportation and the social networks provided by their relatives or friends. The demand for labor in the informal sector particularly encourages irregular migration.²⁸

Elaborating on the ‘hyper-precarious’ working lives of migrants, Lewis, et al. (2014: 13), astutely state that the position in the labor market cannot be understood focusing on isolated nation-states as “insecurities span pre-migration and journeying experiences (such as poverty, indebtedness, obligations to support family back home, low education/social position, control by trafficker/smuggler/labor recruiter).”

Close to a decade ago, Toksöz (2007: 197-198) argued that irregular migrant workers enter the highly informalized labor markets of Turkey and thus contribute to wage competition.

“In spite of these negative consequences, instead of adopting the restrictive migration regimes of the Union, what seems to be of primary importance in Turkey is to implement measures to control and downsize the informal economy in different sectors. There is need to develop support policies for small-scale manufacturing, services and agricultural enterprises that sustain themselves on unprotected labour

28 Dağdelen, Görkem studied how Moldovan immigrants’ cultural patterns, as well as the cultural preferences of Turkish employers, create economic inequalities among immigrants but at the same time enable immigrants to cope with the problems in working life. See <http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2010/08/gdagdelenpaper.pdf>, 11.07.2015.

in order to transform them into economically sustainable enterprises providing social protection to their workers. It is also essential to strengthen auditing to provide social protection to workers in manufacturing and construction sectors. This seems the only way to prevent the employment of unregistered migrants by enterprises whose survival is dependent on cheap labour.”

Do Migrants Have Autonomy?

The attempt to deconstruct irregular migration as a concept in contemporary migration management discourses also necessitates an evaluation not only of the structural conditions, national or otherwise, but also to pose the questions of how migrants as agents take part in this process of constructing the discourse on irregularity. It would be inappropriate to classify migrants simply as ‘victims’ or ‘villains.’ Emphasizing the autonomy of migration may be considered an attempt to make the struggle of migrants visible and ultimately view migration as a new type of social movement.

The autonomy of migration/migrants was mentioned by Castles, et al., (2003: 278), more than a decade ago

“...international migrations may also possess a relative autonomy and be impervious to governmental policies. [...] Official policies often fail to achieve their objectives, and may even bring about the opposite of what is intended. People as well as governments shape international migration. Decisions made by individuals, families, and communities – often with imperfect information and constrained options – play a vital role in determining migration and settlement.”

In a recent report on irregular migration in Turkey (Toksöz; Erdoğan & Kaşka, 2012b: 151), the role of informal/formal networks in the recruitment of (irregular) labor migrants and the great potential of migrants to end up in exploitative relations is discussed. However, institutions, organizations and enterprises taking part in facilitating and arranging legal as well as irregular immigration, as Massey, Aran-

go, Hugo, Kouaouci, and Taylor, (1993: 451), state, are difficult to control:

“Governments have difficulty controlling migration flows once they have begun because the process of institutionalization is difficult to regulate. Given the profits to be made by meeting the demand for immigrant entry, police efforts only serve to create a black market in international movements, and stricter immigration policies are met with resistance from humanitarian groups.”

Mezzadra (2011) supports the autonomy of migration approach, stressing the agency of labor migrants as constitutive as well as a contradictory element of capital relations. Following this approach, the legal and policy framework which targets irregular migrants is decisive, but the movements and struggles of irregular migrants should also constitute part of any study on irregular migrants. The agency, autonomy or activism of migrants is under-studied in academic research on irregular labor migration in Turkey. Parla (2011) is skeptical about the potential for migrant activism in Turkey. She argues that there exists a high level of indifference, most importantly among trade unions and professional associations in Turkey. Parla, (2011: 76) argues:

“In probing the limits of migrant activism, one needs to attend to the near indifference of existing oppositional groups, such as trade unions and occupational groups like the doctors’ association, to the question of undocumented migrants. In fact, trade unions and occupational groups have occasionally partaken in nationalist protectionist rhetoric, perceiving migrant labor as a threat to the local labor force.”

In their study on trade union responses to irregular migration, Gökbayrak and Erdoğan (2010: 100) stress the lack of support by non-governmental organizations, as well as institutional and social networks. Irregular labor migrants remain an issue not overly discussed by trade unions and civil society organizations in Turkey. The main strategy of unions can be described as contextualizing the solution to irregular migrant labor together with the problem of unregistered employment

when the state is considered the main actor responsible for fighting unregistered employment, (Gökbayrak & Erdoğan, 2010: 111).

Gökbayrak and Erdoğan conclude that (2010: 111) "... no negative attitude has been developed against migrant workers. While getting organized is not suggested as a strategy, this amiable stance for migrant workers emerges as a result of various factors including the non-competing character of most irregular migrant work with the union jobs... Besides the absence of trade union strategy in relation to the issue of irregular migrant labour, neither is there a policy of becoming a pressure group to influence relevant legislative processes."

In addition to labor unions, we should also give attention to national as well as international NGOs, migrant associations and social initiatives. İçduygu and Aksel (2012) conclude their study on irregular migration in Turkey with a section stressing the importance of cooperation with NGOs and the state. They list a number of active organizations,²⁹ but most are engaged in asylum and refugee politics, as the problems of foreign irregular labor migrants are not of serious concern. Parla (2011: 82) importantly stresses the fact that existing associations and NGOs for migrants in Turkey generally "develop their rights discourse either on the basis of ethnic privilege or on the basis of potential refugee status that bars labor migrants from the outset." She mentions two exceptions: an initiative called Hudutsuz Dünya (World without Borders) and Migrant Solidarity Network (Göçmen Dayanışma Ağı).

29 İçduygu and Aksel (2012: 58 - 59) list the following NGOs active in refugee politics: Sığınmacılar ve Göçmenler Danışma Derneği/Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants (SGDD), İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği /The Association for Human Rights and Solidarity for the Oppressed (Mazlum-Der), Caritas, İstanbul Inter-Parish Göçmen Programı (IPMP), Helsinki Yurttaşlar Derneği/Helsinki Citizens Assembly (HYD), Göçmen Dayanışma Ağı/Migrant Solidarity Network (GDA), Mültecilerle Dayanışma Derneği/Association for Solidarity with Refugees (Mülteci-Der), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı/Human Resource Development Foundation (İKGV), İnsan Hakları Derneği/Human Rights Association (İHD), İnsani Yardım Vakfı/Foundation for Humanitarian Aid (İHH). For more detail, see İçduygu, Aksel (2012: 58-59).

Interestingly, Erdođdu and Kaşka (2012b: 119) also mention the cooperation and the potential for alliances between migrant associations and other civil society organizations dealing with migrant affairs. Among their results, they also state that representatives of NGOs dealing with asylum seekers and refugees have stressed that irregular migrants have to work in informal work relations (Erdođdu & Kaşka, 2012b: 120) to make a living. Thus, as mentioned earlier, asylum seekers and refugees are usually placed in the category of forced migration, although the causes for their migration are largely due to war conditions and/or political unrest. To survive they have to work to make a living.

The interplay of deregulated labor markets, the demand for flexible labor and migration policies and welfare policies is stressed by Lewis, et al. (2014). These authors come to the conclusion that for migrants "...a period of highly exploitative employment in the formal or informal economy may be the only viable option for meeting basic needs or may be seen as a required first step to establishing themselves within a host society" (Lewis, et al., 2014: 15).

Migration is a new type of social movement, which occupies and opens up a new social space and new fields of conflict. Manuela Bojadzijeve (2006) addresses the specificity of migrant social struggles and their ultimate importance for contemporary social movement analysis. "Maybe it is the lack of political steadiness and continuation, maybe it is the temporary aspect of migrants' organizing which helps us towards a different understanding of social struggles, of their history and their future history."

The autonomy of migration approach gains importance precisely because the migrants actually act as citizens without holding the status of citizenship. Still, we may keep in mind, as Parla (2011: 82) reminds us that "arguing that migrant workers should receive the same treatment as 'citizen' workers in the labor force has its ironies in the absence of adequate labor rights for citizens..."

Some Conclusions

As I write these conclusions in light of the escalating human tragedy of thousands of persons drowning in the Mediterranean Sea, fleeing their war-torn home countries and trying to reach the 'safe havens of the West,' the immediate need is for humanitarian aid; however, there is also an urgent need to deconstruct the 'political-economic causes and mechanisms' of irregular migration.

Whether somebody is considered illegal, irregular or undocumented is to be understood as a socio-political construct. This asks for a historical contextualization. The 'construction of irregularity,' we may briefly conclude, is strongly linked to a discussion of citizenship and human rights and how societies are governed and disciplined. The irregular status of foreign labor may have very different causes, with some entering as a tourist or student and acquiring no work permit, while others might enter the country through a fake marriage, as an asylum seeker without a work permit or as the victim of human trafficking. There are a number of further ways to enter irregularity. What all of such people have in common is that they are legally not allowed to work.

The criminalization and securitization of irregular foreign labor are common strategies employed by governments and political agents. These strategies are then used to legitimize further restrictions of labor markets, visa regulations and border controls. A vicious circle of how 'irregular migration is managed' is formed.

The construction of irregularity, we may further argue, is strongly linked to discussions on citizenship and human rights and how societies are governed and disciplined. Focusing on these aspects may blind us to how the construction of irregularity also carries a functional goal to integrate cheap foreign labor into national economies. Most often, this labor becomes part of the so-called informal economy; typically for Turkey, such work occurs in the sectors of domestic services, agriculture, construction and tourism.

The terminology ‘management of migration’ therefore carries dangers: What is managed? By whom? And can abuses of cheap foreign labor be considered as a ‘lack’ of management?

While focusing on the ‘management of migration,’ there is also a tendency to forget the migrants themselves, and, if addressed at all, they are frequently seen as individual lawbreakers or as victims, but what about their agency? When studied, their agency is usually delimited to social networks and how these ease the initiation and perpetuation of migration processes. Another trap impeding our analysis is a tendency to consider foreign irregular labor as homogenous in terms of gender, race, national origin, religion, skills, education and other social characteristics.

However, there is also potential for social opposition, as the ‘sans papiers’ movement in France shows. Migrants may ‘behave as citizens without being citizens’ while asking for better living and working conditions.

Alliances with NGOs and labor unions or other social movements may be considered as ways to improve the lives of irregular workers, foreign or native.

I would like to conclude with a passage from Munck, et al. (2011: 258): “We do not need to romanticize migrants as a new revolutionary subject to understand that they can and do play a role in undermining the status quo... Migrants both express globalization through their movement but also promote it through their internationalization of social and cultural practices. Migrants and their social and political organizations have agency and impact on the dominant order.”

References

- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012), *Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması*, Retrieved 23.08.2015, from http://www.turkey.iom.int/documents/Child/IOM_GocmenCocukRaporu_tr_03062013.pdf.

- Ayata, A., Acar, F. Rittersberger-Tılıç, H., Beşpınar, U. & Çelik, K. (2008), *Türkiye’de İnsan Ticaretinin Farklı Formlarına Olan Talebin İncelenmesi*, IOM Publication: Ankara.
- Andersson, R. (2014), Time and the Migrant Other: European Border Controls and the Temporal Economics of Illegality, *American Anthropologist*, Vol. 116, No. 4, pp. 795-809.
- Bojadzijeve, M. (2006), *Does Contemporary Capitalism Need Racism?* Retrieved 14 August 2015 from <http://translate.eipcp.net/strands/02/bojadzijeve-strands01en#redir>
- Brewer, K. T. & Yüksek, H. D. (2006), *A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul*, MiReKoc Research.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2003), *The Age of Migration, International Population Movements in the Modern World*, Guilford Press: New York, London.
- Castles, S. (2011), Migration, Crisis and The Global Labour Market, *Globalizations*, Vol. 8, No. 3, 311-324.
- Castles, S. (2013), The Forces Driving Global Migration, *Journal of Intercultural Studies*, Vol. 34, No. 2, pp. 122-140.
- Dağdelen, G. (n.y.), *Between Cultural Exclusion and Economic Inclusion: Moldovan Immigrants’ Everyday Life Strategies in Istanbul*, Retrieved 11 July 2015 from <http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2010/08/gdagdelenpaper.pdf>
- De Genova, N (2004), The Legal Production of Mexican/Migrant Illegality, *Latino Studies*, No. 2, pp. 160-185.
- Düvell, F. (2006), Introduction and Background, in F. Düvell, (ed.) *Illegal immigration in Europe: Beyond Control?* Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Düvell, F. (2011), Paths into Irregularity: The Legal and Political Construction of Irregular Migration, *European Journal of Migration and Law*, Vol. 13, pp. 275-295.
- Gökalp, E.& Ela, N. (2013), *A Multi-level and Multi-sited Analysis of the European Union’s Immigration and Asylum Policy Concerning Irregular*

- Migration and its Implications for Turkey: Edirne and Izmir as to Major Gateway Cities*, unpublished Ph.D. Thesis, METU, Ankara.
- Gökbayrak, Ş. & Erdoğan, S. (2010), Irregular Migration and Trade Union Responses: The Case of Turkey, *İşgüç Dergisi*, Vol. 12, No. 2, pp. 89-114.
- Harvey, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press: Oxford.
- İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012), *Türkiye’de Düzensiz Göç*, IOM Publications: Ankara.
- İçduygu, A. (2014), Global Turkey in Europe, Turkey’s Migration Transition and Its Implications for the Euro-Turkish Transnational Space, Working Paper, No.7, Stiftung Mercator, IAI, IPC.
- Inda, J. X. (2013), Subject to Deportation, IRCA, ‘Criminal Aliens’, and the Policing of Immigration, *Migration Studies*, Vol. 1, No. 3, pp. 292-310.
- Kirişçi, K. (1996), Is Turkey Lifting the Geographical Limitation: The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey, *International Journal of Refugee Law*, Vol. 8. No. 3, pp. 293-318.
- Karataş, K., Rittersberger-Tılıç, H., Atasü-Topçuoğlu, R. & Demir, Ö. O. (2014), http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/552bb0a4369dc57140fda44f/rapor_tr_08122014.pdf, 23.8.2015.
- Krenn, M. & Haidinger, B. (2009), Un(der)documented Migrant Labour Characteristics, Conditions and Labour Market Impacts, Forba Research Report 2.
- Levinson, A. (2005), The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies, COMPAS Oxford Retrieved 17 June 2015 from <http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/Reports/Regularisation%20Report.pdf>,
- Lewis, H., Dwyer, P., Hodkinson, S. & Waite, L. (2014), Hyper-precarious lives: Migrants, Work and Forced Labour in the Global North, *Progress in Human Geography*, September pp. 1-21.
- Massey, D. S., Arango, J., Kouaouci, H. A., & Taylor, J. E. (1993), Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, Vol.19, No. 3, pp. 431 – 466.

- Mezzadra, S. (2011), The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration and Social Struggles, in Squire, Vicky (ed.) *The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity*, Routledge: London.
- Morehouse, C. & Blomfield, M. (2011), Irregular Migration in Europe, Migration Policy Institute, Retrieved 17 June 2015 from <http://www.migrationpolicy.org/pubs/tcmiregularmigration.pdf>
- Munck, R., Schierup, C. U. & Delgado, W. R. (2011), Migration, Work and the Citizenship in the New World Order, *Globalizations*, Vol. 8, No. 3, pp. 249-260.
- Özçürümez, S. & Şenses, N. (2011), Europeanization and Turkey: studying irregular migration policy, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 13, No. 2, pp. 233-248.
- Özçürümez, S. & Deniz, Y. (2014), Limits to Regulating Irregular Migration in Turkey: What Constrains Public Policy and Why? *Turkish Studies*, Vol. 15, No. 3, pp. 442-457.
- Parla, A. (2011), Undocumented Migrants and the Double Binds of Rights Claims, *Differences. A Journal of Feminist Cultural Studies*, Vol. 22, No. 1, pp. 64-98.
- Rittersberger-Tılıç, H., Aykan, E. (2008), Migration Policies and Integration in the European Union: Impacts on Society and Politics, in Güneş-Ayata, Ayata, (ed.), *Challenges of Global Migration: EU and its Neighbourhood*, KORA: Ankara, pp. 43-54.
- Soykan, C. (2012), *Oxford Monitor of Forced Migration*, Vol. 2, No. 2, 38-47, <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2012/11/Cavidan-FİNAL.pdf>, 18.8.2015.
- Standing, G. (2011), *The Precariat: The New Dangerous Class*, Bloomsbury Academic: London.
- Toksöz, G. (2007), Informal Labour Markets and the Need for Migrant Workers: The Case of Turkey from a Comparative Perspective, in Erik Berggren (ed.) *Irregular Migration, Informal Labour and Community. A Challenge for Europe*, Shaker Publishing: Maastricht, pp. 183-198.

- Toksöz, G. & Erdoğan, S. (2012a), *The Visible Face of Women's Invisible Labour. Domestic Workers in Turkey*, ILO, Draft Report.
- Toksöz, G., Erdoğan, S. & Kaşka, S. (2012b), *Türkiye'de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*, IOM Publications: Ankara.
- Toksöz, G. (2015), Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum, İdealkent, Vol. 14, pp. 29-37.

Internet Resources

- <http://www.alomaliye.com/2015/ozkan-aykar-yabanci-isci-istihdaminda-yeni-duzenlemeler.html>, 16.7.2015
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 18.08. 2015.
- <http://www.turkey.iom.int/pa2.htm>, 23.08. 2015
- http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, 24.08. 2015.
- <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/Yabanci-Izinleri-2014>, p. 6, 24.08. 2015.
- http://www.goc.gov.tr/files/files/2013_Y%C4%B0L%C4%B0_TURK%C4%B0YE_GOC_RAPORU%281%29.pdf, 24.8.2015.
- <http://refworld.org/docid/49746cc62.html>, 26.08. 2015.
- www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/csgeb.portal, 24.8.2015.
- http://www.goc.gov.tr/files/files/2013_Y%C4%B0L%C4%B0_TURK%C4%B0YE_GOC_RAPORU.pdf, p. 61, 11.07.2015.
- <http://www.migrationpolicy.org/article/turkeys-evolving-migration-identity>, 12.07.2015.
- https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=176457, 23.08.2015
- <http://www.alomaliye.com/2015/yabanci-istihdami-kanun-tasarisi.pdf>, 23.08. 2015.

'Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey

https://www.gfmd.org/files/.../gfmd_turkey2014-2015_concept_note.pdf, 12.07.2015.

http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Onuncu_Kalkinma_Planı.pdf, 14.07.2015.

Avrupa'da Türkiye Kökenli Göçmenler ve 'Euro-Turks- Barometre' Araştırmaları

M. Murat Erdoğan*

Öz

Bu çalışmada 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'den başta Almanya olmak üzere Avrupa'ya giden Türkiye kökenlilerin yarım yüzyılı aşan varlığının bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Başlangıçtaki beklentilerin ötesinde gelişen büyük sosyal değişimin ifadesi için sıklıkla vurgulanan "işçi istemiştik, insanlar geldi!" sözünde saklı gerçeklik, artık bambaşka bir duruma ulaşmıştır. Bu çerçevede öncelikle göç süreçleri, dönemin öncelikleri, mevcut sayısal özellikler ele alınmıştır. Çalışmada, halen 5 milyonu Avrupada olmak üzere 6,5 milyonu aşkın Türkiye kökenlinin varlığının bir 'diasporalaşmaya' işaret edip etmediği özel olarak tartışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi(HUGO) tarafından Türkiye kökenlilerin yoğun olarak yaşadığı 11 Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen 'Euro-Turks-Barometre (ETB)' başlıklı kamuoyu araştırmasının verileri değerlendirilmektedir. Çalışmanın önemli tezlerinden birisi, yaşanan sürecin 'karşılıklı zihniyet transferleri'nin gerçekleştiği güçlü bir etkileşime yol açtığı ve yeni bir kimlik alanının oluştuğuna yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Göç, yurt dışındaki Türkiye kökenliler, Euro-Turks-Barometre, diaspora, 'Alamanlı'

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: merdoğan1103@gmail.com

Euro-Turks, Inter-Generational Differences, Islam and Integration Debates

M. Murat Erdoğan*

Abstract

In this study, the presence of the people of Turkey origin over a half century, who have migrated from Turkey to Europe, particularly to Germany since 1960s is assessed. The hidden reality in the frequently stressed words "We had wanted workers but people came!" to express the great social change that developed beyond the early expectations has now become quite different. Within this framework, their departures, priorities of the period, existing numeric features are primarily addressed. In the study, it is specifically discussed whether the presence of over 6.5 million people of Turkey origin, the 5 million of whom are still in Europe, points to a 'diasporization' or not. In the second section of the study, the data on public opinion titled 'Euro-Turks Barometer' carried out by Hacettepe University, Migration and Politics Research Center (HUGO) in 11 European countries where people of Turkey origin densely live is discussed. One of the significant thesis of the study is that the period leads to a strong interaction where 'mutual mindset transfer' has occurred and a new identity areas has emerged.

Keywords: *Migration, people of Turkey origin abroad, Euro-Turks-Barometer, diaspora, 'German Turks'*

* Assoc. Prof. Dr. Hacettepe University, Faculty of Economics & Administrative Science, Department of Political Science & Public Administration, e-mail: merdoğan1103@gmail.com

Giriş

1960'lı yılların başından itibaren Batı Avrupa ülkelerine çalışma amacıyla giden Türkiye kökenliler, yarım asırlık bir dönemi geride bıraktılar. Bugün Avrupa'da, 3 milyonu Almanya'da olmak üzere 5 milyonu aşan sayıda 'Türkiye kökenli'¹ yaşamaktadır. Bu sayı, 6-6,5 milyon olarak verilen bütün dünyadaki Türkiye kökenlilerin % 80'den fazlasının Avrupa'da yaşadığını da gösteriyor. Türkiye kökenlilerin Avrupa'daki varlığı dikkate alındığında artık 'misafir' hatta 'göçmen' olduklarını söylemek oldukça zordur. Zaman içinde sosyal, ekonomik ve siyasi statülerinde de önemli değişiklikler olan Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin % 90'a yakını 11 yılı aşkın bir süredir, % 57 kadarı ise 21 yılı aşkın süredir Avrupa'da yaşamaktadır. Türkiye kökenlilerin % 30'undan fazlası ise Avrupa ülkelerinde doğmuştur. 5 milyon ile Avrupa Birliği (AB) üyesi 10 ülkenin nüfusundan fazla bir sayıya tekabül eden 'Avrupalı Türkler'in yarısından fazlasının artık AB vatandaşı olduğu da bilinmektedir. Bu demografik görüntü, başlı başına önemli bir gücü işaret etmekle birlikte, daha da önemli olan siyasal, ekonomik, kültürel alanda da Türkiye kökenlilerin etkinliği ve ağırlığının, özellikle de Avrupa'da ciddi biçimde hissedilmesidir.

Yarım yüzyılı aşan bir süredir Avrupa'da 'acı vatan'larında kök salan, artık yaşadıkları toplumların ayrılmaz bir parçası haline gelen ve kendilerini 'Türkiye kökenliler' olarak tanımlamayı tercih ettiğimiz yurttaş ve soydaşlarımızın gelecekte içinde yaşadıkları toplumları etkileme gücünün daha da artacağını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Kuşku yok ki gerek göçmen ya da göçmen kökenli insanlarımız için gerekse Türkiye ve yaşadıkları ülkeler bakımından 1960'ların bütün dinamik ve motivasyon unsurları değişmiştir.

1 1960'lı yıllardan bu yana yurt dışına giden Türkiye kökenliler içinde T.C. vatandaşlarının yanı sıra vatandaşlıktan çıkmış olanlar, çifte vatandaşlar, kendini etnik anlamda Türk olarak nitelemek istemeyenler ile tek başına 'Türk' olarak ifade edilmeyi mümkün kılmayan diğer statülerdeki kişiler de yer almaktadır. Bu bağlamda en kapsayıcı kavram olarak 'Türkiye kökenliler' ifadesi tercih edilmektedir.

Almanya'da 30 Ekim 1961 tarihli Türk-Alman İşgücü Sözleşmesi'ne göre istihdam edilmeye başlayan Türk işçilerinin aradan geçen 50 yılı aşkın süre sonunda bu ülkedeki kalıcılıklarının tescili aynı zamanda bu kalabalık göçmen grubunun tanımlanması meselesini de beraberinde getirmektedir. Almanya'ya veya diğer Avrupa ülkelerine konuk işçi programı çerçevesinde ilk giden işçilerimizin öncelikli hedefleri bir süre bu ülkelerde çalışıp tasarruf ettikten sonra Türkiye'ye dönmek olmuştur. İşçi gönderen ülke olan Türkiye'nin de işçilerinin yurt dışında istihdamı olgusundan beklentileri, gönderilecek dövizler sayesinde ödemeler dengesinin düzelmesi ve yurt dışında edinilecek profesyonel bilgi ve becerilerin ülkenin kalkınmasına olumlu katkı sağlamasıdır (Abadan-Unat, 2006: 85-95). Dolayısıyla işgücü göçü Türkiye için de geçici nitelikli olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu beklentilerin ve tahminlerin gerçekçi olmadığı en geç 1973 yılından itibaren anlaşılmıştır. 1973 yılının Ekim ayında Orta Doğu'da patlak veren 'Altı Gün Savaşı' sonunda petrol ihraç eden ülkelerin aldığı tedbirler neticesinde ortaya çıkan petrol krizi gerekçe gösterilerek Türk işçi alımı önce Almanya, daha sonra da diğer ülkeler tarafından durdurulmuştur. Ancak bu tedbir, işgücü akımını kesmediği gibi aile birleştirmesi yoluyla gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları durmaksızın artmıştır. Böyle başlayan kalıcılık doğumlarla daha da pekişmiş, 1983/84 yıllarında sadece 11 ay süreyle geçerli olan 'Geri Dönüşü Teşvik Yasası' gibi uygulamaların Almanya'daki Türk sayısını azaltmakta çok da başarılı olamadığı görülmüştür (Ünver, 2015). Hatta bu teşvik uygulaması, Almanya'daki Türkiye kökenlilerin stratejik karar almalarını zorunlu kılmış ve yaklaşık 100 bin kişi geri dönerken, 2 milyon artık sürekli olarak Almanya'da kalmaya karar vermiştir.

Avrupa'daki Türkiye Kökenlilerin Sayısal Özellikleri

Yurt dışında bulunan Türkiye kökenlilerin sayıları konusunda aşağı yukarı sayılar bilinse de resmi verilerde ciddi bir belirsizlik söz konusudur. Konuyla doğrudan ilgili kurumlardan Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), bir dokümanında

“yurt dışında 6,5 milyon vatandaşımız yaşıyor” ibaresi dışında hiçbir sayısal veriye yer vermemektedir (YTB, 2015). T.C. Dışişleri Bakanlığı da kendi web sayfasında “*yurt dışında yaşayan 5 milyonu aşkın Türk toplumunun yaklaşık 4 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde, 300.000’i Kuzey Amerika’da, 200.000’i Orta Doğu’da, 150.000’i de Avustralya’da yerleşmiştir*” ibaresi dışında herhangi bir ayrıntı vermemektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Bu nedenle yurt dışındaki Türkler konusundaki veriler için Çalışma Bakanlığı, Yüksek Seçim Kurulu gibi devlet kurumlarının ve Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) gibi akademik kuruluşların ya da bizzat akademisyenlerin yaptığı çalışmalarla sayıların derlemesi ihtiyacı doğmaktadır. Yurt dışındaki Türkiye kökenliler konusundaki sayısal verilere olan ihtiyaç daha önce de vardı, ancak YTB’nin 2011’de kurulması sonrasında da bu bilgi-veri açığının hala giderilememesi dikkat çekicidir. Bu alanda çeşitli güvenlik ve diplomatik nedenlerle de olsa kaba sayıların bile paylaşılmaması ya veri eksikliğinin hala tamamlanamaması ya da konunun bir ‘devlet sırrı’ olarak tanımlanması ve bundan hareketle bilgiye ulaşımın engellenmesinden kaynaklanabilir. Ancak 2015 yılında hala Türkiye’nin yurt dışında en azından tam olarak ne kadar vatandaşının bulunduğu resmi bir biçimde bilinmiyor ve/ya da açıklanamıyor olmasını anlamak oldukça zordur.

Yurt dışındaki Türkiye kökenlilerin sayısal özellikleri konusunda ortaya çıkan sorunun genel olarak istatistikler oluşturma ve paylaşma konusundaki zaaflarımızın yanı sıra, göçmen ve göçmen kökenli kitlenin dinamik yapısı da önemli rol oynadığını ifade etmek gerekir. Yurt dışındaki ‘Türkiye kökenliler’, T.C. vatandaşlarının yanı sıra; vatandaşlıktan çıkmış olanlar, çifte vatandaşlar, kendini etnik anlamda Türk olarak nitelemek istemeyenler ile tek başına ‘Türk’ olarak ifade edilmeyi mümkün kılmayan diğer kimlik/statülerdeki kişileri kapsayan bütüncül bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu durum her geçen gün daha da karmaşık bir hal almaktadır. Yurt dışındaki T.C. vatandaşlarının sayıları konusunda Kasım 2015 itibari ile en güvenilir kaynak, ‘adrese dayalı nüfus kayıt sistemi’ çerçevesinde TÜİK

tarafından toplanan verilerdir. Bu verilerin bir bölümüne 2014 Cumhurbaşkanlığı ve 2015 Milletvekili Genel Seçimleri vesilesi ile Yüksek Seçim Kurulu tarafından yayınlanan seçmen listeleri üzerinden ulaşmak imkânı olmuştur. Ancak burada verilen sayılarda da doğal olarak üç önemli eksik bulunmaktadır. Birincisi seçmen olma yaşı 18 yaş olduğundan, 0-17 yaş arasındaki T.C. vatandaşları bu listelerde yer almamaktadır. İkincisi, önemli sayıdaki vatandaş, konsolosluklara bildirimde bulunmadığı için sistemde gözükmemektedirler. Üçüncüsü ise vatandaşlıktan çıkmış olanlar ya da Türk anne-babadan doğmuş olsalar da doğdukları ülke vatandaşlığını alanlar bu sayılara dahil değildir. Bu durum özellikle Almanya ve Avusturya gibi Türkiye kökenlilerin % 60'ına yakınının yaşadığı iki ülkede sayılara sağlıklı ulaşımını ciddi biçimde olumsuz etkilemektedir.

7 Haziran 2015 seçiminde, yurt içinde 53 milyon 765 bin 231, yurt dışında ise 2 milyon 867 bin 658 seçmen bulunuyordu. YSK, 11 Eylül 2015 itibarıyla seçmen sayılarını yurt içinde 54 milyon 75 bin 851, yurt dışında 2 milyon 895 bin 885 olarak açıkladı. Yani yurt içi seçmen sayısı 7 Haziran seçiminden bu yana 310 bin 620 kişi, yurt dışı seçmen sayısı ise 28 bin 227 kişi arttı. Almanya, yurt dışındaki T.C. vatandaşlarının da Türkiye kökenlilerin de yaklaşık % 50'sinin yaşadığı ülkedir. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde YSK'nın açıkladığı Türkiye dışında ikamet eden seçmen sayılarına göre T.C. vatandaşlarının yaşadığı 5 Avrupa ülkesi Almanya (% 50), Fransa (% 11), Hollanda (% 9), Belçika (% 5) ve Avusturya (4), bütün T.C. vatandaşlarının % 80'ine ulaşmaktadır. Bu durum Avrupa'daki T.C. vatandaşlarının bütün dünyadaki T.C. vatandaşlarının en az % 85'ini oluşturduğunu da ortaya koymaktadır.

Yurt dışındaki T.C. vatandaşları konusunda gerçekçi sayılar konusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün verileri de oldukça önemli ve güvenilir bir zemin sağlamaktadır. Bakanlığın 2010 verilerine göre Almanya'daki T.C. vatandaşları sayısı 1.629.480'dir. Almanya'nın resmi sayılarına göre 2013'de Almanya'daki T.C. vatandaşlarının sayısı 1.549.808'dir

(Almanya Göç ve Mülteci Daresi, 2013). Almanya'da T.C. vatandaşlarına çifte vatandaşlık hakkı istisnai hallerde verildiği için Alman vatandaşlığına geçenlerin yaklaşık olarak % 10-15'inin çifte vatandaş olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı 1,6 milyon T.C. vatandaşı sayısını doğrulamaktadır. Almanya'da 2013 yılı itibari ile 990 bini 18 yaşının üzerinde olmak üzere 1,3 milyon Türkiye kökenli Alman vatandaşı bulunmaktadır. Yani Almanya'daki toplam Türkiye kökenli sayısı 3 milyondur. Türklerin Almanya'daki ortalama bulunma süreleri 26,5 yıldır. Almanya'da doğan Türkiye kökenli sayısı 470.236'dır. Yani Almanya'daki bütün T.C. vatandaşlarının % 30,3'ü Almanya doğumludur. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin toplam sayısı Alman Göç ve Mülteciler Ofisine göre de 2.998.000'dir (Almanya Göç ve Mülteci Daresi, 2012).

Bu konuda bir başka kaynak ise YTB'nin yaptırdığı bir araştırmada yer alan 'Avrupa'da Yaşayan Türkler Yaz Tatili Döneminde Türkiye'ye Gelen Türkler Örneği Saha Araştırması' çalışmasında ortaya konulan bilgilerdir (YTB, 2011). Aşağıdaki grafikte verilen bu sayıların oldukça gerçekçi olduğu ancak güncellenmesi gerektiği açıktır.

Çizelge 1. Avrupa Ülkelerinde Türk Nüfusu

	1973	1984	1995	2003	2006	2011
1 Almanya	615.827	1.552.328	1.965.577	2.053.600	2.052.000	2.502.000
2 Fransa	33.892	144.790	254.000	311.356	423.421	541.000
3 Hollanda	30.091	154.201	252.450	352.000	364.333	384.000
4 Avusturya	30.527	75.000	150.000	134.229	113.365	112.150
5 Belçika	14.029	63.587	90.425	70.701	39.664	160.000
6 Britanya	2.011	28.480	65.000	79.000	80.000	79.000
7 Danimarka	6.250	17.240	34.700	35.232	54.859	55.000
8 Norveç	-	3.086	5.577	10.000	15.356	15.000
9 İsveç	5.061	20.900	36.001	38.844	63.580	39.000
10 İsviçre	19.710	48.485	76.622	79.476	73.681	120.000
11 İtalya	-	-	-	10.000	14.124	25.000
12 İspanya	-	-	-	-	-	6.000
13 Finlandiya	-	-	-	3.325	7.000	7.000
14 Lihtenştayn	-	-	-	809	-	809
15 Lüksemburg	-	-	-	210	-	210
Toplam	777.727	2.108.097	2.930.392	3.179.782	3.301.383	3.965.150

YSK'nın yurt dışındaki bulunan 18 yaş üzerindeki T.C. vatandaşları konusunda 1 Kasım 2015 itibarıyla verdiği 2.895.885 sayısı ve Türkiye'deki yaş grupları dikkate alınarak yapılacak kaba bir hesaplamada en azından T.C. vatandaşları konusunda gerçekçi bir sayıya ulaşmak mümkün olabilmektedir. TUIK'in verdiği yaş grupları istatistikleri, Türkiye'de 18 yaş altındakilerin yaklaşık % 30 civarında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede 2,9 milyon olan +18 nüfusa, Türkiye'deki nüfus ortalamaları dikkate alınarak 18 yaş altındakiler eklendiğinde yurt dışındaki T.C. vatandaşı sayısının 3,7-3,8 milyon civarında olduğu, kayıt dışındakiler de dikkate alındığında sayının 4 milyonu aştığı değerlendirilebilir. Bunlara Almanya, Avusturya ve İsviçre'de vatandaşlığa geçtikleri için T.C. vatandaşlığını bırakmak durumunda olan 1,4 milyonu aşkın kişi eklendiğinde zaten Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin sayısının 5 milyonun üzerinde olduğu görülmektedir.

Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin toplam sayısının 5-5,5 milyon üzerinde olduğu açıktır. Bu sayı birçok Avrupa ülkesinin nüfusundan fazladır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere AB üyesi Kıbrıs (RY), Lüksemburg, Malta 1 milyonun altında nüfuslara sahipken, Danimarka 5,4 milyon; Slovakya 5,3, Finlandiya 5,2; İrlanda 4,2; Litvanya 3,3; Letonya 2,2; Slovenya 2 ve Estonya 1,3 milyon nüfusa sahiptir. Yani Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin 5,5 milyon olduğu kabul edilirse, AB'nin 11 ülkesinden daha fazla bir sayıya tekabül ettiği görülebilir.

Sıra	Üye Devlet	Nüfus	Türkiye Kökenli
1	 Almanya	82.210.000	3.000.000
2	 Fransa[1]	63.753.140	450.000
3	 Birleşik Krallık[2]	60.587.300	
4	 İtalya	59.337.888	
5	 İspanya	45.116.894	
6	 Polonya	38.115.967	
7	 Romanya	21.565.119	
8	 Hollanda	16.372.715	350.000
9	 Yunanistan	11.125.179	
10	 Portekiz	10.599.095	
11	 Belçika	10.584.534	250.000
12	 Çek Cumhuriyeti	10.306.709	
13	 Macaristan	10.066.158	
14	 İsveç	9.142.817	80.000
15	 Avusturya	8.316.487	250.000
16	 Bulgaristan	7.679.290	
	 AB'DEKİ TÜRKİYE KÖKENLİLER	5.500.000	
17	 Danimarka	5.457.415	30.000
18	 Slovakya	5.396.168	

19	 Finlandiya	5.289.128	30.000
20	 Hrvatistan	4.398.150	
21	 İrlanda	4.239.848	
22	 Litvanya	3.373.991	
23	 Letonya	2.281.305	
24	 Slovenya	2.013.597	
25	 Estonya	1.342.409	
26	 Kıbrıs Cumhuriyeti	766.400	
27	 Lüksemburg	476.200	
28	 Malta	404.962	

Yukarıdaki uzunca bölümde farklı kaynaklar üzerinden ulaşılmaya çalışılan husus, aslında çok basit bir veri eksikliğinden ve bu verilerin ileride yapılacak başka çalışmalara katkı vermesi çabasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de bir diaspora siyasetinin gündemde olduğu, bunun için özel strateji ve kurumların oluşturulduğu Türkiye'de sağlıklı sayısal verilerin kaynağı olması gereken kurumların, bundan sonraki süreçte düzenli olarak verileri toplayarak bunları açık biçimde paylaşması temennisi ile bu bölümü bitirmek uygun olacaktır.

Sosyal-Siyasal Etkiler-Etkileşimler

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında mübadeleler ile gerçekleşen göç hareketlerinden sonra Türkiye'de modern anlamda ilk göç hareketliliği 1960'lı yıllarda yaşanmış, bu süreç 1980'lere kadar da yoğun olarak devam etmiştir. Bu dönemi A.İçduygu *kalkınmacı göç yaklaşımı* olarak nitelirmektedir. Yani Türkiye, bir devlet olarak yurt dışına göçü organize ve teşvik etmiş, bunun Türkiye'nin gelişmesine hem döviz girişi hem de nitelikli işgücünün sağlanması yönünde bir araç olarak öngörmüştür. 1961 yılında yapılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da bu duruma yer verilmiş ve yurt dışına gelişmiş sanayi ülkelerine giden/gönderilen Türklerin, orada elde edecekleri tecrübe ve bilgilerin ileride Türk ekonomisine ciddi katkı sağlayacağı ve kalkınmanın sağlanması

sında en önemli ihtiyaç olan kalifiye işçi ihtiyacının bir bölümünün bu yolla karşılanacağı ifade edilmiştir. Türkiye bu amaçla ilk olarak, 30 Ekim 1961’de Federal Almanya Cumhuriyeti ile ‘Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşması’ nı imzalamıştır (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015). Ardından 15 Mayıs 1964’te Avusturya ile, 16 Temmuz 1964’te Belçika ile, 19 Ağustos 1964’te Hollanda, 8 Nisan 1965’te Fransa ile, 10 Mart 1967’de İsveç ile ve 5 Ekim 1967’de de Avustralya ile işgücü anlaşmaları imzalamıştır. Bu çerçevede pek çok ülkeyle de ikili sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmıştır.

Türkiye’nin belki de en belirgin göç politikası alanı, hem kalkınma hem de dış politika bağlamında yurt dışında yaşayan Türkiye kökenliler konusunda gerçekleşmektedir. Uzunca yıllar bir devlet bakanlığının uhdesinde olan konu, 2010 yılı itibarıyla Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak teşkilatlandırılan YTB’nin uhdesine girmiştir. Bu Başkanlığın kuruluş amacı, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarıyla ilgili çalışmalar yapmak, sorunlarına çözümler üretmek, akraba topluluklar olarak ifade edilen gruplarla ilgili sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmek ve Türkiye’ye eğitim amacıyla gelen yabancı öğrencilerin Türkiye’deki eğitim süreçlerini desteklemektir. Söz konusu Başkanlık özellikle yurt dışında yaşayan Türklerin yaşadıkları ülkelerde sosyal, kültürel ve politik süreçlere daha etkin dahil olmaları için çalışmalarını sürdürmektedir. Yurt dışında yaşayan Türkleri *Türk diasporası* olarak nitelendiren Başkanlık, diaspora olgusunun bulunulan ülkedeki nicel büyüklüğünden ziyade söz konusu grubun örgütlü ve sistemli etkinliğinin önemi üzerinde durmaktadır.

1980’lerin ortalarına kadar, *kalkınmacı* bir yaklaşımla, yurt dışında istihdam yaratılması, ülkeye döviz gönderilmesi ve bilgi-tecrübe sağlanarak, ülkenin ihtiyacı olan kalifiye elemanların yetiştirilmesinin bir yolu olarak görülen yurt dışındaki Türkiye kökenliler, 80’lerin ortalarından itibaren daha çok dış politikanın bir unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 1997 bu açıdan önemli bir kırılma noktası olarak anılabilir. Türkiye-AB ilişkilerinin çerçevesinin çizildiği 12 Aralık 1997’deki AB Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye ilerleme stratejisi

dışında tutulmuş, içinde Bulgaristan, Romanya ve hatta Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bile yer aldığı 13 aday ülke arasında yer alamamıştır. Bu kararda o yıllarda AB'nin politikalarına birinci derecede rol veren Almanya Başbakanı Helmut Kohl'ün etkisi büyüktü. Bunun üzere dönemin Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz, Almanya'da Eylül 1998'de yapılacak olan seçimleri ve bu seçimlerde oy kullanma hakkına sahip Türkiye kökenli Alman vatandaşlarını işaret ederek, "Türkiye'ye kimin engel olduğunu seçimlerde unutmayın" şeklinde bir mesaj vermiştir. İki Almanya'yı birleştiren Almanya ve AB'nin efsane lideri Kohl 1998 seçimlerini gerçekten de kaybetmiştir. Bu seçimlerin sonuçlarında Türkiye kökenlilerin etkisi-katkısının ne ölçüde olduğu bilinemez, ancak bu süreç, Türk devletinin temsilcilerinin, yurt dışındaki Türkiye kökenlileri dış politikada önemli bir araç olarak görmeleri sürecinde son derece önemli bir kırılma olarak ifade edilebilir. Zira Türkiye kökenlilerin kalıcı hale gelmeleri ve özellikle de vatandaşlığa geçmeleri, buldukları ülke nezdinde Türkiye'nin iç ve özellikle de dış politikası için ciddiye alınması gereken önemli bir 'soft-power' olarak bir rol üstlendiklerini ortaya koymaktadır. YTB'nin, Recep Tayyip Erdoğan'ın sözlerinden esinlenerek vizyon haline dönüştürdüğü "*Nerede bir Vatanlarımız, Soydaşımız, Akrabamız Varsa Biz Oradayız*" yaklaşımı aslında Türkiye'nin bu alandaki aktif göç yönetimi politikasını ortaya koymaktadır. Türkiye, yurt dışında bir diasporalaşma sürecine katkıda bulunmak, özellikle sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi için de bu kurum aracılığı ile aktif çalışmalar yapmaktadır.

Göçmenler ve Diasporalaşma: 'Soft Power'

Göçmenler-göçmen kökenlilerin her geçen gün mali-ekonomik yönlerinden bile daha sosyal-siyasal güçleri ve işlevleri önemsenmektedir. Belirli bir sayısal büyüklüğü ve yaşam süreci olan göçmen topluluklarının siyasal-sosyal işlevine 'modern diasporalaşma' denilebilir. Bilindiği üzere klasik diasporalar "*çok uzun bir zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde a-*

zınlık olarak yaşamaları” şeklinde tanımlanır. Burada ‘göçe zorlanmak’ önemli bir unsurdur. Yahudi diasporası bunun tipik örneklerinden birisidir. Ancak günümüz dünyasında diaspora kavramı da evrilmektedir. Örneğin Uluslararası Göç Örgütü (IOM) diasporayı daha geniş bir ifadeyle ‘vatanından ayrılmış, fakat bağlarını sürdüren, etnik ve ulusal toplum üyeleri’ olarak tanımlamaktadır. ‘Acı ve sürgün’ üzerine bina edilen klasik diasporalar gibi, gönüllü başlamış olsa da vatanından ayrı yaşayan ancak anavatanı ile çok yakın gönül birliği olan, geldikleri ülkeye katkı sağlamaya çalışan insanların bilinçli ve bütünsel hareketlerinden de ‘yeni modern diasporalar’ oluşmaktadır. Bu insanlar için yaşadıkları ülke kadar geldikleri anavatanları da önem taşıyor. Onların gittiği ülkeler için yurt dışında bulunan ve hem nicel (sayısal) hem de nitelik bakımından kendilerini geliştiren ve aynı zamanda anavatanlarına katkı vermek isteyen, bunun için çaba gösteren insanlar bir güç kaynağı haline geliyorlar. Bu diasporalaşma süreci, anavatanın katkı ve etkileri ile kendini geliştiriyor. Hatta 1990’lı yıllardan sonra yaygınlaşan modern diasporalar, anavatanları için özellikle de dış politikada bir ‘soft-power’ unsuru haline gelebilmektedir.

Tablo 1. Dünyada En Çok Göç Alan - Göç Veren Ülkeler

En Çok Göç Alan Ülkeler (2010)		En Çok Göç Veren Ülkeler (2010)	
Ülke	Sayı (milyon)	Ülke	Sayı (milyon)
1. ABD	42,8	1. Meksika	11,9
2. Rusya	12,3	2. Hindistan	11,4
3. Almanya	10,8	3. Rusya	11,1
4. S. Arabistan	7,3	4. Çin	8,3
5. Kanada	7,2	5. Ukrayna	6,6
6. Birleşik Krallık	7,0	6. Bangladeş	5,4
7. İspanya	6,9	7. Pakistan	4,7
8. Fransa	6,7	8. Birleşik Krallık	4,7
9. Avustralya	5,5	9. Filipinler	4,3
10. Hindistan	5,4	10. Türkiye ²	4,3

Kaynak: Worldbank Migration and Remittances Factbook 2011: <http://sitere-sources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

Buldukları ülke ile anavatanları arasındaki ilişkileri çok daha farklı bir boyuta taşıyabilen modern diasporalar, her iki tarafa ciddi katkılar da, zarar da verebilirler. Zira örgütlü azınlıklar, demokratik ülke siyasetinde ağırlık taşımaktadır. Modern diasporalar içinde Çin, Hindistan, İrlanda, İsrail, Ermenistan, İran, Bangladeş, Sri Lanka, Kolombiya, Nijerya, Rusya, Ukrayna, El Salvador, Vietnam, Brezilya, Meksika, Pakistan, Güney Afrika, Tayvan, Güney Kore, İskoçya, Hırvatistan, Şili, Macaristan, Slovenya, Malezya, Taylan önemli ülkeler

2 Bu tabloda esas alınan sayıya sadık kalınmıştır ancak dünyada 5 milyonu Avrupa'da olmak üzere 6,5 milyon civarında Türkiye kökenli göçmen ve göçmen kökenli bulunduğu bilinmektedir. Bu çerçevede tablo revize edildiğinde Türkiye'nin sıralamada 6. sıraya çıkacağı görülmektedir.

olarak biliniyor (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2011).³ Türkiye de bu çerçevede özellikle Avrupa'da son derece önemli bir diasporalaşma süreci içindedir. Diasporalar sayısal büyüklükten çok daha fazla kalifiye insanlar (politikacılar, sanatçılar, bilim insanları, sporcular, entelektüeller vb) üzerinden yükselebildikleri için, bunu bir süreç olarak görmek gerekmektedir. Türkiye'nin Almanya'da bulunan göçmen ve göçmen kökenli nüfusu 3 milyona ulaşmıştır. Bu büyüklük, dünyanın ilk beş göç koridorundan birisi olarak nitelenmektedir.

Tablo 2. Dünyadaki İlk Beş Göç Koridoru

Akım Yönü	Sayı (Milyon)
Meksika-ABD	11,6
Rusya-Ukrayna	3,7
Ukrayna-Rusya	3,6
Bangladeş-Hindistan	3,3
Türkiye-Almanya ⁴	2,7

Kaynak: *Migration and Remittances Factbook 2011*⁴

Avrupa Türklerinin yaşadıkları ülkelerdeki kalıcılıkları pekiştikçe karşılaştıkları sorunların da boyutları ve niteliği değişmektedir. İşgücü

3 Konuyla ilgili olarak ayrıca: Kevin Kenny (2013) *Diaspora: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press; James Clifford (1994). "Diasporas," *Cultural Anthropology* 9, No.3: 302-338; Robin Cohen (2008) *Global Diasporas: An Introduction* (2nd ed.). Abingdon: Routledge; Paul Gilroy (1994). "Diaspora," *Paragraph* 17, No.3 (November): 207-210; Ayhan Kaya-Ferhat Kentel (2005). *Euro-Turks: A Bridge or a Breach between Turkey and the European Union? A Comparative Study of French-Turks and German-Turks*. CEPS EU-Turkey Working Papers No. 14 (January); Ayhan Kaya (2011) *From Welfarism to Prudentialism: Euro-Turks and the Power of the Weak*, The Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations; D.Ionescu (2006) *Engaging Diasporas as Development Partners for Home and Destination Countries: Challenges for Policymakers* (IOM Göç Araştırma Serisi, Rapor No. 26) (Uluslararası Göç Örgütü, 2006).

4 Almanya'daki Türkiye kökenlilerin sayısı 3 milyon olsa da bu istatistik 2,7 milyon sayısını esas almıştır. Ancak sıralama değişmeyeceği için, tabloda aynen korunmuştur.

göçünün ilk yıllarındaki sorunlar yerini farklı ve yeni sorunlara bırakmış, dinamik bir toplumun gerektirdiği tüm değişimlere açık olmanın sonucunda söz konusu sorunların okunmasında artık 'göçmen' kavramı anlamını yitirmiştir. Avrupa'daki Türkiye kökenlileri tanımlamak için son yıllarda pek çok uzman, siyasetçi ve gözlemcinin tercih ettiği bir kavram olarak *diaspora* geniş kabul görmeye başlamış olmakla birlikte, bu kavramın da kendi içindeki sorunları ve çelişkileri de ön plana çıkmaktadır. Yani Avrupa Türklerinin artık bir diaspora olarak nitelenip nitelenmeyeceğine ilişkin tartışma ise henüz neticelenmemiştir. Örneğin Türkiye'de yurt dışı göçler konusunda bir duayen olan Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat'ın bu durumu bir 'diasporalaşma' olarak değil, 'ulus-ötesi yurttaşlık' kavramı ile tanımladığını görmekteyiz (2006). *Diaspora* tanımlamasına itiraz edenlerin önerdiği diğer kavram ise '*sınır aşırı topluluk*'dur (Ünver, 2015). Ancak diasporalaşma kavramı da göç konusundaki pek çok kavram gibi zaman içinde evrilmektedir. Klasik ve genelde de bir sürgün ile ilişkili olan geleneksel diaspora kavramının yanında son yirmi yılda daha modern anlamda ve çoğunlukla da işgücü göçü ve/ya da beyin göçü temelli bir başka diasporalaşmadan söz etmek de mümkündür. Adın ne olursa olsun, göç literatürü çerçevesinde 'kaynak' olan ülkelerin verdikleri göçmen sayısı bir başka ülke ya da bölgede yoğunlaştıkça, dış politika ve ekonomik ilişkiler bağlamında bir etkileşimin varlığı kendini hissettirmektedir. 3 milyondan fazla kişinin içinde yer aldığı Türkiye ile Almanya 'göç koridoru' dünyadaki en güçlü göç koridorlarından birisidir ve Türkiye-Almanya ikili ilişkilerinde bu durum asla göz ardı edilmeyecek bir rol oynamaktadır. Bu örnek bile aslında klasik anlamda olmasa da modern anlamdaki diasporalaşma sürecinin varlığını ortaya koymaktadır.

Diasporaların en önemli özelliği, anavatan ile olan yakın gönül bağının korunmasıdır. Bu bağ yurt dışında bulunan Türkler bakımından son derece güçlüdür. Bunda Türklerin büyük bölümünün Avrupa'da yaşıyor olması, Türkiye ile coğrafi yakınlık, çok sıklıkla yapılan karşılıklı ziyaretler, medya organlarının takibinin mümkün olması, Avru-

pa'daki genel dışlayıcı politikalar, öte taraftan Türk devletinin insanına sahip çıkma politikası önemli rol oynamaktadır. Ancak bugün bile yurt dışındaki Türkler, yani Türk diasporasının Türk devletinin çıkarları konusunda son derece duyarlı olduğu ve dış politikada bir 'soft-power' unsuru olarak hissedilir etkiler yarattığı açıktır.

Uluslar-üstü Göçün Önemli Boyutları ve Siyasi Katılım

Uluslararası Göç Örgütünün (IOM) verdiği rakamlara göre bugün dünyada 220 milyondan fazla kişinin ya kendisi ya da anne-babası doğduğu ülke dışında yaşıyor. Bu sayı, her ne kadar bugünkü dünya nüfusunun % 3,1'i kadar olsa da, teknoloji ve ulaşım imkânlarındaki gelişmeler ve her alanda yaşanan yoğun küreselleşme ile göçmen sayıları katlanarak artıyor. 'Anavatanı' dışında yaşayanların hem buldukları ülkelere hem de anavatanlarına, toplumsal, siyasi, kültürel, hem de ekonomik-mali bakımlardan önemli etkileri-katkıları oluyor. I. Chambers'in ifade ettiği gibi ulus-aşırı göçler, hem fiziki hem de kültürel-toplumsal sınırları aşarak, hatta yıkararak, yepyeni bir dünya, yepyeni bir kimlik yaratıyor (2005).

Dünyadaki göç hareketliliği her geçen gün daha karmaşık hale gelmektedir. Yaygın kanının aksine, ulusötesi göç, sadece yoksul ülkelerden en zenginlere yönelik gerçekleşmiyor. Çoğunlukla en yoksullardan orta derecede ekonomik ve siyasi durumu iyi olanlara göç ediliyor. Zaten en zengin ülkeler dışarıdan göç almayı mümkün olduğunca kontrol altına almayı, en önemli güvenlik unsurlarından birisi olarak görmektedirler. Bugün ABD, 45 milyon göçmen ile dünyada en çok göçmen sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. ABD'yi 11 milyon ile Rusya; 9,8 milyon ile Almanya, 9 milyon ile Suudi Arabistan ve 7'şer milyon ile Birleşik Krallık, Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kanada; 6'şar milyon ile Avustralya ve İspanya izlemektedir. 2013 itibari ile dünyada en fazla dışarıya göçmen gönderen ülkeler içinde Hindistan 14,2 milyon ile ilk sırada yer alırken 13,2 milyon ile Meksika 2.; 10,8 ile Rusya 3.; 9,3 milyon ile Çin 4.; 7,8 ile Bangladeş 5. ülkedir (Pew Research Center, 2013).

Göçmenler ile ilgili sayılarda genelde yaşanan belirsizlikler, bazen karışıklıklara neden olsa da Türkiye'nin yurt dışında 6,5 milyon civarındaki göçmen-göçmen kökenli nüfusu bulunduğu bilinmektedir. 2014 verilerine göre 75 milyonluk Türkiye nüfusunun yaklaşık % 8,7'si yurt dışında yaşamakta ve bu yönüyle dünyada en fazla göçmen veren olan ilk on ülke arasında yer almaktadır. Bu nüfusun içinde yurt dışında doğanların, bulunduğu ülke vatandaşlığına geçenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır (Pew Research Center, 2013).

Göçmenlerin Ekonomik-Mali Katkıları

Göçmenler kaynak ülkeler (gönderen) ve hedef (ev sahibi) ülkeler bakımından farklı önemlere sahiptirler (Abadan-Unat, 200; İçduygu & Kiriçi, 2009). Bu önemin niteliği, küreselleşmenin de etkisi ile her geçen gün daha da karmaşık bir hale gelmektedir. Özellikle düzenli göç hareketlerinde hem 'kaynak' ülkeler hem de 'hedef' ülkeler için başlangıçta göçmenler maddi-ekonomik katkıları çerçevesinde değerlendirilmektedirler. Göçmenleri kabul eden ülkeler için işgücü açığı daha az bir maliyetle karşılanır ve ekonomi büyütülürken; genelde daha az bir gelişmişlik durumuna sahip kaynak ülkeler için göçmen işçiler mali ve ekonomik bakımdan son derece önemli bir rol oynamaktadırlar (Castles & Miller, 2008). Max Frisch'in ünlü "*işçi istemiştik, insanlar geldi!*" cümlesinde ifadesini bulan insani dramlar, başlangıçta akıllara bile gelmemektedir (Erdoğan, 2013).

Bugün pek çok ülke için gelişmiş ülkelerde bulunan vatandaş/soydaşların gönderdikleri dövizler ekonomi içinde olağanüstü önemli bir yer tutuyor. Dünya Bankası verilerine göre 2013 yılında gelişmekte olan ülkelere göçmenleri üzerinden gelen döviz 410 milyar USD seviyesindedir ve bunun 2016'da 540 milyar dolara ulaşması bekleniliyor (Worldbank, 2013). Döviz girişi 1960'lı yıllarda başlayan Türk işçi göçünün de önemli, hatta başlangıçta devlet için en önemli özelliği olmuştur. 1975'te Türk işçilerinin ülkelerine gönderdikleri 1,3 milyar USD tutarındaki döviz, ülkenin toplam 1,4 milyar USD civarındaki ihracatına neredeyse denk bir büyüklüğe ve öneme sahipti. 1980'de

2 milyar dolara ulaşan bu rakam, 2,9 milyar USD olan ihracatın % 71'ine denk geliyordu. 1960-1981 arasında; işçi dövizleri dış ticaret açığının %80'ini, cari açığın ise %60'ını karşıladı. Resmî verilere göre 1980 yılında % 34, 1990 yılında % 124, 2000 yılında % 54 olan işçi dövizleri hesaplarının Merkez Bankası döviz rezervlerine oranı, 2003 yılından itibaren belirgin bir şekilde azaldı.⁵ Eylül 2013 itibarıyla bu oran % 5,2'ye geriledi. 2013 yılında ihracat 151 milyar USD iken, aynı yıl işçi dövizleri girişi 1 milyar USD civarında gerçekleşti.

Göçmenler ve Siyasal Katılım: Yurt Dışında Oy Kullanma Uygulamaları

Siyasal katılım; ‘*basit bir meraktan yoğun bir eyleme*’ kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanı olarak bir “*toplumda yaşayanların siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen*” bir kavramdır. Siyasal katılmanın tek boyutu seçme-seçilme hakları olmasa da, bu hakkın özel bir yeri olduğu açıktır. Vatandaşlık ve siyasi katılım konularında önemli referans olarak alınan T.S.Marshall’ın ‘Citizenship and Social Class’ kitabında vatandaşlık hakkına sahip olmanın aynı zamanda siyasal bir topluma üyelik anlamına geldiğini ifade edilir (Marshall, 1950). Ancak göçmenlik durumu, siyasal haklar konusunda da bazı ciddi karmaşalar yaratmaktadır. Aslında geleneksel anlamda bir topluma üyelik ve hakların kullanımı, göçmenlikle birlikte daha geniş bir anlama kavuşmuş ve vatandaş olanların ülkeleri hakkında söz söyleme haklarının ülke dışında yaşamaları halinde de mevcut olduğu düşüncesi her geçen gün daha büyük kabul görmüştür. Vatandaşlığın hak ve yükümlülüklerinin yurt dışında bulunanlar için de geçerli olacağı yaklaşımı, hem bir hakkın teslimi ve yurt dışındaki vatandaşlar ile anavatanlıklar arasındaki ilişkileri güçlendiren bir unsur hem de kimlik politikaları bakımından önem taşımaktadır.

5 1980’lerde yıllık işçi dövizleri girişi 2 milyar dolar iken bu 1990 yılında 3 milyar 246 milyon dolara ulaştı. Döviz girişi Türkiye’nin uyguladığı başta faizler olmak üzere teşvik politikalarına bağlı olarak 1997 yılında 4 milyar 197 milyon dolar, 2000 yılında 4 milyar 560 milyon dolar olduktan sonra gerilemeye başladı. 2007 yılından bu yana yıllık 1 milyar USD civarında döviz girişi gerçekleşiyor.

Bir ülke vatandaşının, ülkesi sınırları dışında da oy kullanması ilk olarak 1862'de Amerika'da yaşanmıştır. Bunu 1890'da Yeni Zelanda ve 1902'de Avustralya izliyor. Avrupa'da ilk olarak İngiltere savaşta yurt dışında olan vatandaşları için yurt dışında oy kullanma imkânını tanımıştır. Merkezi İsveç'in başkenti Stockholm'de bulunan 'International Institute for Democracy and Electoral Assistance- IDEA'nın istatistiklerine göre bugün dünyada 115'ten çok ülke yurt dışında yaşayan vatandaşlarına seçme hakkı vermektedir (2007).

Yurt dışında seçme hakkı; yöntemleri, süreleri ve etkileri bakımından farklılaşmaktadır. Bazı ülkeler yurt dışındaki vatandaşları için özel milletvekilliği kontenjanları tanımaktadır. Kuşku yok ki, bu hakkın tanınmasında vatandaşlığın 'sınırsızlığı' ve her bir vatandaşın üyesi olduğu ülkesi için karar verebilme hakkı ile ilişkili olsa da, başka siyasi-sosyal gerekçeler de söz konusudur. Örneğin çatışma sonrası dönemlerde, iktidardaki partinin yurt dışı oylarının kendi lehine olacağına inandığı zamanlarda, yurt dışı döviz akışını hızlandırmak ve artırmak istenildiğinde, yurt dışında yaşayan kitlenin anavatanlarına bağlılıklarının artırılması, asimile olmalarının engellenmesi ve anavatanları için motive edilmeleri gibi durum ve beklentiler çerçevesinde yurt dışı seçimleri teşvik edilmektedir. Katılımın gerçekleşmesinde ve oranında oy kullanmanın teknik kolaylığı, oy kullanma yöntemi (mektupla, sandıkta, sınırda gümrüklerde, internet üzerinden vb.) ve STK'ların toplumu mobilize etmesi son derece önemli rol oynamaktadır.

Yurt dışındaki vatandaşlarına oy hakkı veren ülkelerin, hem hak tanımlarında hem de seçim türleri bakımından farklı uygulamaları bulunmaktadır. Oy verme hakkını, süresine bakmaksızın yurt dışında oturma hakkına bağlayan ülkeler çoğunlukta olmakla birlikte, bunu belirli bir sürenin üzerinde yurt dışında yaşama koşuluna bağlayan İngiltere (15 yıl) ve Kanada (5 yıl) gibi ülkeler de bulunmaktadır (Grace, 2007). Oy verme hakkını seçimlerin türüne göre ayıran ülkeler de bulunmaktadır. Ülkeler, çoğunlukla yerel seçimler hariç bütün seçimler (milletvekili, başkanlık, referandum) için oy verme hakkını tanıırken,

bazı ülkelerde sadece belirli seçimler, bazılarında ise yerel seçimlere de katılım hakkı tanımaktadır (Ellis, Navarro, Morales, Gratschew & Braun, 2007: 16). Yurt dışından oy kullanımına imkân tanıyan 115 ülkeden 14'ü bunu sadece cumhurbaşkanlığı seçimleri, 31'i sadece milletvekili seçimleri, 20'si cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri, 7'si cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandum, 11'i her üç tür seçim için, 6'sı cumhurbaşkanlığı, milletvekili ve yerel yönetim seçimleri ve 67'si milletvekili seçimleri ve referandumlar için uygulamaktadır (A-badan-Unat vd., 2014: 6).

Yurt dışında oy kullanma oranları konusunda sağlıklı istatistiklere ulaşmak her zaman mümkün olamamaktadır. Bu konudaki en önemli kaynaklardan birisi 'The International IDEA Handbook' kabul edilmektedir. Ancak burada da kısmi bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu ve benzeri çalışmalar, yurt dışındaki oy kullanımının, zaman zaman hayal kırıklığı yaratacak derecede düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Ellis vd., 2007: 16). Bazı ülkelerde % 90'ları aşan katılıma da rastlanmaktadır, ancak bunun istisnai olduğu belirtilmelidir. Uzun suredir yurt dışında oy verme imkânı tanıyan İtalya, İspanya, Fransa, İsveç, Senegal, Filipinler, Venezuela, Brezilya, Honduras gibi ülkelerde de bu konuda ciddi sorunlar yaşanmakta ve yurt dışı katılımın, genelde ülkedeki katılıma nazaran oldukça düşük olduğu görülmektedir. IDEA-2007 verilerine göre İspanya'da 2004 parlamento seçimlerinde; yurt içi oy verme oranı %75 iken, yurt dışı oy verme oranı %30'un altında kalmıştır. Brezilya'da geçici ya da kalıcı, hangi şekilde olursa olsun, yurt dışında yaşayanların oy vermesi zorunlu olduğu halde; yurt dışında oy verme hakkı olanların %50'si bu haktan yararlanmıştır (Ellis vd., 2007: 31). Meksika'da 2006 yılı Devlet Başkanlığı Seçimleri'nde yurt içi oy verme oranı %59 iken yurt dışı oy verme oranı %1 olarak gerçekleşmiştir. Bosna-Hersek'te özel bir durum dikkati çekiyor. Aslında yurt dışındaki vatandaşlar yoğun olarak ülkelerine geri döndükleri için yurt dışındaki seçmen sayısı hızla azalıyor ancak yurt dışı seçmen katılım oranı %80 civarında gerçekleşiyor. Afganistan'da 2004 yılı Başkanlık Seçimi'nde Pakistan'da yaşayan Afganlılar %80,

İran'da yaşayanlar ise %50 civarında katılım göstermiştir (Immigration Policy Institute, 2012). Dominik Cumhuriyeti'nin yurt dışında yaşayan vatandaşlarının oluşturduğu STK'larının yaptıkları büyük kampanyaların ardından 2004 Başkanlık Seçimleri'nde yurt dışında oy verme imkânı sağlanmıştır. Ancak 2004'teki seçimlerde ülke içinde % 73 olan oy verme oranı yurt dışında % 10 civarında kalmıştır (Itzigsohn & Villacres, 2008). Fransa'da 1981-2012 arası Başkanlık Seçimleri'nde; yurt içi oy verme oranı % 80 civarında, yurt dışı oy verme oranı (2000'lerin başından bu yana) % 40 civarında gerçekleşmektedir (Collard, 2013).

Yurt dışı oy kullanımının diaspora politikasının bir parçası olduğu da söylenebilir. Bu konuda çok geniş bir literatür bulunmaktadır. Ülkeleri dışında yaşayan göçmen ya da göçmen kökenli insanların, vatandaşı oldukları ülkelerde siyasal katılımın önemli bir boyutu olan seçme-seçilme hakkına sahip olmaları ve bunu kullanmaları her geçen gün daha da büyük önem arz etmektedir (Erdoğan, 2013). Özellikle çifte vatandaşlık durumunda göçmen- göçmen kökenliler birden fazla yerde siyasal katılım faaliyetine katılabilmek hakkına sahip olabilmektedirler.⁶

6 Bunlardan bazıları için, Bkz.: (Rainer Bauböck, (2005). "Expansive Citizenship-Voting beyond Territory and Membership", *PS: Political Science and Politics*, 10/1/2005, Vol. 38, Issue 4, 683-687; Laurie Brand (2006) *Citizens Abroad: Emigration and State in the Middle East and North Africa*. Cambridge University Press; Laurie Brand (2010). 'Authoritarian States and Voting from Abroad: North African Experiences', *Comparative Politics*, 43 (1), 81-99; IDEA Handbook 2007; Jeremy Grace (2007). "Challenging the Norms and Standards of Election Administration: External and Absentee Voting" In *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*. IFES, 35-58; Jean-Michel Lafleur (2014). 'Why do states enfranchise citizens abroad? Comparative Insights from Mexico, Italy and Belgium', *Global Networks*, 11(4), 481-501; Henry S. Rojas (2004) "A Comparative Study of the Overseas Voting Laws and Systems of Selected Countries", *Development Associates of Occasional Paper* No. 17. September. Available at www.devassoc.com, Robert Smith (2003). 'Diasporic Membership in historical membership: comparative insights from the Mexican, Italian, and Polish cases', *International Migration Review*, 37(3), 724-59; Robert Smith (2008) *Contradictions of diasporic institutionalization in Mexican politics: the 2006 migrant vote and other forms of inclusion and control*, *Ethnic and Racial*

Yurt dışında yaşayan 6 milyon civarındaki Türkiye kökenlinin yaşadıkları ülkelerde çifte vatandaşlığa izin verilmesi halinde, yaşadığı ülke vatandaşlığına geçenlerin T.C. vatandaşlığını korumayı tercih ettikleri bilinmektedir.⁷ Bu konuda en önemli sorun, Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin % 65'inden fazlasının yaşadığı Almanya ve Avusturya'da yaşanmaktadır. Bu iki ülkenin çifte vatandaşlığa izin vermesi halinde Avrupa'daki T.C. vatandaşlarının hemen hepsinin çifte vatandaşlığa geçmesi şaşırtıcı olmayacaktır. 2013 yılında yapılan HUGO-ETB çalışmasında hem Türkiye kökenlilerin aidiyet duyguları konusunda açık ara 'Türk kimliğini' tercih ettiklerine hem de T.C. vatandaşlarının mecbur kalmadıkça T.C. vatandaşlığını korumak istediklerine yönelik bulgulara ulaşılmıştır.⁸ Halen % 80'den fazlası 16 yıldan fazla bir süredir Avrupa'da yaşayan, Avrupa'nın kalıcı unsurları haline gelen Türkiye kökenlilerin içinde çifte vatandaş sayısı hızla artmaktadır. Avrupa'da yaşayan 5 milyon civarındaki Türkiye kökenlinin yarısının (2,3 milyon) T.C. vatandaşlığı ile birlikte bulunduğu ülke vatandaşlığına sahip olduğu bilinmektedir.

T.C. vatandaşlarının Türkiye seçimleri konusundaki ilgisi, bulunduğu ülke vatandaşlığına geçen Türkiye kökenlilerin ise yaşadıkları ülke siyasetine ilgileri, iki farklı siyasal davranış türü olarak ayrı ayrı analiz edilmesi gereken önemli bir husustur ve ikisi de diaspora politikaları ile yakından ilişkilidir.

Studies, 31:4, 708-741; L.Varadarajan (2010) The domestic abroad: Diasporas in international relations, Oxford University Press, New York; Alexandra Delano (2014) 'The Diffisusion of Diaspora Engagement Policies: A Latin American Agenda' *Political Geography* 41, 90-100.

7 T.C. vatandaşlığı erkeklerde askerlik nedeni ile bazı sıkıntılar yarattığından, böyle durumlarda erkeklerde T.C. vatandaşlığını bırakma eğilimi yükselmektedir.

8 Euro-Turks-Barometre-2013 çalışmasının özet bulguları için Bkz.: <http://euroturksbarometre.com/>

Avrupalı Türklerin Geri Dönüşleri

Son yıllarda Avrupa ülkelerinde doğup büyüyen ve genellikle de iyi bir eğitim gören Türk gençlerinin çeşitli nedenlerle yaşadıkları ülkelerden uzun süreyle geçici veya sürekli olarak Türkiye'ye geldikleri gözlenmektedir. Türkiye'ye geliş nedenleri arasında Avrupa ülkelerinde istihdam ve toplumsal bakımdan yükselme olanaklarının bu grup tarafından kısıtlı olduğu algısının varlığı gelmektedir. Ayrımcı tutum, davranış ve uygulamaların bu kesime mensup Türkler arasında yığınlaşma neden olduğu ve Türkiye'de bu bakımdan herhangi bir sorun yaşamayacakları için doğup büyüdükleri ülkelerde ikametden vazgeçtikleri anlaşılmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalar *sınır aşırı topluluk* tezini de güçlendirecek niteliktedir (Alkan, 2010; Aydın, 2013). *Transmigrant* olarak da anılan grubun üyelerinin bir bölümü büyük olasılıkla Türkiye'de sürekli yaşama niyetinden çok, bir süre şansını deneme amacıyla gelmiş ve koşullar gerektirdiğinde ya geldikleri ülkeye ya da bir üçüncü ülkeye gitmeyi de bir opsiyon olarak görenlerden oluşmaktadır. Günümüzün küresel göç anlayışı ve gelişmelerine uyan bu durumun 'geriye göç'ten ziyade 'mobilité' olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu olgunun nasıl bir seyir izleyeceği konusunda bir öngöründe bulunmak henüz çok erkendir (Ünver, 2015).

ETB Araştırmaları ve Avrupa'daki Türkiye Kökenliler

HUGO, Türkiye'de özel olarak yurt dışındaki Türkiye kökenliler konusunda düzenli ve sürekli alan çalışmaları yapan akademik bir kuruluş olarak 2011'deki kuruluşundan bu yana çok sayıda çalışma gerçekleştirmiştir. 5 milyonu Avrupa'da olmak üzere sayıları 6 milyonu aşan yurt dışında yaşayan Türkiye kökenliler konusunda çalışmalar yapan HUGO bir ihtisas merkezi olarak çalışmaktadır. HUGO, yurt dışında yaşayan Türkiye kökenlilerle ilgili kimlik, siyasal davranış, toplumsal kabul, uyum, medya, Avrupalılaşma, İslam-İslamofobi, imaj, siyaset, sivil toplum, aile, gençlik, ekonomik faaliyetler, güvenlik, ayrımcılık, din, dil, demografik gelişimler vb önemli alan ve temalarda kamuoyu

araştırmaları yapan, bilimsel yayınlar, raporlar hazırlayan, panel-sempozyum-kongreler düzenleyen, tematik sergiler, TV programları vb. etkinliklerde yer alan bir araştırma merkezidir.

HUGO'nun Avrupa'da gerçekleştirdiği çalışmalar iki ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi ETB adı verilen çalışma, diğeri ise konu ve/veya ülke bazlı çalışmalardır. Yapılan çalışmalarda, konunun niteliğine göre bazen sadece T.C. vatandaşları, bazen Türkiye kökenli Avrupa vatandaşları, bazen de hem T.C. vatandaşı hem de AB ülkelerinden birinin vatandaşı olan kitleler tercih edilmektedir.⁹

ETB, Türkiye kökenlilerin 100 binden çok sayıda yaşadığı Avrupa'nın 11 ülkesinde (Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, Avusturya, Hollanda, Belçika ve Danimarka-İsveç-Norveç-Finlandiya) CATI yöntemi ile ortalama 2600 kişilik bir örnekleme gerçekleştirilmektedir. ETB, Avrupa'da yaşayan 5 milyonun üzerindeki Türkiye kökenliyi kapsayacak şekilde alanda düzenli, sürekli, akademik temelli kamuoyu araştırmaları yapmak ve bu konuda sağlıklı veri tabanı oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. AB Komisyonu'nun Eurobarometre araştırmasından esinlenen ve bu çalışmadaki Türkiye kökenliler ile ilgili veri eksikliğini de karşılamayı amaçlayan ETB üzerinden elde edilen veriler ile hem Avrupa'da yaşayan insanlarımıza katkıda bulunmak hem de son yıllarda Türkiye için bir soft-power konusu haline gelen diaspora politikasına da sağlıklı verilerle zemin oluşturmak hedeflenmektedir. Bir başka anlatımla ETB'nin Avrupa'daki Türkiye kökenliler konusunda bir envanter ve bilgi eksikliğini gidermesi yanında politikalar, stratejiler üretilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Alanındaki en kapsamlı kamuoyu araştırması olan ETB çalışmanın 2 yılda bir yapılması planlanmıştır. İlk 2013'de gerçekleşen çalışma 2015 sonunda tekrarlanacaktır.¹⁰

9 ETB ve diğer ülke çalışmalarının alan uygulaması Almanya (Berlin) merkezli araştırma kuruluşu Data4U tarafından uygulaması yapılmakta ve HUGO ekibi tarafından raporlanmaktadır.

10 İlk Mart 2013'de gerçekleştirilen ve değerlendirmesi Doç. Dr. M.Murat Erdoğan, Prof.Dr.Ayhan Kaya ve Dr.Can Ünver tarafından yapılan ETB çalışmasının sonuçları

ETB kapsamında ayrıca konu ya da ülke bazlı özel çalışmalar gerçekleştirilmektedir. ETB çalışması ile öncelikle bir veri tabanı oluşturulması ve gelişmelerin takip edilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede Türkiye kökenlilerin karşı karşıya kaldıkları sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel sorunları tespit edebilmek; yaşadıkları ülkeden ve Türkiye'den beklentilerini belirlemek; buldukları ülkelere ve Türkiye'ye yönelik siyasal davranış ve eğilimleri konusunda öngörülere sahip olabilmek; ülkeler ve modeller arasında karşılaştırmalar yapabilmek ve bu verilerden hareketle bilgi ve insan temelli stratejiler, politikalar üretilmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

HUGO'nun, her biri ETB ile bütünleşen ülke/konu bazlı çalışmaları düzenli olarak devam etmektedir. Bu çalışmalardan öne çıkan çalışmalar şunlardır:

- HUGO'nun konu-ülke bazlı ilk saha çalışması 2011 yılında 'Almanya'da Neo-Nazi Cinayetler Konusunda Türklerin Görüş ve Duyguları Araştırması' başlığı ile yapılmıştır (Hugo, 2011). Almanya'daki 1026 Türkiye kökenli ile gerçekleştirilen çalışmada, Neo-Nazi cinayetlerinin hedefi ve muhatabı olan Türkiye kökenlilerin, konu hakkındaki düşünceleri, kaygıları, Alman toplumu ve devletine yönelik görüşleri ve gelecek beklentileri ortaya konulmaya çalışılmış ve çalışma Almanya'da da büyük yankı bulmuştur (Bade, 2013).
- HUGO'nun ikinci büyük kamuoyu araştırması 'Fransa'daki Türkiye Kökenlilerin Güncel Konulardaki Görüş Ve Düşünceleri Araştırması' (Hugo, 2012) başlığı altında Nisan 2012'de Fransa'da 1100 kişilik bir örnekleme gerçekleştirilmiş, burada da hem Fransız Parlamentosu'nun Ermeni soykırımını reddi cezalandırma yönündeki yasa çabasının Türk toplumunda nasıl bir etki ve duygu yarattığı hem de Fransa'daki Cumhurbaşkanlığı seçiminde Türklerin tutumlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

HUGO tarafından Oxford Üniversitesi İslam Araştırmaları Merkezi, UNESCO, TBMM AB Uyum Komisyonu işbirliğinde T.C. Cumhurbaşkanlığının himayelerinde gerçekleşen 'Avrupa'da Göç, İslam ve Çokkültürlülük' sempozyumunda paylaşılmıştır.

- HUGO'nun üçüncü çalışması Almanya'daki 2013 Bundestag (Federal Meclis Seçimleri) çerçevesinde Almanya'daki Türkiye kökenli Alman vatandaşlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. 2013 seçimlerinde oy kullanma imkânına sahip olan 950 bin Türkiye kökenli Almanya vatandaşının seçimlere ilgisi, tercihleri ve bu bağlamda entegrasyon, ayrımcılık, Türkiye ile ilişkiler vb. konuların ele alındığı çalışma ayrıca Almanya'daki bütün seçmenler içinde % 1,5 gibi bir orana sahip Türkiye kökenlilerin yüksek katılımını ortaya koymuştur (Hugo, 2013).
- HUGO'nun 2014 yılında gerçekleştirdiği bir başka çalışma ise Avrupa'daki T.C. vatandaşlarının siyasal ilgileri konusundadır ve bu vatandaşların % 80'den fazlasının bulunduğu 5 ülkede (Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Avusturya) Kasım 2014'te gerçekleştirilmiştir. Yurt dışındaki T.C. vatandaşlarına ilk kez buldukları ülkelerde oy verme imkânı 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nde mümkün olmuş, ancak bu seçimlerde %8'i ilgili ülkelerde, % 10'u gümrüklerde olmak üzere toplamda % 18 gibi son derece düşük bir katılım gerçekleşmiştir. HUGO'nun kapsamlı çalışması, katılımın neden düşük gerçekleştiği üzerinde yoğunlaşmış ve bu çalışmanın ortaya koyduğu sorunların bir kısmı giderildikten sonra yapılan iki genel seçimde önce % 35, ardından da % 45'lik katılım gerçekleşmiştir. Üstelik son iki seçimde gümrüklerde kullanılan oy % 5'in altında kalmıştır.

ETB-2013'ün Teknik Alt Yapısı

'ETB-2013' çalışması Türkiye kökenlilerin 100.000 ve daha fazla bulunduğu 11 ülkede (Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Avusturya, İngiltere, İsviçre, Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya) gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçiminde Almanya 1012, Fransa 405, Hollanda 403, Avusturya 413 ve diğer ülkeler ise topluca 401 sayısı ile sabitlenmiştir. Toplamda 2634 kişi ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

ETB-2013 Araştırması ve Özet Bulgular (Hugo, 2013b)

Bilindiği üzere AB Komisyonunun resmi araştırma kuruluşu 'Eurobarometre' adı altında her 6 ayda bir bütün AB ülkelerinde araştırmalar yapmakta ve AB vatandaşlarının her konuda nabzını tutmaktadır (ht-

tp://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm). Bu çalışmada aynı zamanda gündemdeki önemli konular da ayrıca sorgulanabilmektedir. “AB Bayrağı nasıldır?” ya da “AB vatandaşı olmaktan mutlu musunuz?” sorusundan, “Hangi ülke AB’ye üye olmalı?” ya da “AB’nin en güvenilir lideri kimdir?”, “Mülteciler krizi konusunda AB yeterince çalışıyor mu?” gibi pek çok soru AB vatandaşlarına sorulmaktadır. Verilerin son derece ciddiye alındığı ve belirlenen politikalarda etkili olduğu bu çalışma, uzun zamandan bu yana benzer soruların sorulması ile değişimleri de izleme imkânı vermektedir. Benzer bir çalışmanın ETB adı altında hem göçmenlerin envanterinin sağlanması, kapasiteleri ve sorunları ortaya çıkarılabilmesi hem de başta Türkiye-AB ilişkileri olmak üzere pek çok dış politik konuda göçmenlerin desteğinin nasıl alınacağı, muhatap ülkelerle ne şekilde işbirliği yapılabileceği konularında bilgiler elde edilebilmesi için yapılmıştır.

ETB çalışması ile öncelikle bir veri tabanı oluşturulması ve gelişmelerin takip edilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede Türkiye kökenlilerin karşı karşıya kaldıkları sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel sorunları tespit edebilmek; yaşadıkları ülkeden ve Türkiye’den beklentilerini, hem buldukları ülkelerde hem de Türkiye’ye yönelik siyasal davranış ve eğilimleri konusunda öngörülere sahip olabilmek; ülkeler ve modeller arasında karşılaştırmalar yapabilmek ve bu verilerden hareketle bilgi ve insan temelli stratejiler, politikalar üretilmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Avrupa’da 50 yılı aşkın bir süredir yaşan ve artık çok büyük ölçüde yerleşik hale gelen 5 milyon civarındaki Türkiye kökenliler konusunda yapılan bu ilk geniş kapsamlı araştırmanın bulguları en özet şekliyle aşağıda sıralanmıştır:

- **AVRUPA’DA YAŞAM SÜRELERİ:** Avrupa’daki Türkiye kökenliler artık Avrupa’nın ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Bunun ilk göstergesi yerleşiklik süresidir. Halen Avrupa’da yaşayan Türkiye kökenlilerin % 91’i ya orada doğmuş ya da 11 yıldan fazladır orada yaşamaktadırlar.
- **VATANDAŞLIK DURUMU:** Kalıcılığın önemli göstergelerinden

birisi aynı zamanda siyasal katılımı mümkün kılan husus vatandaşlıktır. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin yarısı bulunduğu ülke vatandaşdır. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin % 60'ının Almanya'da yaşadığını ve burada 'çifte vatandaşlığa' izin verilmediğini, bunun da vatandaşlığa geçişte ciddi bir sorun olduğunu da ifade etmek gerekir. Almanya üzerine yapılan pek çok araştırmada Almanya'nın çifte vatandaşlığa izin vermesi halinde vatandaşlığa geçişlerin ciddi bir biçimde artacağı ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin yaklaşık olarak yarısı yani 2,5 milyonu bulunduğu ülke vatandaşlığına sahiptir. Bu kitlenin yarısı ise aynı zamanda T.C. vatandaşlıklarını korumaktadırlar.

- **MEDYA İLGİSİ:** Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin teknolojinin de verdiği imkânlar çok yoğun olarak Türk medyası (TV kanalları) üzerinden dünyadan haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Bu sayı özellikle gençler arasında ciddi bir değişim göstermekle birlikte, Türk medyasının ağırlığı net bir veri olarak bütün çalışmalarda ortaya çıkmaktadır.
- **YERLEŞİKLİK ve GERİYE DÖNÜŞ:** Türkiye'ye dönüş Avrupa'daki Türkiye kökenliler bakımından daha önemli bir seçenek haline dönüşmüştür. Ancak buna rağmen % 70'lerin kalıcı olacağını ya da iki ülkede birden yaşarım demesi önemlidir. Trans-nasyonal (ulus-ötesi) göç kimliği burada da kendini ortaya koymaktadır.
- **ENTEGRASYON TARTIŞMALARI:** Burada Türkiye kökenlilerin kendileri bakımından kesinlikle bir entegrasyon sorunu yaşamadıkları algısı içinde oldukları gözlenmektedir. % 82, 5 ve üzerinde bir derecede entegre olduğuna inanmaktadır.
- **SİYASAL İLGİ:** Avrupa'da yerleşik Türkiye kökenlilerin siyasal katılım hakları eğer vatandaş değiller ise gerçekleşmemektedir. Türkiye seçimleri konusunda ise düzenleme yeni yapılmıştır. Eskiden sadece gümrük kapılarında oy kullanabilen Türkiye kökenliler, artık bulunduğu ülkelerde kurulacak sandıklarda oy kullanabilecekler. Bu çerçevede aşağıdaki tablolarda orta çıkan sonuçlar dikkat çekicidir.

- **SIYASAL İLGİ VE DAVRANIŞ (BÖLÜNMEŞ TERCİHLER):** Avrupa'da yerleşik Türkiye kökenlilerin, yaşadıkları ülkedeki siyasal tercihleri ile Türkiye'deki siyasal tercihleri arasında ciddi bir farklılık oluşmaktadır. Genel olarak yaşadıkları ülkelerde sol, sosyalist, yeşil vb siyasi ideolojilere sahip olan partileri tercih eden Türkiye kökenlilerin Türkiye'deki tercihleri muhafazakar-merkez sağdan yana olmaktadır. Bu durum 'trans-nasyonal' 'çok kimlikli' göçmen psikolojisi ve ihtiyaçları ile açıklanabilir. Ama aynı zamanda bireylerin birden fazla siyasal kimliğe aynı anda sahip olabileceğini de göstermektedir. Bu bir çelişki değil, rasyonel bir tercih olarak da ifade edilebilir.
- **TÜRKİYE SEÇİMLERİNDE OY KULLANMA NE ANLAMA GELİYOR, İLGİ NEDİR, SİYASAL YÖNELİM NE YÖNDEDİR?:** Türkiye seçimlerinde ortaya çıkan tablo AK Parti bakımından Türkiye'deki görüntüye genel olarak uygun düşmektedir. AK Parti'nin % 44'lük oyu kararsız ve kararsızlar dağıtılınca % 61, CHP ise % 16'ya çıkmaktadır. Türkiye seçimleri için buldukları yerde oy kullanma ciddi bir heyecan ve ilgi yaratmıştır. Hatta bu ilginin yaşadıkları ülke seçimlerinden çok daha güçlü olması dikkat çekmektedir. Sadece bir yerde oy kullanması gerekirse Türkiye kökenlilerin % 26 ile Türkiye seçimlerini, % 12 ile yaşadıkları ülke seçimini tercih edecekleri tespiti oldukça dikkat çekicidir. Türkiye seçimleri için 'oy kullanmaya gideceğim' diyenlerin oranı % 74 gibi son derece yüksek çıkmaktadır. Zira örneğin Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Alman vatandaşlığı, dolayısı ile oy hakkı olanlarının seçimlere katılma oranının % 25'in altında kaldığı tahmin edilmektedir. Ortaya çıkan tablo Türkiye'de siyaset yapan kişi ve kurumların da ilgisini çekecek durumdadır. Yaklaşık 2,5 milyon oy kullanıcının olacağı Avrupa'da siyasal partilerin bu konuya özel ilgi göstereceği açıktır.
- **AİDİYET/KİMLİK/DİASPORALAŞMA/ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK:** ETB çalışmasında ortaya çıkan veriler ciddi bir diasporalaşmanın ipuçları olarak nitelenebilir. Örneğin kalıcılığın artma-

sına rağmen, Türkiye'ye aidiyet ve Türklüğe aidiyet vurgusu daha da güçlenmektedir. Daha da önemlisi çoklu kültürel aidiyete de Türkler açık olduklarını ortaya koymaktadırlar. Birden fazla kültürel kimlik, ulus-ötesi göç ile birlikte sürekli tartışılan konulardan birisidir. Türkiye kökenli göçmen ve göçmen kökenlilerin bu konuya bakışı dikkat çekici biçimde olumludur. Türkiye kökenlilerin % 70'e yakın bir bölümü farklı kültürel kimliklerin aynı anda var olabileceğine inanmaktadırlar. Çok kültürel aidiyet konusunda 'kesinlikle olamaz', 'olamaz' diyenlerin oranı % 19'da kalmaktadır. Üstelik Türkiye kökenliler bu çok kültürlü yaşama uyum sağladıkları konusunda da gayet emin bir tabloyu ortaya koymaktadırlar.

- İSLAM: Türkiye kökenli göçmenler, Avrupa'da son yıllarda sıklıkla tartışılan bir konuda, yani İslamın Avrupa'nın bir parçası olup olmadığına dair tartışmalarda net bir tavır ortaya koymaktadırlar. % 84 oranında güçlü bir tercih ile İslam'ın Avrupa'nın bir parçası olduğu vurgusu yer almaktadır. Bu çerçevede yöneltilen bir başka soru da "İçinde yaşadığınız ülkedeki Müslümanların çok kültürlü bir yaşama uyum sağladıklarını düşünüyor musunuz?" şeklinde formüle edilmiştir. Burada yüksek bir oran tespit edilse de ciddi bir özeleştirici olduğu dikkat çekmektedir. Benzer bir biçimde Türkiye kökenliler yaşadıkları ülkelerde genel olarak farklı kültürlerle ve dinlere saygı duyulduğu görüşünde olduklarını ortaya koymaktadırlar.
- AVRUPA'DA AYRIMCILIK POLİTİKALARI VE TÜRKİYE KÖKENLİLER: Ayrımcılığa uğrandığına dair bir algı net biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımcılığa doğrudan kendileri muhatap olmasalar da yaygın görüş, ayrımcılığın varlığına işaret etmektedir. Kuşkusuz bu bir algıdır, ancak algıyı oluşturan süreç algı ile gerçeğin de iç-içe geçmesine yol açmaktadır. Kültürel farklılıktan dolayı (özellikle Türk ve Müslüman olmaktan dolayı) ayrımcılığa uğradığına dair görüş dikkat çekicidir. İnsanlar kendilerinin de bunun mağduru olduğunu % 50'yi aşacak şekilde ifade etmişlerdir.
- İSLAM ve İSLAMOFOBİ: Soğuk Savaş sonrasında özellikle de 11

Eylül 2001 terör eylemlerinin ardından İslamofobi bütün Batılı toplumlarda ciddi bir ivme kazanmıştır. Avrupa'da konunun sürekli olarak Müslüman göçmenler ile ilişkilendirildiği de bilinmektedir. HUGO araştırmasında bu konuda nasıl bir algı olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Türkiye kökenlilerin yarısından fazlası Avrupa'da İslamofobi'nin varlığına inanmaktadır. İlginç olan bunun nedenini nasıl açıkladıklarıdır. Burada ise 'İslamın kötü gösterilmesi çabası' ve 'İslam hakkında yeterince bilgi sahibi olmamak' seçenekleri ön plana çıkmaktadır. 'İslamın içinde zaten şiddet vardır, İslamofobi de bundan kaynaklanmaktadır' diyenlerin oranı % 4'de kalmaktadır. Türkiye kökenlilere göre Avrupalılar İslam'ı da yeterince iyi bilmiyorlar. Korkularında bunun da önemli bir yeri bulunuyor.

- **TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ:** Araştırma sonuçları Türkiye'deki AB konusundaki araştırmalarla uyumlu görünmektedir. İlginç olan Avrupa vatandaşı olanların AB isteksizliğinin daha yüksek olmasıdır. Bütün bu değerlendirmelerde Mali Kriz ve Türkiye'deki gelişmelerin önemli rol oynadığı söylenebilir.

Sonuç: Yarım Asrın En Önemli Katkısı (Karşılıklı Zihniyet Transferleri)

Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenliler ile yaşadıkları toplum ve devlet arasında bazı önemli sorunlar yaşanıyor olsa da bu 5 milyonluk nüfusun 50 yılı aşkın bir süredir Avrupalılarla birlikte yaşam konusunda son derece başarılı olduklarını belirtmek gerekiyor. Unutmamak gerekir ki bir başarı varsa, bu başarı tek başına Türkiye kökenlilerin değil, aynı zamanda yaşadıkları ülke toplumlarının da başarısıdır. Artık Avrupa'da toplumun her alanında, ekonomisinde, kültüründe, sporunda, akademiyasında yer alan yeni bir göç-göçmen kökenli Türk orta sınıftan söz etmek mümkündür. Avrupa Türkleri 'göçmen-işçi' özelliklerini artık çoktan aştılar, hatta Türkiye'deki bazı zihinsel değişimlere de öncü oldular. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönem, özellikle de 11 Eylül 2001 sonrasında yaşamın zorlaştığı, hem sosyal hem de ekonomik anlamda ciddi sorunların ve ayrımcılık politikalarının or-

taya çıktığı da bir gerçektir. Güvenlik politikalarının egemen olduğu göç-göçmen politikası, bazı ülkelerde ısrarla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Avrupa toplumlarının içinde yaşadığı 'çokkültürlü' yapı, sıra Müslüman-Türk göçmenlere geldiğinde soru işaretlerine bürünebilmektedir. Farklılık ve çeşitlilikler bir zenginlik olarak değil, bir tehdit algısı ile karşılanabilmektedir. "*Çokkültürlülük iflas etti*", "*Leitkultur*", "*İslam Avrupa'nın bir parçasıdır-değildir*", "*vicdan testi*", "*çifte vatandaşlık*" vb. tartışma başlıkları çoğunlukla Türk göçmenler bağlamında yoğun olarak tartışılmaktadır. Ancak 'endişe' duyulan Türkler, aynı zamanda Batı Avrupa ülkelerindeki Neo-Nazi, Irkçı, aşırı milliyetçi akımların da hedefi haline gelmiştir. 1990'dan bu yana 100'den fazla Türkiye kökenlinin, Neo-Nazi, Irkçı, aşırı milliyetçi akımların saldırıları neticesinde öldürülmüştür. Ne yazık ki bu tür eylemlerin daha da devam edeceği beklenmektedir.

Avrupa'da yerleşik hale gelen Türkiye kökenlilerin sivil toplum örgütlerine ilgisi ve siyasete katılımı konusu da oldukça büyük önem taşımaktadır. Vatandaşlığın ancak T.C. vatandaşlığının terkedilmesi şartına bağlandığı ülkelerde, vatandaşlığa yönelik ilgi azalmakta, bu da siyasal katılımı doğrudan olumsuz etkilemektedir. Zira, bulunduğu ülke vatandaşlığına geçmeyen Türkiye kökenliler ne kadar süre bu ülkede yaşamış olurlarsa olsunlar, yerel seçimlere dahi katılma hakkına sahip olamamaktadırlar. Ancak daha dikkat çekici olan, vatandaşlığa geçenlerin de siyasal ilgi düzeylerinin son derece sınırlı kaldığı gerçeğidir.

Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenliler, her geçen gün Türk dış politikasının önemli bir parçası haline gelmektedir. Son yıllarda sıklıkla *diyasporalaşma* sürecinden söz edilmektedir. Türkiye'nin hem ikili ilişkilerde hem de özellikle AB politikalarında AB ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenlilerin son derece ciddi bir önemi olduğu açıktır. Bu durum söz konusu ülke yönetimlerini de etkilemektedir.

Avrupa'daki Türkiye kökenliler konusunda son dönemde ortaya çıkan önemli gelişmelerden birisi de T.C. vatandaşlığını koruyanların, buldukları ülkelerden Türkiye'deki genel seçimlerde oy kullanma

hakkının tanınmasıdır. Bu durum zaten Türkiye'ye yönelik yoğun sosyal ilgi ve iletişimin, siyasal alana da yansıtacağını göstermektedir. Doğal olarak Türkiye kökenliler artık Türkiye'deki siyasal partilerin de ilgi alanına girmişlerdir. Zira halen Avrupa'da 2,6 milyon civarında olan oy kullanma hakkına sahip T.C. vatandaşının oy gücü Türkiye'deki seçimlerin bölgesel bazda kaderini etkileyecek bir faktördür. Bu durum 2015 içindeki iki seçimde de açık biçimde gözlenmiştir. Ancak Avrupa'daki Türklerin kendi seçim bölgeleri ve kendilerini doğrudan temsil edecek milletvekillerine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu imkânın sağlanması, hem bir hak teslim edilmiş olur hem de siyasal katılım ve ülkeye ilgiyi de çok ciddi biçimde etkileme potansiyeline sahiptir.

Avrupa'da yaşayan 5 milyonu aşkın Türkiye kökenlinin en önemli sorunları yabancılaşma, kabul kültürünün yeterince var olmaması, İslamofobi, ayrımcılık, eğitim sorunları, bununla doğrudan ilişkili olarak işsizlik... olarak sayılabilir. Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin sorunlarının tespiti ve bunların giderilmesi konusunda çalışmalar yapılması için ciddi bir bilgi alt yapısı ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Oysa Avrupa'da yaşayan göçmenlerimiz konusunda en büyük eksiklik bilgi alanında yaşanmaktadır. Türklerin sayısı, nitelikleri, beklentileri, siyasal eğilimleri, Türkiye ile bağlantıları, medya kullanım biçimleri vb. pek çok konuda parçalı araştırmaların ötesinde, bütün göçmenleri kapsayan düzenli ve sürekli araştırmalar büyük bir eksikliklerdir. Göçmenler konusunda stratejiler, politikalar belirleyebilmek, yaşadıkları sıkıntıları anlayabilmek ve beklentilerini ortaya çıkarabilmek için bu tür çalışmalara ciddi ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu konuda temel hedefin öncelikle Avrupa'daki göç-göçmen Türkiye kökenlileri, başlı başına bir değer olarak almak ve onların haklarının korunması ve geliştirilmesi, yaşadıkları ülkelerde saygın, uyumlu, katılımcı kişiler olarak yaşamaları, ayrımcılığa uğramamaları konusunda tedbirler alınmasıdır. Kuşku yok ki bunun gerçekleşmesi hem yaşadıkları ülke için hem de Anavatan Türkiye için de katkılar sağlayacaktır.

Almanya Türklerinin öncülük ettiği ve sayıları 5 milyonu bulan Avrupa Türkleri Avrupa'nın asli bir unsuru haline geldiler. Bütün bu süreçte belki de en fazla ihmal edilen ise bu insanların Türk toplumu ile Avrupa toplumları arasındaki zihniyet transferinde oynadıkları rol oldu. Zaman zaman göçmenler/göçmen kökenliler, ülkelerarasındaki mücadele ya da çıkar-güç ilişkilerinin enstrümanları olarak görüldüler ve kullanıldılar. Bu durum bugün de bazen karşımıza çıkabiliyor. Oysa tam da bu noktada göçmenler üzerinden yapılan bu güç mücadelesinin fazlasıyla abartıldığını ve her halükarda zarar görenlerin göçmenler olduğunu unutmamak gerekiyor. Göçün hayata karşı bir meydan okuma, göçmenlerin de bunun kahramanları olduğu bir gerçektir. Daha iyi bir hayat adına içine girilen macera, pek çok önemsenen şeyin terk edilmesini de gerektirir genelde. Aile bırakılır, arkadaşlar, yemekler, hatta hava-su.. Bu anlamda her göçmenin hayatı bir dram ama aynı zamanda bir umuttur. Göç edenin hayata karşı bir hırsı, talebi vardır. Yarım yüzyıllık göç sürecinde belki de en çok ihmal edilen husus da bu insani boyuttur.

Türk göçmenlerin 50 yıla sığdırdıkları ve hem Türk toplumuna, hem başta Alman olmak üzere Avrupa toplumlarına katkıları özel bir önem taşımaktadır. Bu katkının bütünü, karşılıklı bir zihniyet transferine işaret ediyor. Döner'den 'Alman usulü' ödemeye, politika yapım yöntemlerinden, kadınların iş hayatındaki yerlerine, ortak, özgün kültür eserlerinden, dildeki kazanımlara kadar pek çok konudaki zihniyet transferlerinin zenginleştirdiği yeni bir sosyal hayatın varlığı söz konusu. En önemli katkı ise hem Almanya'nın hem Türkiye'nin zihniyet dünyasına yaptıkları katkılardır. Bu 'gariban insanlar' Türkiye'de demokrasi, insan hakları, sivil toplum, hukuk devleti vb. pek çok değer taşıyıcısı oldular. Almanya'ya da komşuluğu, içtenliği, farklılığı, aile yaşamı gibi pek çok değer taşıdılar. En önemlisi farklılıkların bir arada yaşayabileceğini ortaya koydular. Bu anlamda yarım asırlık tecrübe plansız, programsız ve göçmenlerin çektikleri büyük acılara, travmalara rağmen neticede başarılı bir süreç olarak nitelenebilir. 3 milyon insan 50 yıldır kendisinden çok başka bir mantaliteye sahip

toplumla çok büyük oranda –hatta bütünüyle- sorunsuz yaşıyor, yaşadıkları ülkenin kurallarına, yasalarına genel bir saygı gösteriyorsa, bunun küçümsenecek bir yönü yoktur, tam tersine övgüye değerdir. Neo-Nazilerce öldürülen Türkler konusunda yapılan araştırmada Türklerin “Yaşananlar Alman toplumunun değil, küçük radikal grupların işidir, Alman toplumu suçlanamaz” şeklindeki cevapları da aslında olağanüstü önemli bir olgunluğa işaret ediyor. Ancak ‘entegrasyon’ kavramına sıkıştırılmayacak kadar karmaşık olan çoğulcu toplumsal yaşamda pay almaya çalışan Türklerin yeterince sıcak karşılanmadığı, başarılarının yeterince takdir edilmediği, hatta popülist politikacılarca zaman zaman aşırı eleştirildikleri, suçlandıkları da bir gerçek.

Özellikle 11 Eylül’ün yarattığı yeni atmosfer ortak-çok kültürlü bir yaşam üzerinde ciddi bir baskı yarattı ve hatta Avrupalıların ‘çok kültürlülük’, ‘ifade hürriyeti’, ‘özel hayatın mahremiyeti’ gibi pek çok önemli değerleri ile ters düşmelerine neden oldu. Alman Sosyal Demokrat T. Sarrazin’in ‘Almanya Kendisini Yok Ediyor’ başlıklı kitabına göre Türkler başta olmak üzere Müslüman göçmenler Almanya’yı, Batı toplumlarını aşağıya çekiyor. Yazar bir adım daha ileriye giderek, bunun tedavi edilemez bir ‘genetik sorun’ olduğundan da söz edebiliyor. Ama işte tam da bu noktada asıl büyük sorunu Sarrazin ya da benzeri kişilerin yazdıkları/söyledikleri değil, Batı toplumlarının bu yazılanlara gösterdiği akıl almaz ilgide görmek gerekir. Sarrazin’in kitabı yaklaşık 2 milyon satarak Almanya tarihinde en çok satan kitap unvanını kazandı. Dünyanın en büyük ekonomilerinden olan, AB’yi taşıyan, müreffeh ve huzur içindeki Almanya’nın böyle bir kitapla ortaya koyduğu karamsarlık görüntüsü, derin melankolik tavır gerçek-ten endişe verici ve açıklanması gereken bir ruh halidir.

50 yılın sonunda bütün sorunlara ve hatta engellere rağmen en önemli kazancın karşılıklı zihniyet transferleri olduğu açıktır. Bunun taşıyıcıları Avrupalı Türklere hem Türkiye hem de Avrupa’nın önce hak ettikleri değeri, saygıyı göstermeleri, sonra da teşekkür etmeleri gerekiyor. Avrupalı Türklere öğrendiğimiz pek çok şeyin arasında ‘entegrasyon süreçleri’ konusundaki bilgi ve tecrübe birikimi de özel

bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin Nisan 2011'den bu yana yaşadığı ve Kasım 2015 itibari ile sayıları 2,2 milyonu aşan Suriyeli sığınmacılar hususuna bakışımızda, geleceğe yönelik planlama ve uygulamalarımızda yurt dışındaki Türkiye kökenlilerin tecrübelerinden de faydalanmak gerekmektedir. Avrupa'daki Türkiye kökenliler, sebepler ve koşullar bir yana, '*göçün fitratında kalıcılık olduğunu*' bize göstermişlerdir. Bu tecrübenin ne kadar kıymetli olduğunu, farklılıklar içinde birlikte yaşamanın ne demek olduğunu, entegrasyon süreçlerini, toplumsal kabulü, sorun alanlarını görmemiz konusunda da yurt dışındaki Türkiye kökenlilerin tecrübeleri son derece değerlidir.

Göç eden insanlar hayata dair bir talebi, mücadeleyi ortaya koyan cesur insanlardır. Her biri kendi başına birer kahramandır. Öncelikle onlara herkesin hak ettikleri değeri ve saygıyı göstermesi gerekiyor. Ama bu konuda yeterince duyarlı olduğumuz söylenemez. Ne yazık ki emeğe değil, unvana daha çok değer veren insanların sayısı ülkemizde oldukça yüksektir. Oysa Avrupa'da Mesut Özil, Aydan Özoğuz, Cem Özdemir, Mehmet Kaplan, Emir Kır, Nebahat Albayrak ne kadar kıymetliyse, bankada çalışan Türkiye kökenli memur, marketteki kasiyer, işyerindeki temizlikçi, havaalanındaki yer hizmetleri uzmanı, terzideki çalışan, marketteki kasap, berber, inşaat işçisi... de o kadar değerlidir. Burada önemli olan ve saygı duyulması gereken oraya konulan emek, alın teri ve içinde bulunulan topluma saygı gösterilerek oradaki hayata tutunmadır. Bunu fazlasıyla başaran bir göçmen kökenli toplumumuz var. Unvanlarına değil, emeklerine bakmak hepimizin yükümlülüğüdür. İkinci önemli yükümlülük ise göçmen kökenlileri siyasetin bir aracı haline getirmemektir. Amaç her zaman öncelikle yurt dışındaki Türkiye kökenlilerin huzuru, refahı ve güvenliğini sağlamak olmalıdır. Ülkelerine olağanüstü bir sevgi ile bağlı olan bu insanların eş zamanlı olarak hem Türkiye hem de yaşadıkları topluma katkı verdiklerini artık bütün taraflar görmüştür. Göçmen kökenlilerin politizasyonu ve bunun uluslararası politikanın bir aracı haline dönüştürülmesi en başta o insanlara büyük bir haksızlık ve saygısızlıktır. Üçüncü önemli yükümlülük ise yaşadıkları toplum yönetimlerinin üzerindedir. Tür-

kiye kökenliler, çok ciddi mantalite farklılıklarına rağmen, 50 seneyi aşkın süredir, yaşadıkları toplumlara neredeyse hiçbir sorun yaratmamış, tam tersine büyük katkılar sağlamışlardır. Bu insanlar tereddütsüz güvenilmeyi çoktan hak etmektedirler. Bu bağlamda başta Almanya olmak üzere bazı ülkelerde çifte vatandaşlığın T.C. vatandaşlarının esirgenmesi apaçık bir ayrımcılık ve güvensizlik göstergesidir. Bu Türkiye kökenlilere yönelik büyük bir haksızlıktır ve acilen ortadan kaldırılmalıdır.

Türkiye kökenliler Türkiye'nin dünyaya açılan dev bir penceresidir. Onların sayesinde milyonlarca insanımız Avrupa'ya sürekli ya da kısa süreli-turist olarak gitme ve oradan ülkemize bilgi-görgü-tecrübe aktarma işlevini görmüşlerdir. Onların varlığı, sadece yaşadıkları ülkelere değil, Türkiye'ye de sosyal, ekonomik, mali, siyasal pek çok katkı getirmiştir. Bu çok yönlü katkılar doğrudan ya da dolaylı bir biçimde daha da devam etmektedir. Saygıyı sonuna kadar hak eden bu fedakar ve cesur insanlara teşekkür borçluyuz.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2006), *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Abadan, N., Çıdam, V., Çınar, D.,Kadirbeyoğlu, Z.,Kaynak, S., Özay, B.& Taş, S. (2014), *Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları Ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Friedrich Ebert Stiftung-Boğaziçi Üniversitesi.
- Almanya Göç ve Mülteci Dairesi (2013), *Migrationsbericht 2012*, http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Migrationsberichte/migrationsbericht-2013.pdf?__blob=publicationFile.
- Bade, K. (2013), *Kritik und Gewalt: Sarrazin-Debatte, "Islamkritik" und Terror in der Einwanderungsges*, Wochen Schau Verlag, Berlin.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008), *Göçler Çağı*. Çev: Bal B. U. & Akbulut, I. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Chambers, I. (2005), *Göç, Kültür, Kimlik*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Collard, S. (2013), *The Expatriate Vote in the French Presidential and Legislative Elections of 2012: A Case of Unintended Consequences*, Oxford Journals, Vol.66-1, p. 220.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2011), *Dünyada Diaspora Stratejileri, Türk Diasporası için Öneriler*, DEİK Yayınları: 776-2011/14-d3.
- Ellis, A., Navarro, C., Morales, I., Gratschew, M. & Braun, N. (2007), *Voting from Abroad: The International IDEA Handbook*, Federal Electoral Institute of Mexico, 278.
- Erdoğan, M. M. (2013), Der eigentliche Gewinn des Migrationsprozesses: Gegenseitiger Anschauungs-Austausch, "Göç Sürecinin Asıl Kazancı: Karşılıklı Zihniyet Transferleri", Willkommen in Deutschland – Deutsch-Türkische Begegnungen, Almanya'ya Hoş Geldiniz, Türk-Alman Buluşmaları, Ed. Aka, Hasan / Yalcinkaya, Metin (Hrsg.), Herder Verlag, Freiburg-Almanya.
- Erdoğan, M. M. (2013), *HUGO ETB-Almanya Bundestag Seçimlerinde Türk Asıllı Alman Vatandaşların Katılım ve Tercihleri Araştırması*; Erisim, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGOBundestag2013140114.pdf>
- Grace, J. (2007), *Challenging the Norms and Standards of Election Administration: External and Absentee Voting*, IFES (International Foundation for Electoral Systems).
- Hugo (2011), *Almanya'da Neo-Nazi Cinayetler Konusunda Türklerin Görüş ve Duyguları Araştırması*, Erisim, http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGO_BASINBULTEN_090112.pdf
- Hugo (2012), *Fransa'daki Türkiye Kökenlilerin Güncel Konulardaki Görüş Ve Düşünceleri Araştırması*, Erisim, http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/duyuru1_190412.pdf
- Hugo (2013a), *Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (Bundestag) Seçimlerinde Siyasal Davranışları*, Erisim, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGOBundestag2013140114.pdf>
- Hugo (2013b), *Euro-Turks-Barometer çalışması özet rapor*, Erisim, http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/ETB_rapor.pdf

- İçduygu, A. & Kiriçi, K. (2009), *Land Of Diverse Migrations, Challenges of Emigration and Immigration In Turkey*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları / Göç Çalışmaları Dizisi, İstanbul.
- IDEA (2007), *Voting from Abroad*, The International IDEA Handbook, Erişim http://www.idea.int/publications/voting_from_abroad/upload/Voting_from_abroad.pdf
- Immigration Policy Institute (2012), *The 2012 Mexican Presidential Election and Mexican Immigrants of Voting Age in the United States*, Erişim, <http://www.migrationpolicy.org/article/2012-mexican-presidential-election-and-mexican-immigrants-voting-age-united-states>
- Itzigsohn, J. & Villacres, D. (2008), *Migrant Political Transnationalism and the Practice of Democracy: Dominican external voting rights and Salvadoran home town associations*, *Ethnic and Racial Studies*, (31), 4, 672.
- Kentel, F. (2005), *Euro-Türkler, Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul.
- Marshall, T. H. (1950), *Citizenship and Social Class: And Other Essays*, Cambridge University Press.
- Pew Research Center (2013), *Top-10 Origin Countries of International Migrants, 1990 and 2013*, Erişim, <http://www.pewsocialtrends.org/2013/12/17/changing-patterns-of-global-migration-and-remittances/sdt-2013-12-17-global-migration-03-02/>
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2015), *İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri*, Erişim, <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/diyih.portal?page=yv&id=2>
- UN International Migration Population Division (2013), Erişim, <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/index.shtml>;
- Ünver, O. C. (2015), *Alman Kızı*, Nika Yayınevi, Ankara.
- Wordbank (2010), *Migration and Remittance: Top Countries*, Erişim, <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/Top10.pdf>

M. M. Erdoğan

YTB (2011), *Avrupa'da Yaşayan Türkler Yaz Tatili Döneminde Türkiye'ye Gelen Türkler Örneği Saha Araştırması*, 2011.

YTB (2015), *Birlikte Yeni Türkiye*. Erişim tarihi: 19 Ekim 2015, http://ytb.gov.tr/ytbadmin/assets/uploads/files/ytb_ic_sayfalar-LR.pdf

Establishing an Inclusive Psychology of Migration: An Alternative Model

Halis Sakız*

Abstract

Increasing pace of migration around the world have caused a variety of psychological reactions among migrants and host communities, ranging from distress and pity to empathy and positive regard. In contrast to theories and approaches which highlight a chaotic aspect of migration, the purpose of this conceptual paper is to evaluate the issue of migration from an inclusive psychological point of view. Acknowledging the potential difficulties it may cause unless it is handled competently, this paper suggests that migration can be a way of strengthening social inclusion and enhance positive psychological reactions among communities.

Keywords: *Migration, inclusive psychology, cohesion, multiculturalism*

* Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
e-posta: halissakiz@artuklu.edu.tr

Bütünleştirici Bir Göç Psikolojisinin Oluşturulması: Alternatif Bir Model

Halis Sakız*

Öz

Dünya üzerinde artan göç olgusu göçmenler, mülteciler ve yerel toplumlar arasında, huzursuzluk, acıma ve olumlu kabul gibi farklı psikolojik reaksiyonlara neden olmuştur. Bu makalenin amacı, göçü kaotik, düzensiz ve olumsuz yanlarını öne çıkaran kuram ve yaklaşımların aksine, bütünleştirici bir psikolojik anlayış içerisinde değerlendirmektir. İyi yönetilmediği durumlarda göç hareketlerinin neden olabileceği muhtemel zorlukların var olduğunu kabul edildiği bu yazı, göçün topluluklar arasında olumlu psikolojik tepkiler verilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine yönelik bir etkisi olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, bütünleştirici psikoloji, uyum, çokkültürlülük

* Phd, Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Educational Sciences, e-mail: halissakiz@artuklu.edu.tr

Introduction

Migration has been a popular topic among researchers and scholars from various fields; and evaluated from different perspectives such as that of sociologists, politicians and economists. However, the focus it has received from psychological and behavioral sciences has been intensive. Especially for the past three decades, migration has attracted the interest of population psychologists and environment psychologists, leading to a production of numerous psychologically-oriented studies of migration behavior. These studies have usually taken into account the subjective correlates of migration behavior, such as underlying attitudes, values, perceptions and migration intentions (Nguyen & Benet-Martínez, 2013).

This paper embarks on the literature on migration psychology, as defined by Fawcett (1985), and investigates this topic in relation to the establishment of an inclusive and cohesive community. Psychological studies conducted on migration generally address two broad questions. First, they focus on the causes of migrant movement, whether they are voluntary and involuntary. These studies focus on the decision-making models and motivational constructs behind the migrant movement. The second question points to the consequences of the new environmental for the migrants as they make changes in their locations. This question often focuses on issues related to attitudes, adjustment, acculturation and adaptation models. The latter question is the focus of this paper which aims to put forward the possibility of inclusive attitudes and behaviors in regards to migration.

Global international migration is increasing exponentially not only in scale but also in the types of mobility and the cultural diversity of groups involved in that movement. According to Jim Cummins (1996) cultural diversity is becoming the norm in both the domestic and international arenas, and around the world, we see unprecedented population mobility and intercultural contact. Migration is defined as 'the movement of a person from one location to another' (Fawcett,

1985). Migration can take several forms: it can be a movement from one location to another within the same city, a permanent departure from one city to rural area or another, and voluntary or involuntary mobility across different countries, which may be identified as refugee movements, immigration or international labor migration. Regardless of the type of migration or change in location, indicators show that individual and social psychological factors are affected by the movement. The impact on these factors may take several forms, from total social exclusion to favorable attitudes and behaviors leading to individual well-being and social inclusion.

Negative Psychological Traits Associated With Migration

Experience in some parts of the world suggests that it may be difficult to reconcile the increasing diversity with social harmony and social cohesion (Hugo, 2005). Recent statistics by the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (<http://www.unhcr.org>, 2015) confirm the negative picture: the number of people displaced from their countries of origin increased from 37.5 million in 2005 to 59.5 million in 2015. What is more, and unfortunately worse, the individual attitudes towards people migrating are increasingly negative, and such attitudes impact large-scale social policy that restrict individual and social rights and thus, cohesion (Atasoy & Demir, 2015; Facchini & Mayda, 2008; Zimmerman et al., 2000). For example, Miriam George (2010) reports that many of the host countries' policies are highly egocentric and are not applicable to the diverse cultural, social, and political nature of refugees. While the traumatic experiences of pre and post-migration can be long lasting and shattering to both the inner and outer selves of migrants and refugees, the locals may struggle to give a steady reaction to the migration movement (George & Jettner, 2014; Steel et al., 2006).

Nowadays, civil wars, shortage of food, torture and high risk of death bring about significant psychological risks for many refugees (Bhui et al., 2003). Those who can cope with the traumatic events

that occur before migration from their country of origin also often face challenging experiences during the resettlement period. Some of the frequently occurring incidences and feelings are loneliness, loss of own culture, anxiety, depression, anger, guilt and frustration. Sometimes, these incidences and feelings may be so severe that migrants and refugees may want to go back to their homeland, although they fear the violent consequences (George, 2012). On the other hand, in the regions migrated to, there are often struggles because of the uncertainty about how to adapt to the new migration movement and how to welcome migrants (George & Tsang, 2000). Unless the migration movement is handled well the ultimate result is often exclusion of individual migrants and their communities.

Factors Contributing to the Negative Traits Associated With Psychology of Migration

Most research has established that the negative traits associated with migration and leading to the emergence of feelings of threat and exclusion are related to misinformation and misperceptions regarding migrants and migration (Hugo, 2005). One of the perceptions leading to the emergence of a negative psychological state is that migrants are reluctant and often resist embracing aspects of the mainstream community. This misperception is exacerbated when migrants are forced to live together in spatially concentrated migrant communities. However research reports indicate that ‘such communities can be highly effective in assisting newcomers to make the transition from origin to host society and economy in a relatively painless and effective way without imposing costs on government and community support systems’ (Hugo, 2005:14).

Another factor contributing to the development of negative psychological perceptions regarding migrants is the fact that migrants and their needs are not addressed within the local and national policy. Especially in social, education and other policies, migrants are prevented from access to education, health and social security systems.

In addition, several job sectors in different countries are not always open to migrants and they are discriminated against by ignoring their qualifications and excluding them on the basis of background rather than qualifications or proven ability and experience.

Despite the existence of international refugee and migrant laws regarding the protection, accommodation and recognition of refugees and other migrants who move involuntarily, national laws including citizenship and residency qualification guidelines restrict access of immigrants and their children.

Negative attitudes towards migrants are often transformed to racist behavior that contain harassment and other unwanted behaviors. These views and behaviors not only cause enormous distress for migrants but they also constitute a substantial barrier to them adjusting to the host society. This is closely related to the fact that cultural and linguistic rights of immigrant groups are not always recognized in some host societies despite the international recognition of these as basic rights. State system and societies are not always aware of the fact that these rights are fundamental to the cohesiveness and meaningfulness of the lives of immigrants as well as the inclusiveness of the society. However, they can be seen by some destination groups as divisive, separate and other (Nguyen & Benet-Martínez, 2013).

Psychology of Exclusion

Abrams et al. (2005) summarize some of the negative psychological effects of migration associated with exclusion from the community, whether defined in broad terms such as the loss of important parts of the self, or in more specific terms such as the particular negative emotions or defensive reactions that follow. They list contraction of self, self-concept threat, lowered self-esteem, anger, frustration, emotional denial, and cognitive impairment as common psychological reactions to migration and isolation from the community. Being isolated from an unexpected and undesirable relationship or group mi-

ght seem positive in the first glance. However, even though isolation from unwanted conditions might free someone from a stigmatizing and exclusionary association, the positive aspect is always accepted as the removal of exclusion and inclusion in a more positive set of relationships. Furthermore, it is unlikely that most people engage in counterfactual thinking about all the negative relationships they could have been excluded from.

One way of characterizing post migration exclusion from a local community and answering the question of why migrants are excluded is to think about the causes and targets of exclusion. Migrants are clearly one type of target of exclusion because they are often referred as minorities, unfamiliar, and likely to pose potential threat. Therefore, they are put into social categories and groups and become powerful agents of exclusion. The locals where migration occurs, by their very nature, have the capacity to include and exclude people, and often think they have to do so to exist as categories or as groups. At the individual level, each individual migrant is highly likely to be the target of exclusion, particularly if they do not possess adequate skills to fit with a group. In addition, individuals may be excluded from relationships often because they belong to an excluded group, identified as migrants in this case (Abrams et al., 2005).

The question of whether inclusion and exclusion are based on individual or collectivist sources is debated. Abrams et al. (2005) claim that individuals are unlikely to exert exclusionary behaviors unless they have an unusual level of personal power, are supported psychologically by a group, or can draw on a principle of exclusion that is defined at a more abstract level of relationship. This supports the conclusion that the control over the processes of inclusion and exclusion is often asymmetric. In cases where exclusionary views and behaviors exist, generally, the group possesses more power over individuals than the individuals do over one another or over other groups.

An Alternative Model: Inclusive Psychology of Migration

Despite an increasingly negative perception of global migration as a threat (D'Ancona, 2015), and reports of negative impact of migration on human psychology, the question of whether the negative psychological effects of migration can be prevented and migration can be a source for the cultivation of cohesion and individual well-being is contested. Classical incorporation approaches towards migration have often failed to offer a model where the psychosocial stability of both migrants and hosts can be preserved. As Castles (1998) describe, the following three approaches have often been offered as incorporation models:

Assimilation refers to the 'incorporation of migrants into society through a one-sided process of adaptation in which migrants are expected to give up distinctive linguistic, cultural and social characteristics and become indistinguishable from the majority population' (Castles, 1998: 247). This model was massively implemented in the early postwar years in the countries that experienced mass migration. The approach is based on the roots of the human capital approaches to migration which aim to freed the state from any intervention towards migrants and leave all matters relating to migration to market mechanisms(Castles, 1998). However, assimilation lost legitimacy both as a policy and as a theoretical and analytical framework (Freeman, 2004). However, the current global wave of migration and developments in the contemporary era has led to the reconsideration of the assimilationist model to account for these developments (Alba & Nee, 1997), while Brubaker (2003) and Freeman (2004) have located signs and evidence of a return to assimilation policies in some Western democracies.

Integration refers to 'a process of mutual accommodation involving immigrants and the majority population' (Castles, 1998: 248). This approach assumes that migrants stop over time to be different from the mainstream society in terms of culture and behavior and start

acting alike. Castles (1998) states that in Australia, Canada and the United States, the policy which adopted assimilationist approaches was rejected and aspects of the integrationist approach were followed.

Exclusion refers to a state where incorporation of migrants to some sectors and areas of society (especially the labor market) but not to others (for example, citizenship) occurs. Indications of exclusion are observed especially when it comes to the welfare system, political participation and citizenship (Castles, 1998).

Thus, several approaches and guidelines have been used by governments to respond to the issue of integration of migrants in several ways. However, approaches that are discussed above have been considered as inadequate as they fell short of providing a sustainable model of an integrated society embracing diversity and multiculturalism. Castles and Miller (1998) and Yasemin Nuhoglu Soysal (1994) argue that in their efforts to incorporate migrants, governments need to consider not only government policies but also a range of social processes such as incorporation into social, economic and political structures, the degree and nature of migrant participation in societal institutions, and the emergence of various forms of inequality.

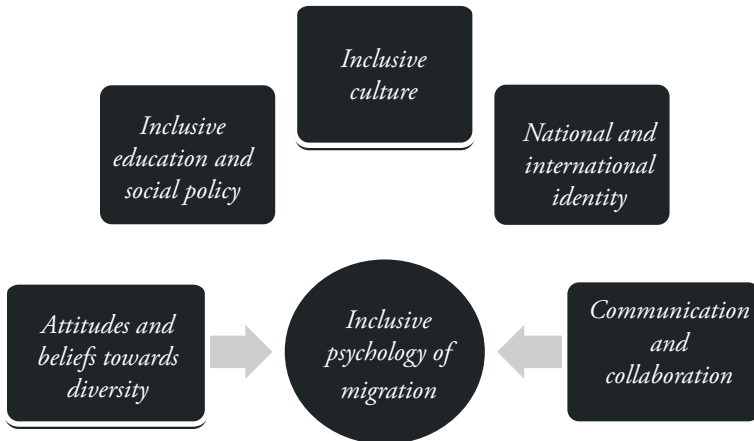
With the above approaches and their insufficiency in mind, inclusion is now proposed as an innovative model which proposes a chance for social cohesion and well-being. Inclusion covers the process by which immigrants are incorporated into the receiving society. It includes the idea of multiculturalism, a popular concept in the twenty-first century that has taken different forms in different societies, mostly with an emphasis on egalitarian models. Multiculturalism refers to the development of migrant populations into ethnic communities that can preserve their language, culture, social behavior, and are granted more or less equal rights. As Castles (1998) remarks, in regions where multiculturalism is adopted and practiced, the majority group is eager to accept or even welcome cultural differences and adapt institutions accordingly.

There several basic principles of inclusion. For example, according to James Jupp (2002), inclusion requires that (a) all members of society to have equal opportunity to maintain their culture without prejudice, (b) people should be encouraged to understand and embrace other cultures, (c) people should have an equal opportunity to realize their full potential and get equal access to programs and services, (d) needs of migrants should be met by programs and services available to the whole community but special services are necessary to ensure equality of access and provision, and (e) services and programs should be designed and operated in full consultation with clients and self help and self reliance encouraged.

Elements of an Inclusive Psychology of Migration

In this section, elements which are thought to be associated with the establishment of an inclusive psychology of migration are presented (Figure 1). These elements, which can separately be located in the literature, constitute the theoretical framework of this paper.

Figure 1. Elements associated with the establishment of an inclusive psychology of migration

Attitudes and Beliefs Towards Diversity

A key element in the development of a cohesive community and enhancement of the social and emotional well-being of both migrants and hosts is the need to possess positive attitudes towards diversity and especially migrants. The literature clearly indicates that the inclusion of migrant families and their children can only become a reality if there are favorable perceptions and attitudes towards themselves and their inclusion (Vijver et al., 1999). Barnes and Mercer (1997) state that individuals and communities need to possess positive attitudes towards diversity to work collaboratively, build an inclusive culture and perform inclusive behaviors. Therefore, all legislative attempts that target inclusion need to consider the need to cultivate positive attitudes towards diversity and inclusion among individuals, families, and the community (Gash, 1996).

However, when individuals possess negative perceptions and attitudes towards diversity, inclusion and migrants, developing inclusive attitudes and behaviors among people and implementing social policy that target the inclusion of migrants can become very difficult (Miles & Thränhardt, 1995). If individuals do not believe in the usefulness and effectiveness of the cohesiveness and inclusiveness within society, the development and implementation of inclusive policies might not produce the expected positive outcomes. It is established that effective social policy can impact the perceptions and beliefs of individuals (Mittler, 2012). Individuals within societies often model each other and they are influenced by the interaction they have with each other. This is a reason for prioritizing positive attitudes towards diversity as part of the community programs and policy content (Morrison & Ursprung, 1987).

National and International Identity

Migration and identity are often perceived as related concepts which might determine how attitudes towards diversity, and particularly migrants, are constituted within societies at both theoretical and pra-

tical spheres. Social Identity Theory (Tajfel & Turner, 1979) assumes that separation of individuals within a community as in groups (which include the self) and outgroups (different from the self) helps to develop a sense of positive group distinctiveness and attachment to the ingroup. A strong sense and achievement of radical group distinctiveness, however, may also lead to discrimination against outgroups by enhancing the image, prestige, or resources available to one's own group (Esses et al., 2005). As a result, it can be concluded according to Social Identity Theory that the exclusion of members from perceivably diverse groups (e.g., migrants) will strengthen the ingroup composition and exclude outgroups and that high levels of national attachment may be especially associated with derogation of immigrants (Mummendey et al., 2001).

In contrast to the assumptions derived from Social Identity Theory, alternative ideologies have developed whereby cultural diversity is viewed as a key to inclusion and supportive of the gains of the entire population. According to O'Hanlon and Holmes (2004), eradication of the idea of categorization (for example, as ingroups and outgroups) can lead to the development of a diverse and productive community, based on the richness that different individuals can bring. A multicultural and inclusive approach aims to eliminate external prejudice by encouraging knowledge and respect of migrant cultures and languages, so enhancing mutual understanding. This cycle of learning about diversity and living together embraces the value of cultural diversity and develops individuals' self-esteem. It is stated that when individuals' own experience and culture are respected and validated, and their experience is drawn on within the community, conditions for social cohesion are optimal (Macpherson, 1999). Research and policy reports indicate that awareness among many countries regarding the importance of maintaining migrant characteristics and cultures and their recognition within society is promising (Ward & Masgoret, 2008). Around the world, arguments that migrants should be encouraged to maintain and develop their own cultural resources within the

community have slowly replaced explicit assimilationist approaches (O'Hanlon & Holmes, 2004).

There is considerable research indicating the practical aspect of the relationship between national identity and the attitudes of individuals towards diversity and migration. However, the question of how exactly national attachment and identity relate to attitudes toward 'outsiders', especially migrants who are trying to enter the national ingroup, is contested. The research carried out in naturalistic and laboratory settings indicate the connection between threat and group identification (Doosje & Ellemers, 1997). However, national boundaries are different from the laboratory settings; they are often formally open to international access (e.g., through migration) and, therefore, can contain a range of emotional and cognitive connections and involve unique and complex dynamics in people's relations to others. On the other hand, the implication of 'internationalism', an idea that evokes concern for the welfare of other nations and develops identification with an international community, in regards to the development of positive attitudes towards migrants is an emerging phenomenon (Feshbach, 1990; Kosterman & Feshbach, 1989). This idea is often perceived as a motivator to develop positive attitudes among individuals.

Considering attachment to one's own national identity and internationalism, one needs to ask whether these two phenomena necessarily represent opposite ends of a continuum, or whether they represent different types of identities, reflecting different aspects of an individual's overall set of multiple social identities (Brewer, 2000). In addition, it is yet to be researched whether or how factors such as social deprivation, threat, and anxiety interact between the different forms of identities. For example, is there a relationship between the socioeconomic status of a community and their perceptions and attitudes towards migrants? Does an increase in the national attachment in times of external threat (e.g., terrorism) necessarily bring about a decrease in concern for the welfare of others, including migrants? Investigation of

these questions might produce different answers in different contexts and social situations, while definitions of national and international identity might affect the answers to these questions.

In a society, individuals need to be made aware that attempts concerning inclusion of migrants should be based on the assumption that the dissemination of accurate information about migrants and their characteristics will lead to increased favorable attitudes and reduction of prejudice, stigmatization, and social rejection. Turnbull et al., (2006) say that it can be challenging to deal with mass movements of individuals with diverse needs, particularly when there are more individuals in need of more help. However, governments, non-governmental organizations and community leaders can address these issues and work towards building a culture that is committed to inclusion, and support individuals to develop favorable attitudes towards communities that are getting more diverse.

An Inclusive Culture

Culture is a complex phenomenon and understood differently by various disciplines. In its basic form, culture is defined as the 'complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society' (Tylor, 1974:1). In the context of this paper, the concept refers to the set of customs, traditions and values of a society or community, such as an ethnic group or nation. Culture is based on the beliefs, values, and personal experiences that each individual brings to the society as well as the organizational arrangements within the society. There is close association between culture and the nature of the behaviors that individuals conduct because the goals, traditions, and philosophies which each individual and community possesses, impact the way in which these are translated into daily practices (Holliday, 1999).

From the perspective of an inclusive and cohesive society, multiculturalism is a concept that values the peaceful coexistence and mutual respect between different cultures inhabiting the same territory (Wil-

liams, 1976). Edgar Schein (1985) argues that cultures are related to the practices of members of a community or organization who share basic values and assumptions through which they define themselves and their working contexts. Therefore, inclusion and participation of all individuals, including migrants, within the community increase when culture contains values, norms and rules that address inclusive principles. Underlying enablement of all individuals to participate in society is the fact that these values are shared among the whole population that celebrate the idea of difference and acceptance, and have a commitment to offering equitable and equal opportunities to all individuals.

In order to establish inclusive cultures, Barnes and Mercer (1997) argue for participation of all stakeholders within a community. Also, stakeholders need to possess positive attitudes towards working with each other, which can help them collaborate effectively and develop an inclusive culture. Establishing cultures inclusive of migrant families and children requires a range of policy making activities which target community awareness and participation and meet the needs of vulnerable individuals, including migrants. This can be utilized as an opportunity to explore ways of communication and collaboration with other members of society, resulting in the removal of barriers to participation and development of all individuals.

Building an inclusive culture is a product of the negotiation of ideas by whoever has a role within the community in ways that diversity in thinking is respected and means of working together are sought for by everyone. Developing and maintaining an inclusive culture depends on the process of collaboration, dialogue and learning. This conceptualization requires that ideologies of communication and multiculturalism should transform the hitherto discriminative and individualistic tendencies in societies into collective attempts that consider the current social context and can sustain individual and social development.

Communication and Collaboration

Increasing diversity in societies has brought about the need to live together, and furthermore, a demand for effective communication among individuals from different backgrounds (Cook & Friend, 2010). Recently, there has been an emphasis on creating ways of communication and collaboration between communities in order to meet the expectations of all individuals and overcome the challenges of the twenty first century society (Maher et al., 2010). These concern all individuals who inevitably and directly have contact with each other.

Several theories support the power of communication in the establishment of cohesive communities. For example, the contact hypothesis (Allport, 1954; Hewstone & Brown, 1986), in its simplest form, argues that bringing together individuals from different backgrounds or groups ‘under optimal conditions’ (Pettigrew & Tropp, 2000) can improve intergroup relations by reducing prejudice and discrimination. Allport (1954) proposed that the positive effects of communication can become a reality if four conditions were met. First, the groups who meet, or at least the individuals that come together from different groups or backgrounds should possess or equal status among the groups who meet, or at least among the individuals drawn from different groups. Second, the conditions in which groups communicate should involve co-operation between groups or offer shared goals to both groups. Third, co-operation between the groups involved should be encouraged. Finally, there should be institutional support to legitimize the contact situation and conditions (Dovidio et al., 2005). Allport’s ideology has had a profound impact on the creation of inclusive social policy in many countries (Schofield & Eurich-Fulcer, 2001).

Dovidio et al. (2005) report that, more recently, there has been an emphasis on understanding how aspects of intergroup contact *mediate* (‘how’ does contact work?) and *moderate* (‘when’ does contact work?) (e.g., Hewstone, 1996; Voci and Hewstone, 2003). Pettigrew and Tropp (2000) provide an optimistic review of recent research on

co-operative intergroup contact, indicating that contact can reduce prejudice. Pettigrew (1998) & Islam and Hewstone (1993) showed the importance of positive affective processes in explaining what makes contact effective, and that contact is closely related to reduced 'intergroup anxiety'. Stephan and Stephan (1985) argue that anxiety among groups mainly results from the assumption that contact with the outsider will result in negative consequences for oneself. Some factors such as limited previous contact with outsiders, status differences, and a high ratio of outgroup to ingroup members may account for this assumption.

However, research findings show that having contact is strongly related to reduced levels of intergroup anxiety (Stephan & Stephan, 1985). Dovidio et al. (2005) have also indicated that communication and friendship with individuals with different backgrounds can promote empathy, trust and forgiveness while enhancing positive attitudes towards outgroups. They have also found that contact is associated with greater willingness to take the other community's perspective on the conflict, and this perspective taking makes a unique contribution to the prediction of prejudice, trust, and forgiveness.

In establishing effective communication between migrants and host communities and enhancing their participation, their perspectives need to be understood (Olivos et al., 2010). Reactions of migrants to migration might vary when they focus on different positive and negative factors. These reactions depend on several factors such as culture, severity of their living conditions, available support to them and how the system attempts to include them. Some reactions of migrants might be minor, whereas some others might develop strong emotional reactions towards the difficulty they experience.

Including migrants, therefore, should be viewed as a holistic process involving all related stakeholders in a community. Migrants comprise a portion of the community and they should be viewed as an integral part of the community. Their attitudes and perspectives matter, and therefore, their support and involvement for inclusion and voluntary participation in this processes is needed to establish inclusive cultures.

Inclusive Education and Social Policy

Education is seen as reflection of the wider society. The composition of the increasingly diverse society is shown in schools and classrooms, while practices of schools have a great impact on society (Villa & Thousand, 2005). For more than three centuries, it has been recognized that good education was based not on one culture but on valuing diversity (O'Hanlon & Holmes, 2005). In addition, many findings and reports have suggested that the inappropriateness and inflexibility of the education system, together with racism, discrimination, and stereotyping have a great influence the structure and practices of the community (Brown, 1998). Therefore, to make a meaningful progress schools need to take into account the recommendation that in order to reflect the needs of a diverse society schools must value cultural diversity (Macpherson, 1999).

At that point, inclusive education is proposed as an effective method where there is an effort to increase the participation of all students in, and reducing their exclusion from, the cultures, curricula and communities of schools whilst acknowledging the right of students to education in their locality (Booth & Ainscow, 2002). In its definition of inclusion, UNESCO (2009) highlights aspects of inclusion such as equity, access to mainstream education regardless of background, equality, participation, and a curriculum responsive to the needs of all learners. Inclusive education assumes that mainstream education is a human right, and inclusion, participation and diversity are ingredients of schools of our age. The increasing emphasis made on inclusive education around the world is promising to contribute to the establishment of an inclusive and cohesive society where all individuals, including migrants, are viewed as main members of society.

Establishment of an inclusive society requires that all educational, political and social steps should be taken in ways that ensure respect towards basic rights of migrants. Among these steps are access and participation within mainstream communities, and enhanced levels

of independence and self-esteem. Inclusive projects need to be implemented that using a rights-based approach, including empowerment, awareness-raising and community participation. Communities with high inclusive knowledge, together with accurate and extensive policies can produce better opportunities to improve individuals' lives (UNESCO, 2009), including migrants and hosts.

Despite the importance of policy, it is difficult to achieve real, sustainable, and collective improvement in individuals' behaviors and thinking patterns only through policy-making activities (Lawson, 2005). Real improvement at societal level can be achieved via communication and collaboration between governments, non-governmental organizations and related private institutions. At this process, advocacy organizations and universities may boost awareness raising activities, monitor improvements and implementation of legislation, and facilitate interaction between governments, migrants, hosts, and other organizations. There is a need for a change in the mentality of these institutions to think beyond principles of physical placement, and start to place true emphasis on the inclusion of migrants.

Bateson (2000) argues that short-term strategies that focus on individual persons as seen in isolation are less likely to be effective, and suggests that relationships among actors in the society should be established. This strategy can help to replace inefficient habits and theories of mind with non-isolation and reflective reasoning that can serve as a long-term solution. The current views and practices, which marginalize migrants and do not give agency in their own matters, should trust them to become productive and independent members of society.

Conclusion

Encouraging inclusive representations is a promising and effective avenue; however the desire of some individuals and groups for being distinctive has to be addressed, too. An effective way of achieving

this can be to promote close individual relationships across groups, schools and communities, and produce strategies that work against simplified and stereotypic beliefs and behaviors. In addition, the planned framework to encourage more inclusive relationships has to avoid harm for one group and, if possible, provide gains for all participants. In some cases exclusion can be unavoidable; however it is likely that the negative consequences can be eliminated by finding alternative relationships within which inclusion can be established (Abrams et al., 2005).

In dealing with exclusionary practices in societies, migration should be viewed from the perspective of social justice and equity, which emphasize human rights and implies participation at multiple levels of society through developing relationships and ethical values. Dyson et al. (2004) believe that stereotyping people based on the characteristics they possess is against equity and human rights. The emphasis should be on empowerment of people, enhancing their capabilities and providing them with meaningful and long-term opportunities (Sen, 1999). In recent decades, the international commitment towards the social inclusion of vulnerable individuals has been accelerated, rather than limiting their access with assimilation or physical integration (UNESCO, 2009). It is believed to be a more genuine move to the recognition of diversity because this can allow for participation and connection in the social, educational and cultural aspects of the community (Barton & Armstrong, 2007).

References

- Abrams, D., Hogg, M. A. & Marques, J.M. (2005), A Social Psychological Framework for Understanding Social Inclusion and Exclusion, Psychology Press, New York and Hove.*
- Alba, R. & Nee, V. (1997), "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration", *International Migration Review*, 31, 4, 826-874.

- Allport, G. W. (1954), *The Nature of Prejudice*, Addison-Wesley, Reading, MA.
- Atasoy, A.& Demir, H. (2015), "Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etkileri", *Journal of International Social Research*, 8, 38, 457-470.
- Barnes, C.& Mercer, G. (1997), *Doing Disability Research*, Leeds, The Disability Press.
- Barton, L.& Armstrong, F. (2007), *Policy, Experience and Change: Cross Cultural Reflections on Inclusive Education*, Dordrecht, Springer.
- Bateson, M. (2000), "Ecology and Flexibility in an Urban Civilization", Bateson, Gregory (Ed.), *Steps to an Ecology of Mind with a Forward by Mary Catherine Bateson*, Jason Aronson Inc, Northvale, NJ, 502-513.
- Bhui, K., Abdi, A., Abdi M., Pereira, S., Dualen, M., Robertson, D., Sathymoorthy, G.& Hellena, İ. (2003), "Traumatic Events, Migration Characteristics and Psychiatric Symptoms among Somali Refugees" *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 1, 35-43.
- Booth, T.& Ainscow, M. (2002), *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*, CSIE.
- Brewer, M. B. (2000), "Reducing Prejudice through Cross-categorization: Effects of Multiple Social Identities. Oskamp, Stuart (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination*, Erlbaum, Hillsdale, NJ, 165-183.
- Brown, B. (1998), *Unlearning Discrimination in the Early Years*, Trentham Books, Staffordshire.
- Brubaker, R. (2003), "The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany and the United States", Morawska, Christian, *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*, Palgrave, Houndmills, 39-58.
- Castles, S. (1998), "The Process of Integration of Migrant Communities", *Proceedings of the United Nations Expert Meeting on Population Distribution and Migration*, Sant Cruz, Bolivia, 18-22 January 1993 (convened in preparation for the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-14 September 1994), United Nations, New York.

- Castles, S. & Miller, M. J. (1998), *The Age of Migration: International Population Movements In The Modern World*, Macmillan, London.
- Cook, L. & Friend, M. (2010), "The State of the Art of Collaboration on Behalf of Students with Disabilities," *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20, 1-8.
- Cummins, J. (1996), *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*, CABE, California.
- D'Ancona, M. Á. C. (2015), "Immigration as a Threat: Explaining the Changing Pattern of Xenophobia in Spain", *Journal of International Migration and Integration*, 1-23.
- Doosje, B. & Ellemers, N. (1997), "Stereotyping under Threat: The role of Group Identification", Spears, Russell- Oakes, Penelope J.- Ellemers, Naomi-Haslam Alexander S. (Eds.), *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*, Blackwell, Malden, MA, 257-272.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Hodson, G., Houlette, M. A. & Johnson, K. M. (2005), "Social Inclusion and Exclusion: Recategorization and the Perception of Intergroup Boundaries", Abrams, Dominic- Hogg, Michael A.-Marques, Jose M., *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*, Psychology Press: New York and Hove, 245-265.
- Dyson, A., Farrell, P., Polat, F., Hutcheson, G. & Gallanaugh, F. (2004), *Inclusion and Pupil Achievement*, DfES, London.
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Semanya, A. & Jackson, L.M. (2014), "Attitudes toward Immigrants and Immigration: The Role of National and International Identity", Abrams, Dominic- Hogg, Michael A.-Marques, Jose M., *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*, Psychology Press: New York and Hove, 317-339.
- Facchini, G. & Mayda, M. M. (2008), "From Individual Attitudes towards Migrants to Migration Policy Outcomes: Theory and Evidence", *Economic Policy*, 23, 56, 652-713.
- Fawcett, J. T. (1985), "Migration Psychology: New Behavioral Models", *Population and Environment*, 8, 1-2, 5-14.

- Feshbach, S. (1990), "Psychology, Human Violence, and the Search for Peace: Issues in Science and Social Values", *Journal of Social Issues*, 46, 183–198.
- Freeman, G. P. (2004), "Immigrant Incorporation in Western Democracies", *International Migration Review*, 38, 3, 945-969.
- Gash, H. (1996), "Changing Attitudes towards Children with Special Needs", *European Journal of Special Needs Education*, 11, 286–297.
- George, M. (2010), "A Theoretical Understanding of Refugee Trauma", *Clinical Social Work Journal*, 38, 4, 379–387.
- George, M. (2012), "Migration Traumatic Experiences and Refugee Distress: Implications for Social Work Practice", *Clinical Social Work Journal*, 40, 429–437.
- George, M. & Jettner, J. (2014), "Migration Stressors, Psychological Distress, and Family—a Sri Lankan Tamil Refugee Analysis", *Journal of International Migration and Integration*, 1-13.
- George, U. & Tsang, A. T. (2000), "Newcomers to Canada from former Yugoslavia", *International Social Work*, 43, 3, 381–393.
- Hewstone, M. E. & Brown, R. E. (1986), "Contact is not Enough: An Intergroup Perspective on the Contact Hypothesis", Hewstone, Miles E.-Brown, Rupert E. (Eds.), *Contact and Conflict in Intergroup Encounters*, Basil Blackwell, Oxford, 3–44.
- Hewstone, M. E. (1996), "Contact and Categorization: Social Psychological Interventions to Change Intergroup Relations", Macrae, Neil-Stangor, Charles-Hewstone, Miles E. (Eds.), *Stereotypes and Stereotyping*, The Guilford Press, New York, 323–368.
- Holliday, A. (1999), "Small Cultures", *Applied linguistics*, 20, 237-264. (<http://www.unhcr.org/ga15/index.xml>, 24.10.2015).
- Hugo, G. (2005), *Migrants in Society: Diversity and Cohesion*, Global Commission on International Migration, Geneva.
- Islam, M. R. & Hewstone, M. R. (1993), "Dimensions of Contact as Predictors of Intergroup Anxiety, Perceived Outgroup Variability, and Outgroup Attitude: An Integrative Model", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 700–710.

- Jupp, J. (2002), *From White Australia to Woomera: The Story of Australian Immigration*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kosterman, R. & Feshbach, S. (1989), "Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes", *Political Psychology*, 10, 257-274.
- Lawson, A. (2005), "The 'EU Rights Based Approach to Disability': Strategies for Shaping an Inclusive Society", *International Journal of Discrimination and the Law*, 6, 269-287.
- Macpherson, W. (1999), *The Stephen Lawrence Inquiry Report*, HMSO, London.
- Maher, J., Burroughs, C., Dietz, L. & Karnbach, A. (2010), "From Solo to Ensemble: Fine Arts Teachers Find a Harmonious Solution to Their Isolation", *Journal of Staff Development*, 31, 1, 24-29.
- Miles, R. & Thränhardt, D. (1995), *Migration and European Integration: The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, Fairleigh Dickinson Univ Press: London.
- Mittler, P. (2012), *Working towards Inclusive Education: Social Contexts*, David Fulton Publishers, Oxon.
- Morrison, J. M. & Ursprung, A. W. (1987), "Children's Attitudes toward People with Disabilities: A Review of the Literature", *Journal of Rehabilitation*, 53, 45-49.
- Mummendey, A., Klink, A. & Brown, R. (2001), "Nationalism and Patriotism: National Identification and Out-group Rejection", *British Journal of Social Psychology*, 40, 159-171.
- Nguyen, A. M. & Benet-Martinez, V. (2013), "Biculturalism and Adjustment: A Meta-analysis", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 1, 122-159.
- O'Hanlon, C. & Holmes, P. (2004), *The Education of Gypsy and Traveller Children: Towards Inclusion and Educational Achievement*, Trentham Books, Trent and Sterling.
- Olivos, E. M., Gallagher, R. J. & Aguilar, J. (2010), "Fostering Collaboration with Culturally and Linguistically Diverse Families of Children with

- Moderate to Severe Disabilities”, *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20,28–40.
- Pettigrew, T. F. (1998), “Intergroup Contact Theory”, *Annual Review of Psychology*, 49, 65–85.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2000), “Does Intergroup Contact Reduce Prejudice? Recent Meta-analytic Findings”, Oskamp, Stuart (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination. “The Claremont Symposium on Applied Social Psychology”*, Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ, 93–114.
- Schein, E. (1985), *Organisational Culture and Leadership*, Jossey-Bass, Mahwah, NJ.
- Schofield, J. W. & Eurich-Fulcer, R. (2001), “When and How School Desegregation Improves Intergroup Relations”, Brewer, Marilynn B.- Gaertner, Samuel L. (Eds.), *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes*, Blackwell, Malden, MA & Oxford, UK, 475–494.
- Sen, A. (1999), *Development as Freedom*, Oxford University Press, Oxford.
- Soysal, Y. N. (1994), *Limits of Citizenship*, University of Chicago Press, Chicago.
- Steel, Z., Silove, D., Brooks, R., Momartin, S., Alzuhairi, B. & Susljik, I. (2006), “Impact of Immigration Detention and Temporary Protection on the Mental Health of Refugees”, *British Journal of Psychiatry*, 188, 58–64.
- Stephan, W. & Stephan, C. W. (1985), “Intergroup Anxiety”, *Journal of Social Issues*, 41, 157–175.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979), “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, Austin, William G.- Worchel, Stephen (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Brooks/Cole, Monterey, CA,33–47.
- Turnbull, R., Huerta, N. & Stowe, M. (2009), *The Individuals with Disabilities Education Act as Amended in 2004*, Pearson/Merrill-Prentice Hall, Columbus, OH and Saddle River, NJ.
- Tylor, E. B.(1974), *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*, Gordon Press, New York.

- UNESCO (2009), *Policy Guidelines on Inclusion in Education*, UNESCO Publishing, France.
- Vijver, F., Helms-Lorenz, M. & Feltzer, M. J. (1999), "Acculturation and Cognitive Performance of Migrant Children in the Netherlands", *International Journal of Psychology*, 34, 3, 149-162.
- Villa, R. A. & Thousand, J. S. (2005), *Creating an Inclusive School*, Association for Supervision and Curriculum Development, Alexandria, VA.
- Voci, A. & Hewstone, M. (2003), "Intergroup Contact and Prejudice towards Immigrants in Italy: The Mediatlional Role of Anxiety and the Moderational Role of Group Salience", *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 37-54.
- Ward, C. & Masgoret, A. (2008), "Attitudes toward Immigrants, Immigration, and Multiculturalism in New Zealand: A Social Psychological Analysis1" *International Migration Review*, 42, 1, 227-248.
- Williams, R. (1976), *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Oxford UP, New York.
- Zimmerman, K. F., Bauer, T. K. & Lofstrom, M. (2000), *Immigration Policy, Assimilation of Immigrants and Natives' Sentiments towards Immigrants: Evidence from 12 OECD Countries*, IZA Discussion paper no. 187.

MAKALE GÖNDERME KOŞULLARI

1. Dergiye gönderilecek başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
2. Makalenin incelemeye alınması için aşağıdaki yazım ve atıf kurallarına göre düzenlenmesi gerekir:

A) Yazım Kuralları

1. Türkçe öz (en fazla 100 kelime) ve anahtar kelimeler (en az 3, en çok 5 kelime), makalenin İngilizce başlığı, İngilizce öz ve anahtar sözcükler tam olmalıdır. Öz ve anahtar kelimeler başlıktan hemen sonra yer almalıdır.
2. Makale en az 5.000 kelime, en çok 7.000 kelimedenden oluşmalıdır.
3. Makale, e-posta veya posta ile gönderilebilir. Posta ile gönderildiğinde elektronik kopyası da eklenmelidir.
4. Bilgisayar ortamında (Microsoft Ofis Word formatında) yazılmış makalelerin; yazar ismi ve unvanı belirtilmeksizin bir nüshası, kopyalanmış ve doya adı belirtilmiş e-posta veya CD ile birlikte gönderilmelidir.

Metinde;

- Yazı karakteri Times New Roman,
- Makale başlığı 18 punto, koyu, küçük harf,
- Öz, Anahtar Kelimeler, Abstract, Keywords ve metinleri italik, 10 punto; makale başlığının İngilizcesi koyu, italik, 11 punto ve sola yaslı,

- Ana başlıklar 11 punto, koyu ve büyük harf,
- İkinci başlıklar 11 punto, koyu ve küçük harf,
- Üçüncü başlıklar 11 punto, koyu, italik ve küçük harf,
- Metinde satır aralığı tek, 11 punto, paragraflardan sonra boşluk 2nk,
- Kaynakça 10 punto ve sola yaslı kullanılmalıdır.

Makaleler, basım aşamasında düzelti için yazara gönderilmeyecektir.

5. Yazar(lar), akademik ve/veya yönetsel unvanını, çalışma alanlarını, başlıca eserlerini içeren kısa mesleki özgeçmişlerini (en çok 50 sözcük), iletişim bilgilerini (kurum adresleri, yazışma adresleri telefon ve e-posta adresleri) bildirmelidirler. İlgilenenlerin doğrudan yazarlarla iletişim kurmasını sağlamak amacıyla, yazarın bu izni vermediğine ilişkin bir açıklama yapılmadığı sürece e-posta adresi dergide yayınlanacaktır.

6. Makalenin yazar(lar)ı tarafından aşağıdaki taahhütnamenin imzalanarak tarafımıza ulaştırılması gerekmektedir:

“Göç İdaresi Genel Müdürlüğü süreli yayını Göç Araştırmaları Dergisi’nde yayınlanmak üzere önerdiğim başlıklı yazımın başka bir süreli yayın, kitap vb. gibi yerde yayınlanmadığını ve yayınlanmak üzere önerilmediğini taahhüt ederim. Aksinin kanıtlanması halinde her türlü hukuki sorumluluk tarafıma aittir.”

B) Atıf Kuralları

- Metin içindeki gönderme kaynakçada mutlaka yer almalıdır. Metin içinde gönderme yapılmayan eserler de kaynakçada verilmelidir.
- Metin içindeki yollamalar, ayraç içinde(yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırasını izleyerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakları eksiksiz ve tam künyesiyle içeren kaynakça listesi, metin sonunda, yollama sistemine uygun olarak gösterilmelidir. Niteliğine göre kaynağın metin içindeki yollamalarda ve kaynakçadaki yazılış biçimleri aşağıda örneklenmiştir:

Tek yazarlı kitaplar ve makaleler

Metin içinde: (Ekşi, 1999: 3)

Kaynakçada: Ekşi, N. (1999), *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat*, Beta Yayınları, İstanbul.

Metin içinde: (Kirişçi, 2009: 32)

Kaynakçada: Kirişçi, K. (2009), “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State”, *New Perspectives on Turkey*, No:40,s.29-57.

İki yazarlı kitaplar ve makaleler:

Metin içinde: (Castles & Miller, 2008: 42)

Kaynakçada: Castles, S. & Miller, M. J. (2008), *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Metin içinde: (İçduygu & Aksel, 2013:107)

İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2013), “Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective”, *Perceptions*, Volume 18, Number 3, Autumn, s. 105-130.

İkiden çok yazarlı kitaplar ve makaleler:

Metin içinde: (Simon vd., 1973:131)

Kaynakçada: Simon, H. A., Smirhburg, D. W. & Thompson, V. A. (1973), *Kamu Yönetimi*, (Çev. Cemal Mihçioğlu), AÜ SBF, Ankara.

Makaleler için de aynı sistematik izlenecektir.

Metin içinde: (Çitci, 1998:xii)

Kaynakçada: Çitci, O. (Ed.) (1998), *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, TODAİE, Ankara.

Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler

Metin içinde: (Ostrom, 1982:43)

Kaynakçada: Ostrom, V. (1982), “The Theory and Practice of Public Administration as a Science of the Artifactual”, A.Uveges, Joseph (Ed.),

Public Administration: History and theory in Contemporary Perspective, Marcel Dekker, Inc., New York, s.39-53.

Yazarsız/kolektif yayınlar:

Metin içinde: (AFAD, 2013: 25)

Kaynakçada: AFAD (2013), Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar, AFAD, Ankara.

İkincil kaynaktan yapılan alıntılar:

Metin içinde: (Erer, 1963:219)

Kaynakçada: Erer, T. (1963), On Yılın Mücadelesi, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul’dan aktaran Cem Eroğul, Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), AÜ SBF Yayın No:294, Ankara 1970, s.102.

Elektronik ortamdan yapılan yollamalar:

Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise, metin içindeki yollamalar yazılı kaynaklardaki yöntemle yapılmalı; kaynakçada ise, yazar/yazarların soyadı, adı, yayın ya da gözden geçirilme tarihi, belgenin tam adı, açılı parantez içinde eksiksiz http ya da ftp adresi ile belgeye ulaşma tarihi, aşağıdaki örneğine uygun olarak verilmelidir.

Metin içinde: (Nielsen, 1999)

Kaynakçada: Nielsen, J. (1998), “Content Integration”, <http://www.useit.com/alertbox/990627.html> (18.10.1999)

Alıntı doğrudan bir siteden yapılmışsa, metin içindeki yollamalarda sitenin genel adresi ve siteye ulaşma tarihi ayrıç içinde verilmelidir. Kaynakçada ise alt adresleri de kapsayan site adresi yine siteye ulaşma tarihi ile birlikte ayrıç içinde verilmelidir.

Metin içinde: (goc.gov.tr, 2014)

Kaynakçada: (http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiyeye-giris_409_410_411_icerik, 15.03.2014).

Yollamalar dışındaki açıklamalar, dipnotu biçiminde ilgili sayfa altında belirtilmelidir.

- Dergi gönderilen makaleler, kör hakem ve kör Yayın Kurulu yöntemiyle değerlendirilecektir. Makaleler, Yayın Kurulu tarafından ön

incelemeden geçirilecek ve uygun bulunanlar iki ayrı hakeme gönderilecektir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulacaktır. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve bu karar yazara bildirilecektir. Basımı uygun bulunan makalelerin, yayımlanıp yayımlanmayacağına ve derginin hangi sayısında yayımlanacağına Yayın Kurulu karar verecektir. Yazar, e-posta yoluyla süreçten haber edilecektir.

- Yayınlanan makalenin 30 adet ayrı baskısı ve bir adet dergi, yazarına ücretsiz gönderilecektir.
- Makaleler için telif creti ödenmemektedir.
- GİGM; G Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların fiziki ve elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dhil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahiptir.

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Sevda YILMAZ/G Uzmanı

Eğitim Dairesi Başkanlığı /G Araştırmaları Merkezi alışma Grup Başkanlığı

Telefon: (312) 422 07 90

E-posta: sevda.yilmaz@goc.gov.tr / makale@goc.gov.tr

